Лицем до села

ТЕ, ДО ЧОГО ЛИЦЕМ СЛІД ПОВЕРНУТИСЯ

Отак: їдешїдеш і приїдеш…

"Лицем до села" — приїдеш… Сидиш на возі, і весь час твоє лице до села обернуте… Решта органів твого тіла міського до іншого чогось повернулася.

Спина твоя до полудрабка у возі обернулася, руки твої за ручицю вхопилися, нога одна на налюшникові дрижить, а друга об шворінь б'ється… А все тіло твоє прокатарене на соломі мечеться, мускули твої на стегнах за ресори "правлять", і сам ти собі подушка…

Тільки лице до села…

Отам за передком у голоблях кінь сірий… На нім хомут і наритники, над ним дуга… Він хвостом крутить… "Зкипаж на одну лошадиную силу"…

Безпосередньо за хвостом за кінським, трохи вище за його, сидить рудобородий козельщанський гражданин… У лівій його руці віжки, а в правій дубчик.

Гражданин сіпає за віжки, махає дубчиком та:

— Нноо! Ццц! Нноо, сірий! Дорога тяжкувата. Воно, знаєте, дощик пройшов, так той… Нно!

Отак і їдеш…

І праворуч тебе злаки, і ліворуч тебе злаки… Поміж тими злаками дорога.

І праворуч тебе села, і ліворуч тебе села… То до одного села ти лицем обертаєшся, то до другого…

А віз собі котиться, а кінь сірий хвостом крутить, а дядько собі цмокає, а злаки собі ростуть, а ти собі їдеш…

І так аж до того часу, коли дядько каже своєму сірому: "Тррр".

Ото як уже сказано тому сірому "тррр", — ото, значить, ти вже приїхав…

Ото, значить, ти вже в селі… Ото, значить, ти вже у тій самій штуці, до якої весь народ тепер лицем обернувся… Так от, значить, і село…

Село — це така собі територія, а на тій території хати, хліви, льохи й церква… Поміж тими хатами вулички… У хатах і на вуличках населення, у хлівах худоба… У льохах нема нічого, бо давно вже все поїли… На церкві хрест, а на хресті галка… Хрест — золотий, а по позолоті по тій — купочки біленькі, то птиця господня антирелігійну пропаганду робить… За церквою будинок… Там червона над ґанком вивіска, а на вивісці написано:

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

М….СБКА СІЛЬРАДА. М….СБКОГО РАЙОНУ.

І серп із молотом на тій вивісці переплелися…

Біля церкви під оградою вівці оботарилися… Похнюпили голови й думають думку овечу… А баран голову над отарою підвів… Казання ніби

баран каже, а вівці слухають… А над вівцями церква. Біла така церква з хрестами й з банями… Стоїть біла церква, а під нею вівці…

А село простяглеся… Як отуди — то до ланів воно простяглося й вітряками розмахує, а як отуди — так село те гаєм осиковоберестководубовим закучерявилось, збігло з невеликого узгір'я й перервалося… А од його луг послався… Зелений такий луг, аж до Псла послався… У Пслі луг купається, через Псьол перепливає й вільхами береться… Це — як просто і як ліворуч… А як праворуч — то луг знову у двори вскікує, у хліви, у вулички… То — село… То — Нижня М….а.

Так от, значить, і село…

Хати, комори, хліви, колодязі, льохи, школа, гамазеї, кооперативна крамниця, чоловіки, жінки, хлопці, дівчата, діти… флора й фауна…

Хати — це такі будівлі чотирикутні, соломою вшиті, а зверху бовдур… По боках у їх, у хатах тих, — вікна. Тут (не на вікнах, а в хатах) населення обід варить, спить і дитину колише.

Комори — це такі будівлі чотирикутні, соломою вшиті, а зверху нема бовдура. Всередині в коморах засіки… У засіках нема зерна, нема й борошна… Скоро буде…

Льохи — це вниз, у землю.

Поза хатами — флора, а біля хат — фауна.

Найголовніший представник селянської фауни є Манька — це тварина на чотирьох ногах, з рогами і з телям. Звуть її ще коровою. Держать її селяни в себе, бо всі вони переконані, що Манька дає молоко. Це одвічна помилка. Манька багато їсть, багато п'є, водить телята, махає хвостом, реве й ускакує в шкоду… Коли її приженуть додому, тоді хазяйка каже:

"Оце тільки й нацвіркала".

Ззаду в корови теля. Це — майбутня корова… Тепер воно живе для того, щоб висисати корову…

Збоку в корови — Рижа. Це — телиця. В списках вона значиться як одна голова рогатої худоби. З неї так само має бути раніш, ніж треба, корова, яку висисатиме теля і про яку населення казатиме:

"Хіба того молока наїсися? То так вона в мене… Без корови, знаєте, якось воно не так… Усетаки є кому в дворі все до цурки поїсти… А молоко… Ми його не дуже їмо… Хіба ото діти…"

Із фауни ще є воли… Це ті самі корови, тільки чоловічого роду. Держить їх хазяїн для того, щоб любити їх… Любов хазяйська — воли… Вони — воли ці — мірка для минулого:

"Колись були воли! От воли! А тепер хіба їх напасеш?.."

І гладить хазяїн їх, і за роги бере, і по шиї їх ляскає…

Худоба ця дуже бистра й ремиґає…

Ремиґати — це значить ніби морожене після обіду їсти… Люди до цього ще не дійшли, це воляча привілея…

Волами тут землю орють… Робота дуже бистра…

Дрібніші представники селянської фауни суть: Ряба, БришкиБришки і Рятуй…

Ряба — це свиня. Свиню всі знають, їх скрізь багато.

БришкиБришки — це худоба з довгою вовною, чорна або сіра, мекає і страшенно дурна. Одно слово; вівці.

Рятуй — це чотиринога тварина, що вискакує з двору і на всякого проїжджого гавкає…

Із птаства на селі бачимо — курей, качок, гусей… Курей найбільше. Вони несуть яйця, вигрібають на вгородах насіння і правлять за "яблуко роздору" між чоловічою й жіночою половиною населення.

Флора — поза хатами. Різноманітна: картопля, цибуля, гарбузи, хрін, любисток, буряки, м'ята, окріп, канупер, жалива, лобода, вишні, яблуні, груші, дуби, ясенки, берестки, осики й багато інших.

Із комах найбільше трапляється мух.

Панує над усім над цим так зване населення.

Населення, як ото ви вже читали, поділяється на чоловіків, на жінок, на хлопців, на дівчат, на дітей і на попа.

Чоловіки — це те населення, що з бородою, в картузі або в шапці й з цигаркою в зубах або в руках. Це населення кріпке. Ходить воно в черевиках "джіммі" тілесного кольору, штани й сорочка в його з шевйоту білого кольору, а руки в його виманікюровані. Манікюр воно робить не на нігтях, а на пучках великого й указного пальців, і манікюр той чорножовтий на колір. Живе це населення дуже рідко в хаті. Більше воно або на полі, або в дворі, або в кооперативній крамниці. В хату воно заходить тільки для того, що спитати: "Вже наварила? Давай".

Чоловіки тут хліборобствують, тобто роблять хліб… Робота ця дуже легка й дуже некваліфікована… Це не те, що в місті в конторі якій, чи в тресті, чи в синдикаті. Там (у місті) доки встанеш, доки одягнешся, доки прийдеш, доки сядеш… І цілих вісім годин сиди, сиди й працюй… А потім

на два тижні відпуск. А селянин увесь час у відпуску… Тут саме тобі "удовольствіє"… Цілий день на свіжому повітрі… Тільки встав — і вже на дачі… У поле виїхав — сонце світить, вітрець… І нічого й не робиш…. Воли плуга чи борону тягнуть, плуг землю оре, борона заволочує, лопата огород копає… А ти тільки ходиш та батіжком чи істиком помахуєш… А як на городі, то тільки нахиляєшся та ногою надавлюєш на лопату, а вона сама в землю грузне… Потім зерно в землю вкинув — воно собі й росте… Само росте… Потім помахав, помахав косою — воно й упало… Само впало… Потім помахав, помахав ціпком — воно з колосу й випало… Млин змеле, руки замісять, сиди тільки та їж.

У конторі й у "входящий" запиши, і у "виходящий" запиши, і ордера напиши, а тут само росте, а ти тільки їж… І все на свіжому повітрі, все на селі… На дачі… Харашо… Це — чоловіча робота.

Жіноча так само не тяжка… Жінки — це люди в спідницях і платках… Вони варять… Ото встала, корову видоїла, свиней нагодувала, дітей нагодувала, покопала, пополола, попрала, пошила, пов'язала, попряла, поткала, помазала, наварила, напекла, на поле збігала — і гуляй собі… Рано тільки дуже вони встають. То спеціально для того, щоби схід сонця зустрічати, бо дужетаки він гарний тут… Повітря чисте, холодочок такий приємний, роса слізьми дрібненькими на травиці на шовковій… Ну як ти тут спатимеш?! Вони й устають… І так щодня…

Хлопці — це майбутні чоловіки.

Дівчата — майбутні жінки.

Діти — майбутні хлопці й дівчата…

Піп — це батюшка… Це — від бога. Він учить, як на світі божому правильно жити та книші їсти… Харч у його "льогкая", бо в писанні сказано: "Не одним хлібом жива буде людина, а треба ще й до хліба…"

* * *

Оце й є село. Оце й є та штука, до якої лицем обернутися слід.

Посеред села майдан великий... А на майдані кізяки коров'ячі. Ця штука на торт Покровський скидається, тільки значно від торта корисніша, бо не було б кізяка, менше було б тортів...

Так от як станеш серед майдану того великого — виходить чудернацьке діло... З "лицем" твоїм чудернацьке діло виходить... Як повернеш "лице" до сільради — до церкви виходить спиною... Як повернеш "лице" до церкви — до сільради виходить спиною...

От штука...

До великої садиби з коморами, і клунями, і повітками повернешся — до халупи виходить спиною... До халупи повернешся — до великої садиби спина вигнулась...

І ото як, приміром, Сільмаштрест плуга продає за готівку за 40 крб., а як у кредит за 50 з гаком, то він не "лицем" продає, а зовсім навпаки...

І ото коли агенти воли в дядьків купують та потім за ті воли по 10 карб, виплачують — то не "лицем" вони купують, а зовсім іншими органами...

Багато, ой як багато на селі вуличок, вулиць та завулочків...

Гнучку шию треба мати, щоб "лице" до села виставляти.

А в кого товста шия — хай краще в гросбух дивиться... А село лице любить і радіє, як хороше лице бачить...

ТЕ, ДО ЧОГО І ЛИЦЕМ, І МОРДЯКОЮ ПОВЕРТАЮТЬСЯ

Отак через вигін ідешідеш, а потім у вуличку повертаєш і далі йдеш…

Минеш справжнього попа… Минеш розстриженого попа… У справжнього попа кінь весело хвостом крутить, бо книші кінь їсть… У розстриженого попа кобила сумно хвостом крутить, бо книшів кобила не їсть… Минеш іще, іще минеш, а потім уже вітряки крилами розмахують…

Дотирають вітряки останнє торішнє, а з вітряків бороди визирають, на прийдешнє дивляться, на цьогорічне.

А оте прийдешнє за вітряками…

Як станеш отак на шляху та як глянеш і на схід, і на захід, і на південь, і на північ, а воно, оте прийдешнє, стоїть, а воно наливається, а воно красується, а воно хвилюється, а воно цвіте, а воно шумить, а воно гомонить, а воно радується…

І радує…

А бороди сміються, а бороди шуткують, а бороди милуються…

Бо прийдешнє радує…

— Стояв оце, діду Пилипе, на межі, так видно, як пшениця з землі лізе. Отак дивлюсь, а вона гонить стрілку, гонить, гонить…

— Дощі ж благодатні! Вилазить з ріллі те, що ніколи вилазити не думало… Так і пре…

— Коли б ще моя стара не вилізла… А то ще як пожене й її в стрілку, хай господь милує…

Радуються бороди…

Бо є з чого радуватися… Станеш на межнику, а жито тебе по обличчю: Лясь!

Дістає жито до лиця твого до обвітреного… Вітер його хилить, а воно: лясь… Так ніби сказати хоче:

— Повертайся, сукин коту, до села оцим самим місцем, по якому тебе я цьохкаю! Повертайся!

Лясь!

Та шумить, шумить.

Та нахилиться, нахилиться повним колосом, та припаде, припаде до землі чорної, а потім випростається, стане й наливається…

І дивишся ти на його колос стозерновий і бачиш, як пухне зернятко, як полова роздимається…

Ось на школи налилося, ось на лікарні, ось на Червону Армію…

Ось роздалося на промисловість… Це так швидко, швидко наливалося.

— На який же ти відсоток, — питаю, — полове та красне, на спекулянта наливаєшся?

— Я б, — каже, — на його, сукиного сина, й зовсім не наливалося, так нічого не зробиш: єсть і досі вони… На кооперацію — каже, — так наливаєшся, як мед їси… Ну як тільки почуєш, що на спекулянта соки з землі тягнеш — ніякого апетиту. Ну, просто й сік той якийсь ніби гіркий,

ніби весь він не з радісного поту селянського трудового, а ніби на йогб впала найгірша краплина, гіркагірка та важка, що від захеканого серця селянського на чорну ріллю котиться…

І замислилося жито…

А потім тяжко зітхнуло та й каже:

— Ще ж і на попа наливатися треба, і на дяка, і на паламаря, і на преподобних, і на богоносних, і на рівноапостольських, і на великомучеників. От народ! Живими були — їли, а на мощі поперевертались — ще більше їдять!

Та похитало жито сумно колосом, та само до себе:

— Наливайсь, наливайсь! І на попа наливайсь! Може ж, колинебудь хоч не я, так онуки мої не наливатимуться…

Наливається жито… На всіх наливається.

* * *

І озима пшениця наливається. Наливається й стогне…

Застогне колосом зеленим і валиться, під колінце підкошена.

Біленький черв'ячок звалив її.

Упаде пшениця, уткнеться колосом у землю вогку й ридає: — Принцесу, — плаче, — Гессенську Алісу з чоловіком Миколою II, з дітьми, з камергерами, з флігельад'ютантами, з генералітетом, з правительствующим сенатом перемогли, а мухи гессенської не переможуть. Хазяї! Щастя, — каже, — твоє, хазяїну мій любий, що стебло

в мене не таке, як у будяка. Підняла б я тоді сорочку та по тому місці, яке чухаєш: раз! раз! Не засмічуй поля! Переори стерню глибоко! Вилущи стерню! Роби все вчасно! Не знаєш сам, що робити, — агронома спитай! На дослідній станції довідайся! Та колючим його стеблом, стеблом!

І плаче озима пшениця…

А гречки цвітуть, та пахнуть, та бджілками дзвонять:

— На гречану кашу прем, на гречану кашу прем! Дзень! Дзень!

А ярова пшениця важко:

— А я на книші! А я на книші!

А ячмінь вуса довгого випустив, голову похилив та до мене:

— А йди сюди поміряй… Чи до жита не дорівнявсь?

— Дорівнявсь. Так із тебе ж яшники! Куди ж ти лізеш? А він вусом:

— Шшш!

Мовляв, геть! Яшники теж не погано, коли з салом чи з сметаною. А од мене й свиня як свиня й корова як корова…

— Правильно! Рости!

Повертався я додому, так вони всі — і жито, і пшениця, і ячмінь, і гречка, і просо — як гаркнуть:

— Уродили! Уродили! Уродили!

— Ну й добре, кажу, зробили, що вродили!

— Ми, — кажуть, — уродили оце. Так тепер сила всякого люду до села "лицем повернеться"… Перекажи, будь ласка, там, де слід, щоб лиця підходящі поверталися… Хай там "Сільський господар", Хлібопродукт, Держбанк, Українбанк… Щоб поменше отих хапунів, що на базарах та на ярмарках з воза клунки тягнуть. А як їхатимуть ті, кому слід їхати, то щоб на зсипищах до дванадцятої спали, а потім щоб чай пили та щоб хазяїна нашого за квитками до полудня ганяли, а ми щоб на возі лежали…

— Перекажу!

А сонце гріє… А вітрець віє…

От тільки волошок по житах небагато… Для тих, що в біленьких платтях, на полі нецікаво: саме жито. Хай не їдуть…

І ВУЦВК, І РАДНАРКОМ, І ДЕРЖПЛАН, І У ЕР, І… І…

Одне слово, сільська Рада, а найчастіше просто собі "спадком".

Над нею, над установою тою, червона вивіска, з серпом та з молотом, а сама вона — невеликий, залізом критий будинок, а круг його дерева… То парк… І не простий парк, а князівський, і будинок не простий, а князівський…

А тепер сільська Рада…

Буває…

За Радянської влади, як той казав, усього буває…

Он у тій кімнаті, де голова править, може, колись "дійсвительний тайний" сидів, а тепер голова сидить, і зовсім не "тайний", а видать його з усіх боків…

А як ліворуч, де, розповідають, її сіятельство будуарились, — там селяни книжки читають і на князівському роялі бринькають, бо там хата-читальня…

Колись там княжата плодились, а тепер там свідомість "плодиться"…

Буває…

Князі Ширинські-Шахматови селом цим колись володіли… А тепер воно наше… І парк наш, і поза парком наше, і перед парком наше, і туди наше…

Колись було:

— Чия земля?

— Калитчина.

А тепер:

— Чия земля?

— Наша… Буває…

Так і оцим селом, що на горбі за парком, і самим парком, і отими полями, що поза селом парк той квітчають, — усім оцим селянським скарбом ота сама сільрада править…

Чотири тисячі п'ятсот чоловік населення під цією сільрадою…

Сидить у їй голова, сидить у їй секретар… Сидять уже, як сонце тільки зза обрію витикається, і сидять іще, як сонце вже за обрій ховається… Сидять і пишуть… Пишуть і говорять…

Тут нема з 10ї до 4ї, тут до десятої і після четвертої… Тут нема "без докладу не заходити", а тут тільки рип:

— Здрастуйте!

— А подивись, скільки там ти мені продналогу нацокав? Подивись…

— А скажи мені, як ото воно з отою лучкою, що за Хоминою пшеницею ріжком пішла?

Скажи…

— А може б, оце ти нас повінчав сьогодні? Вінчай…

— Дід сьогодні приставилися… Ховай…

— А мені бог доньку вчора послав! Хрести…

І за попа, і за дяка, і за диякона…

Все оте в цім будинку невеличкому, залізом критому.

Скільки в столиці є наркоматів?

Скільки в столиці є комісій?

Скільки в столиці є комітетів?

Всі вони, пошли їм боже здоров'я, урядують…

Всі вони пишуть так:

— Усім губ…

В губах папірці ті по відповідних відділах… Відділ той чиркчирк:

— Усім окр…

В окрах усі папірці по відповідних відділах… Окри ті:

— Усім рай…

В райях всі вони по відповідних відділах… Райї ті:

— Усім сіль…

І отут ота хмара з усіх відділів висипається перед головою чи перед секретарем отакою купою…

І сидить голова в невеличкому будинку перед невеличким столиком і дивиться на ту купу паперу писаного…

Він і Наркомос, він і Наркомзем, він і Наркомздрав, він і Наркомвнусправ, він і Наркомюст, він і УЕР, він і Держплан, він і ЦСУ, він і ТАПУК, він і Доброхем, він і МОДР, він і ДОБРОБУТ, він і трест, і синдикат, і Наркомфін, і ВУЦВК…

Йому й косити, йому й полоти, йому й на пар орати, йому й на зяб орати…

І все йому "за особистою відповідальністю" й "негайно"…

Їй-богу, по тридцять п'ять окремих папірців сільрада на день одержує…

А ще ж і неписьменності всієї не ліквідували…

От запишемо, як ліквідуємо!

"ВІВЧАРСТВО"

"ВІВЧАРСТВО" — це значить викохувати вівці… А вівці тварина, як ви знаєте, дуже корисна, бо дає молоко, дає вовну, дає хутра овечі, дає баранину, дає ягнята, а ягнята дають смушки, смажене ягня й шашлик…

Користі з овець чимало, а викохувати їх справа для господарства прибуткова.

І викохують хазяї вівці… Викохувати вівці діло не мудре.

Упасти їх легко, і стригти їх не тяжко, і в зимі їх годувати не велике діло, бо їсть вівця щонайгрубіше сіно, і тре вівця і бур'ян, і солому…

І з вовною мороки небагато: пострижи, помий, помикай, попряди, потчи… І все…

А з "бараниною" та з "смаженим барашком" — не робота, а іграшка: бери і їж…

Отже, виходить, що вівчарство діло не тяжке і не хитромудре…

Одна тільки у вівчарстві є штука, що до того заморочує голову, до того мучить вівчаря, що:

— Або заріж, або вмру! Та їй же богу, отут ляжу й умру! Штука ця — баран.

Потрібний він на якихось там дватри дні для твоїх десятка овечок, а держи його цілий рік!

Не держатимеш — ягнят не буде…

Держатимеш — годуй його, ірода, цілий рік…

Та то ще нічого — годуй! Ні, ти встеж за ним, щоб він на дурницю чужі вівці не повалував!

От у чім заковика!

Ти ж держиш барана, а п'ятдесят хазяїв не держить, на твого надіються… Підеш до їх:

— Здрастуйте!

— Здрастуйте!

— Баран там мій ув отарі ходить… Так треба це, щоб похорошому… Ягнята ж і у вас будуть, а годувати мені самому! По тридцять копійок од вівці — тоді хай ходить…

— Та… І за віщо там по тридцять копійок?

— Як за віщо? За ягнята!

— Будуть і так!

— Так знайте, що не буде ягнят!

— Та...

Отут і починається…

— "Воспреп'ятствувать!"...

* * *

— Ший, жінко, баранові фартуха!

— Не хотять платити?! Що воно й за народ такий... І шиється на барана фартух...

Іде баран ранком ув отару, як "чистая горничная". З фартухом…

Дуля у вас буде, а не ягнята!

* * *

Приходить баран додому.

Тяжко баран дихає, лоб у нього мокрий, роги набакир, фартух на боці, ноги волочаться… Уконтінтувавсь!

— Прив'яжи й не пускай! Не пускай, хай у хліві стоїть! Прив'язали барана…

— Піди поклади баранові сіна!

А на майдані якраз вівця мекнула.

Баран "прижки у вишину"! На приз! Ясла по хліву, як авто їздять!

Хазяйка з сіном, а він її:

— Бац!

Летить з хліву хазяйка, а за нею сіно, за сіном баран, за бараном ясла…

— Од'яжи, бо вб'є!

Цюк сокирою по налигачеві, і баран, як "Горе-Прочь"[1] через тини, через городи — на майдан! Ммме!

Або заріж, або вмру!.. Їй же богу вмру!

* * *

Так, ото найтяжча у вівчарстві справа держати барана й не пустити до чужих овець! А решта — дрібниці.

"МОЛОЧАРСТВО" (Ідилія)

"Тихесенький вечір на землю спадає…" Це щодня… Такий уже того вечора тихесенького обов'язок…

Корівки додому йдуть, головами покивують, хвостами помахують…

Телятка за корівками біжать, помукують…

Пастушки за корівками йдуть, матюкаються…

У дворі Маринка Ваську чукикає, примовляючи:

— Цить, Васильку, цить! Мама корову видоять, моньки дадуть! Цить, Васильку, цить! Та замовчи, кістка тобі в горло!

Батько з луки прийшли, на призьбі сидять, цигарку із "Товарищ, строй воздушный флот!" крутять... Курочки на вгороді гарбузи вигортають... "Тихесенький вечір на землю спадає..."

Мама зараз корову доїтимуть...

— Миню, миню, миню! Стій, гніда, стій! Тррр! Стій! Та стій, бодай ти в ката в стовпах стала! Пилипе, та йди подерж, доки видою!

— Тррр! (Це Пилип).

Мама сіли, за дійку вхопились — сіп!

— Виссало! Ой, рятуйте! Знову виссало! А бодай же твого сукиного сина путь погибла! Гони! Пилиипе! Виссало! Гони, бо теля пропаде!

— Хай воно тобі здохне! Сама гони!

— Гони! Гони теля, а я того сучого сина ганятиму! Куди ж ти дививсь, тобі б повилазило?1 Кажи, га?!

— Та, їйбогу, не виссало, я ж дививсь! То воно само виссалось!

— Рибу тобі вудити, сучий ти сину?! Я тебе повудю! Я тебе повудю! Куди ж ото ти тікаєш?!

— Їй-богу, не висисало!

— Прийдеш, шкуру спустю!..

"Тихесенький вечір на землю спадає…" Тато теля на корді гонять:

— Брички! Брички! Брички!

— Гони, Пилипе, бо пропало теля!

— Та гоню!

— Пилипе!

— Га?

— Гониш?

— Гоню!

— Виссало?

— Хай воно йому здохне!

— Та ти сам би оце випив глечиків зо три, щоб недаром бігать!

— Іди к чорту!

— А я тобі казав: вимасти дійки кізяком — не виссало б!

— А я тобі казала: зроби з гвіздків намордник — не виссало б!

А лелека стоїть на одній нозі на хаті, дивиться на хазяїв, сміється й думає: "Якби оце вимазати хазяїна в кізяки, а хазяйці ремінець із гвіздками почепити, — молоко було б!"

"Тихесенький вечір на землю спадає…"

Виссало!

КОСОВИЦЯ

Коли трава в'яне…

Тоді вона сіріє й жовкне, і стебло її зморшками береться, і нема в ній життя, отого життя, що й зі стебла, і з листа зеленого силою дзвенить…

Тоді хилить трава голову й чекає…

Вона, мабуть, знає, що прийдуть білі штани й біла сорочка, що дзенькатиме від мантачки коса, що з отої дірки, що під брилем, вискочить:

— Господи, благослови!

І гостра криця в стебло впнеться… А трава ляже на бік у покоси, й засохне. І нема вже трави, а є тоді сіно… А сіно те з соломою перемішають, кинуть у ясла… І тертимуть колись зеленобуйну траву кобилячі або волячі зуби…

А потім упаде вона кізяком у хліві, зберуть її докупи, поллють водою й міситимуть із неї "цеглу".

Горітиме потім та цегла й димом піде або зостанеться попелом на вгороді, де й вікуватиме, аж доки не засурмлять сурми архангельські і не сяде "Оченашу" на престолі і не скаже:

— Товаришу Іване Кіндратовичу Недодериматня, а якої ви трясці не вгноювали попелом ріллі своєї?.. Не знали, що попіл для вгноювання штука хороша? А про те ж у газетах раз у раз писалося!

— Оче нашу, скаже Іван Кіндратович Недодериматня, — що єси на небесі… якби воно знаття?!

І скаже "Оченашу":

— Вхопить Івана Кіндратовича Недодериматню й увергнути його в піч огненную… Додрать йому матню його од пояса до пояса й посадити його, грішного, на стерні його! Хай коле йому стерня його завжди, нині, й повсякчас, і на віки вічні.

І засурмлять янголи й архангели у труби срібноголосі:

— Ааамінь!

Травицина кар'єра…

Сіріє колись зелена трава, попеліє, жовкне, хилить голову свою й чекає смерті…

* * *

Коли в'яне зелена трава, тоді клепають коси. Тоді пробують коси на палець, гострять коси брусом і мантачать…

Тоді по ярмарках і в кооперативних крамницях довго вибирають коси, беруть їх за пупець, б'ють носком об землю чи об лавку і довго до дзвону прислухаються…

Дзвоном коса по селянських барабанах б'є і розказує майбутньому хазяїнові, чи тверда вона, чи м'яка вона, чи уходиста…

Тоді м'яка коса дзвонить довгим, слабеньким:

— М'яакккаа!

Дзвоном сильно-дзвінким і коротким б'є тверда коса:

— Я така!

Одкладається м'яка коса й береться тверда коса, клепається й на кісся набивається… Тоді на луках скрізь:

— Дзеньдзень! Дзеньдзень! Траву косять…

* * *

А коли гурт чоловіка в п'ятдесят на луці вишикується!!

"Обчеську" валять!

Як ото в пісні співається:

Вийшли в поле косарі

Косить ранком на зорі,

Гей, нуте, косарі,

Що не рано почали…

Тоді мантачать!..

Ах, як тоді мантачать!

Тоді так мантачать, що не косовиця перед вами, а мантачиця.

— Мантачиш, Іване?

— Та затупилася!

— Котрий раз? Дзеньдзень! Дзеньдзень!

При гуртовій косовиці який прекрасний струмент мантачка! Як вона тоді потрібна! Як вода, як повітря! І живіт.

— Що ти, Дмитре, тричі сьогодні обідав, чи, може, Мелашка недовареним нагодувала?

— А що вже, повашому, й піти не можна?

— Ми думали, що вмер… А дід Остап:

— Для колехтивної роботи, я вам іскажу, дольжен буть народ сознательной… А то він тілько те й робить, що мантачить або за кущем сидить.

Коли в'яне трава… Коли попеліє трава,

МАШИНИ!!!

Ви коли-небудь сиділи біля брусниці, над перевернутою косою після того, як пройшли в житі ручку?

Держали коли-небудь за носок косу й човгали мокрим бруском по дзвінкій косі?

Навхрест так:

— Човг-човг! Човг-човг!

Не сиділи?

Інтересне, я вам скажу, почуття, особливо коли це не перша ручка, а так п'ята або шоста підряд… А жито, як дріт, а ручка аж он до тої межі, а перед вами косар добрий, не поденний, а косархазяїн, що в його навіть матня на вас іззаду скепсисом віє…

Ви знаєте, де тоді у вас болить?

Ні, краще все по черзі.

Так от, коли ви сидите після п'ятої ручки біля брусниці (знаєте, що таке брусниця? Це така "ваза", а в ній вода для бруса й пісок для мантачки) і ото брусом тільки — човгчовг! — так голова ваша ніби на мотузці "в унісон" отому "човгчовг" тільки: "кивкив".

Сама голова… Самохіть…

Дихаєте ви так:

— Хихи! Хихи! Хихи! А потім:

— Хииии! Знову:

— Хихи! Хихи! Хихи! Хиииии!

Мокра у вас голова… мокра шия… Тече з лоба на ніс… З носа капає під ніс… З голови" котяться струмки на шию, за шию, там вони з'єднуються з власними "джерелами" на спині, на попереці, на грудях, на череві й уже великими ручаями течуть далі і пливуть униз вашими власними ногами й упливають у мать сиру землю…

Ви підіймаєте сорочку й полою везете себе по обличчі, по шиї, встаєте, робите отак:

— Фффу!

І п'єте з тикви воду.

Знаєте, що таке тиква? Це така ніби "братина"… Сама вона широка, а горло в неї вузеньке. Вона полив'яна, а в ній вода, й стоїть вона під копою…

Ви коли-небудь пили воду з тикви після п'ятої ручки?

Не пили?

Так підіть тоді кудинебудь і випийте, коли у вас спрага, стакан "мазаграну" (так, здається).

Добрий "мазагран"?

Так вода з тикви в сто раз добріша.

Ви п'єте її не з бокала, а навхилки, але то нічого…

Нічого навіть і те, що вода поллється на груди вам. Цього ви не боїтесь, — плям на "шифоні" чи на "піке" у вас не буде. На гарячі груди вам литиметься вода, а враження таке, як у вас там у Харкові, коли "найдорожча й найкраща" до вашого серця свою наманікюрену ручку прикладає…

Отака вода з тикви після п'ятої ручки.

Та не тільки після п'ятої, а й після першої… і після другої… Після кожної…

Не траплялося з вами ніколи такого?

Шкода!

Ви б тоді знали, що таке жнива, й не питали б у мене:

— А де ж воно болить після п'ятої ручки?

Болить воно зразу отут — у правім плечі… Й отут — у лівім плечі…

Смика в лівім лікті, бо:

— Кісся! Кісся до себе! На п'ятку, на п'ятку більше! П'яткою беріть!

Коли ви кінчили шосту ручку й станете після того прямо, тоді зігнуться не дає. Поперек ваш як дошка…

Коли ви скінчили шосту оту ручку й сядете, зігнувшись, вам випростатись не дає… Поперек у вас, як арка… Дугою в вас поперек!

Тремтять у вас руки, тремтять у вас ноги, тремтить у вас черево, нігті навіть у вас тремтять…

Серце ваше як дзвіночок, а печінка як чавун… Гуде…

— Жнива…

* * *

Дурниці, кажете?

Ніколи коси в руках не держав, три ручки пройшов і хекає під копою…

Ні, високоповажані…

Борис Степанович (а про Бориса Степановича тут кажуть: "То добрий косар"), — так Борис Степанович казав оце:

— Оце перед обідом піднажав — так насилу додому прийшов… І не зігнусь, і не випростаюсь, і отут мені смикає…

Виходить, що не дурниця…

А ще як підскочить жито, прекрасною зеленою березкою переплетене, і коли ви на всю косоньку махнете, а потім на покіс її вигоните. Тягнете на покіс.

Знаєте, що та березка з вас тягне?

Тягне вона з вас руку, рука тягне груди, груди тягнуть печінку, печінка тягне дванадцятиперсну кишку…

І все це тягне і кладе разом з прекрасною зеленою березкою і з достиглим житом на покіс.

А вже як положили все це на покіс, тоді ви глибоко зітхаєте і зітханням тим втягуєте в орбіти ваші очі, що за цей час гнучким рогом полізли на високий ваш лоб…

* * *

Ах, як лежиться під копою після п'ятої чи шостої ручки!.. На стерні ж, а немов на перині… А Андрій Васильович:

— А чи три махи викосите так, щоб лягти й витягтись?

— Не пробував. Може, й укошу, тільки сам витягнусь…

— А я викошу! Тяжкувата робота…

— Як помахаєш день, а потім сядеш галушки їсти, візьмеш ложку, вхопиш галушку та до рота… А рука тільки: кидь!

І викинула галушку "на покіс". Сама ручку гонить…

— Та даймо ж машину! Та, пробі, даймо машину! А то тільки: кидь! кидь!

КОЛИ ЧОРНА ЗАПАСКА НОЧІ ПОЛТАВСЬКОЇ ЛУГ ОБГОРТАЄ (Елегія)

Стоїть гора високая,

Попід горою гай,

Зелений гай, густесенький,

Неначе справді рай…

Це понад Пслом…

Попід гаєм тече річка,

Як шкло вода блищить,

Долиною широкою

Кудись вона біжить.

Це — Псьол…

Лугом іду, коня веду,

Розвивайся, луже.

Це і по той бік Псла, і по цей бік Псла…

Ой у лузі трава росла,

Трава росла високая, шовковая.

Це в лузі понад Пслом.

Коли чорна запаска ночі полтавської вкриє луг зелений, тоді сплять у траві в зеленій коники, тоді пахнуть гостро васильки, тоді дрімає й не цвірінькає жовтобрюшка, тоді тільки перепел почувши перепельчине солодке "хавав! хавав!" — спокушає стару перепелку молодецьким "жить ідьом"…

Тоді молодий парубок, вертаючись із тьмяної комори, сумно в перепелів дзвін услухається, чеше парубоцьку потилицю й говорить пошепки:

— Патьпадьомкав і я б оце, коли б не аліменти… Здох би він йому.

Тоді — кіч…

Тоді трава вогка й легка, тоді коса в траві йде тихотихо, тоді тихотихо падає трава під гострою косою й лягає зеленим покосом на мать — сиру землю.

* * *

Тоді — ніч… Тиха ніч… Зоряна ніч… Ах, такої ночі, коли не стрибають коники, коли гостро пахнуть васильки, так манить до себе шовкова трава— Чужа трава…

Ах, такої ночі взять косу гостру, пройтись лугом, вдихаючи п'яний аромат лугових квіток, вибрать невелику балку, де по пояс трава, розмахнуться й пройти двітри ручці…

Бо такої ночі хазяїн тої трави, що в невеликій балці, спить, працею зморений…

А викосивши, швидко-швидко згребти траву в рядно й швидко-швидко, вдихаючи аромат лугових квіток і озираючись на всі чотири боки, городами та стежками прибігти додому…

Ах, такої ночі!..

* * *

Ах, такої ночі!..

Такої ночі, коли не стрибають коники, коли гостро пахнуть васильки, коли вогка трава шовкова, коли коса тихо-тихо в траві йде, коли трава тихо-тихо падає зеленим покосом на мать — сиру землю, — такої ночі тихий спокій на душу спадає, мрії очі застилають і лагідна думка заколисує сторожкість твою… Тоді плечі напівсвідомо тягнуть косу, бо ніч тоді зачаровує.

— Косиш, сучий сину?

— Кошу…

— Чию траву, ідоле, косиш?

— Та я...

Тоді не стрибають коники, тоді не пахнуть гостро васильки, не шумить трава шовкова, не б'є дзвоном перепел... Тоді болять боки, тоді й червона кров капає на мать — сиру землю...

Тоді серед п'яної ночі терпке й тоскне: — Ох! Ох! Їй-богу, більше не буду!

Ах, такої ночі можна заприсягтися й перед потрощеним кіссям.

* * *

І випливає місяць золотий над запаскою ночі полтавської.

Місяченьку бліднолиций,

За хмару краще б ти сховавсь,

Не світи, бо вже немає

Того, хто так мене тут одлатав.

* * *

А трава шовкова шумить:

— Косіть чужу траву, не захоплюючись...

Коснув і озирнись. Коснув і озирнись...

Коли чорна запаска ночі полтавської луг обгортає...

"У КОЛЕХТИВИ!"

Як треба "колехтив" подивитися, так для цього проситься вісімнадцятилітню кобилу з лошам і гарбу. Кобила в гарбу запрягається, лоша ззаду теліпається, на гарбу три нас чоловіка сідається і сильно ту кобилу за віжки смикається:

— Ннно!

То ми в "колехтив" поїхали…

Перед тим у Володимира Панасовича питається:

— Ви ж дорогу знаєте?

— Знаю.

— Нно.

"Колехтив" — та це але за Пслом гора висока, така гора висока, що гніда кобила разів сім зупиняється, доки порожню гарбу на ту гору витягне…

А потім уже проста дорога, степом… Так отією дорогою простою аж до Куп'єватого, тобто аж до колективу.

Праворуч од вас Броварки, село таке над Пслом, — так ви туди не їдьте, бо то буде вбік.

Ви їдьте просто і вже як доїдете до шляху, що з Манжелії на Федорівку, так тоді вже Володимир Панасович скаже:

— А от уже і я не знаю: чи отак слід їхати, чи отак? Верніть цоб, — здається, отуди…

Ви повертаєте "цоб" і їдете, аж доки не визирне з жита баба.

— Бабусю, куди тут на Куп'євате?

— А чого ж ви сюди їдете? Вам же отам була дорога, туди б і їхали! Воно, положим, можна й сюди, та це круга дасте верстов із двадцять. Ви вертайтесь і тим шляхом їдьте, проїдете трохи, тоді отуди, а як отуди проїхали, тоді звертайте отуди, а потім отуди, і вже звідти отуди… І так аж до Куп'єватого… А самі звідки, що дороги не знаєте?

— Та ми не тутешні…

— Так їдьте, значить, отуди. Там і Куп'євате… А то можна й сюди, тільки ж сюди дуже далеко…

Вернулись ми отуди… Потім отуди, отуди й отуди… А по дорозі скрізь:

— Куди на Куп'євате?

— Тррр! На Куп'євате, кажете? Драстуйте! На Куп'євате, так це отуди, а потім отуди, а звідти отуди, там звернете отуди і там візьмете отуди. Вогню нема?

…Таки "доотудикались"… Приїхали до великого саду, тополями обсадженого… Попід садом — великий став, а в ставу великий очерет… Як греблю переїдете — там паровий млин, а за млином праворуч хутір, що ним колись володів поміщик Везметинів, а тепер ним володіє "Друга федоровська трудова артіль ім. Леніна".

Оце і є "колехтив"...

Ото до берестка під'їдете, кажете гнідій кобилі "трррр!", з гарби злазите, оберемок кобилі сіна і йдете у великий двір…

У дворі люди ходять, індики ходять, воли ремиґають, трактор стоїть, паровик стоїть, молотарка стоїть…

— Чи не можна голову чи заступника?

— Можна! Голова до Кременчука поїхав, а заступник он!

— Драстуйте! Оце приїхали подивитись на "гуртове — чортове"...

— Пожалуйте… Ходімте в канцелярію… І розкажемо, й покажемо…

І розказали, й показали.

* * *

15 січня 1922 року заснувалися…

Вісімнадцять родин…

Сто душ їдців…

140 десятин із садибою…

115 десятин орної…

Шестипільна сівозміна….

Потекло оповідання, як було тяжко, як стало легше і як буде гарно, бо на ноги стали, бо твердо стануть, бо пшениці як море, бо жито як ліс, бо кукурудза як гвардія, бо беруть в оренду млин, бо привели в порядок два прекрасних садки, бо заводять голландський скот, бо мають трактора "фордзона" на 20 сил, бо хрюкають тридцятеро йоркширів, бо на цю зиму школу засновують, бо пустили в ставок риби, бо… бо… бо…

— Будинки зруйновані — от лихо наше… Ставимо, як бачите, мазанки, бо житлові умови неважні… Будинок панський одремонтувати хочемо, так отого, що й ви знаєте, не хапає… Буде… Як там років зо три, як оцей рік, — буде й будинок, буде й зсипище, все буде! Не падаємо духом…

— …На комуну перейдемо. Як тільки помешкання полагодимо — так на комуну. А поки що артіллю…

— І не сваритесь?

— Ні.

— І не б'єтесь?

— Ні.

— Чудака!?

Газети є. Книгозбірня є. Шеф є: перша махорочна фабрика.

* * *

— Ходімте, покажу вам наше поле. У нас тепер тридцять шість десятин пару, вісімнадцять десятин окопних (пропашних), вісімнадцять десятин ярої пшениці, тридцять три десятини озимини (жито й пшениця),

п'ять десятин репродукційних культур (на насіння) — овес, ячмінь, просо, суданка і т. ін.; п'ять десятин ячменю… Думаємо, що тисяч із сім пудів зернових культур буде…

Пішли… Пшеницею пішли яровою… їйбогу, як ліс… Увійдеш — з головою, колос як ото у вас автоматичне перо американське… Стоїть і колективно наливається…

А тов. Рубан (заступник голови колективної) іде й рукою її по колосках гладить та всміхається…

— Рекорд побила отут у нас скрізь.

Біля пшениці шматок невеличкий толоки. Там корови прогулюються…

Поміж тими коровами Мишка гуляє. Голландський Мишка… Йому всього два роки, а реве за трьох селянських третяків…

Він хоч і колективні телята "проїзводить", а натурою індивідуаліст, бо визнає тільки пастуха… А тих, котрі не знайомі з ним, може стукнуть… Стукає легенько, а летять од того "стуку" далеко й падають важко… І нема йому впину. Побачив десь чужих корів, пішов, басом співаючи, поперекидав по дорозі копиці з сіном і прибув, куди йому забажалося… "Шаркнув ніжкою" перед "дамами", так ніби бомба розірвалась, став і сміється.

Крім "колективної" роботи, Мишка з охотою поліпшує телята й навкруги…

А Мишкова робота справдітаки "колективна", бо корови тепер власність кожного члена артілі (молоко бере кожен од "своєї" корови), а телята вже власність артільна…

* * *

У дворі ще є гордість артільна Ванько… Кнур… Расовий Йоркшир в товаристві двох дам: Катерини й Н. (забув, як другу звать). Ванько — отець щасливої родини в тридцять душ, Катерина і її подруга оце недавно "розрішились" благополучно, подарувавши колективові по п'ять "мальчіков" і по п'ять "дєвочек" кожна; і "родителі", і "новонароджені" почувають себе прекрасно. Батя Ванько сплять в окремім кабінеті й задоволено хрюкають… Ванько ніколи не відмовляється, з дозволу артілі, йоркширить місцевих селянських поросят…

* * *

Два садки. Один артільний, другий орендують із держфонду. Садки переорані, почищені. Садовини цього року немає (трохи є груш)… Багато вишень і волоських горіхів…

Вишні (шпанка) хоч і колективні, а на смак дуже добрі. Довелося розперезуватись.

* * *

Сила птиці: гусей, качок… Держить кожний член артільний окремо… Одне слово:

Ой на ставку качки пливуть, Каченята крячуть. Колективи добре живуть, А селяни плачуть.

Все це нічого…

А от уявіть собі, що в жінок у колективі й очіпки на місці, і волосся ціле…

Як же це воно так, коли скрізь чуєте: — Та я б той, так жінка отой…

КОЛИ В ГОЛОВІ "ЛІЙ"...

Це вже як із "колехтиву" гніда кобила додому везла:

— Заїдьмо до цього "дядюшки" на хазяйство подивитися… Це селянин Рудь… Культурний хазяїн. І добретаїси культурний, бо його сина війна до Франції була затаскала, а він хлопець не промах та скінчив там, у Франції, школу агрономічну…

— Тррр. Заїдьмо.

(Між іншим, нема нічого для нашої гнідої кобили приємнішого, як сказати "тррр". Страшно любить вона "тррр").

— Драстуйте. Чи можна?

— Будь ласка…

Показував хазяйство молодий хазяїн, той самий, который у Франції…

Імперіалістичного в його нема нічого, а отакі собі лагідні блакитні, розумні очі, полотняна мережана сорочка, засмагле обличчя й натруджені бронзові руки…

Пасіка… Пасіка як пасіка… Величенька… Є пасіки й кращі, бо пасічникують батько, а:

— З батьком, знаєте, сперечатися, що рамкова краща, коли вони все своє життя з дуплянками провозились… Ми й не напосідаємо… Хай… Ото як бачите, потроху заводимо… То вже наші, молодих… А батько, вони не дуже до рамкових… Хай…

Пасічництво знає людина. Коли він вам говорить про "Додана", про "Левицького", про "Рута", — він на досвіді на власнім пересвідчився і про "за", і про "проти" кожної системи… і вже сам доходить, що комбінація з "Рута" й "Левицького" для його саме буде якраз.

Хазяйство мед їсть, скільки схоче, й ще півпуда і продає, скільки треба…

Але річ не в пасіці. Цікавіше — рільництво…

Хазяйство має двадцять щось десятин землі за нормою, бо живуть жонаті й нежонаті сини з батьком. Не діляться… Родина щось із п'ятнадцяти з гаком душ. Працює чоловіка з вісім.

Багатопілля. Окопні рослини, перевага кукурудзі. Хліб добрий завжди, бо працюють біля землі не як бог приказав, а як у книзі сказано.

І це ще не все…

Скоту людина не пасе.

Можете собі уявити таку на Полтавщині крамолу: не пасти скоту.

Як його й досі православні не роздягли, щоб подивитися, чи не в шерсті він увесь од п'ят до холки? І що ж він робить?

Він сім місяців на рік годує свою худобу менш як десятиною землі. А скотини в нього: пара волів "таких як світ", дві корови з телятами й телиця, троє коней дорослих і сосунець..

Отакий хлюст!

А що ж він робить?

Ось що.

Сіє він рано жито сажнів 200 на траву. Вистигає воно в його (як корма) в квітні. Косить і годує худобу. На його місце сіє на корма кукурудзу…

Засіває на корма з осьмину кукурудзи, осьмину сорго, з півдесятини люцерни (для коней).

Згодував він жито — підростає сорго… Згодував сорго — підростає кукурудза…

Кукурудзу скосив (підкошує щодня, скільки треба) — зіп'ялася та кукурудза, що по житі посіяв…

Цю скосив — удруге сорго вип'ялось…

І так цілісіньке літо…

Корови такі, що в молоці хоч купайся…

"Мамаша" ворона на стайні стоять такі, що до холки не дістанеш.

А Жеребця сірого в яблуках, як вивів нам показать, так він як заграв, так наша вісімнадцятилітня гніда весь час дорогою озиралась, тремтіла й тяжко зітхала…

І йде на це все в його, я ж кажу, менш як десятина землі.

А тисячі хазяїв для трьох штук плохенької худобинки наймають "для випасу" по десятині й більше, і на десятині тій тепер лежить суцільний прекрасний на корм висхлий кізяк.

А корівки мукають, а моньку "відьма" видоює… Он воно як.

* * *

Три з половиною в Рудя десятини кукурудзи на зерно. Ліс…

— Пудів вісімсот буде.

— А що робите, продаєте?

— Ні. Свині годуємо. І скотину взимку.

— Скільки можна свиней вигодувати?

— Штук з п'ятнадцять.

— Тисячі з півтори?

— Ну, да.

— Хлібом скот годуєте?

— Божевільні ми, чи що? Оце нещодавно продали двісті пудів пшениці й чотириста жита.

* * *

— Чували про Рудя? Знаєте, як хазяйнує?

— Та знаємо…

— Ну?

— Так він культурний…

— А ви?

— Так ми… Ми… Що ж ми? Він культурний.

— А ви?

— Так ми… Що ж ми?..

* * *

Хороша штука "лій". Певна річ, коли він у голові. А як у іншому місці — ні чорта не варт… М'яко тільки сидіти та ширше штани ший…

ЯК ПОЛІПШИТИ СВОЄ ГОСПОДАРСТВО

(Багатьма перевірено)

Кажуть, що найкраще поліпшувати господарство — працею.

А особливо — гуртовою.

Так то, може, в німців… А в нас на це:

"Говорила-балакала… Гуртове — чортове!" Хай говорять собі, а ми собі своєї, дідівської співатимемо.

То хоч я і хліба не їм, так за те сам стогну, у самого ноги од праці пухлі, у самого спина не розгинається, у самого очі рогом лізуть…

Я не про ці способи господарство поліпшити говорити хочу, — це хоч і сам, хоч і гуртом, а таки праця.

А є способи легші значно і значно корисніші…

"Громадські" способи…

Навчить?

Добре. Мені про них дуже багацько розповідали, та й читав не раз про них.

* * *

Ось як, люде добрі, робіть… Засновувайте по селах кооператив. Це дуже корисна штука… Про це й влада говорить, і всі говорять…

От на сході й починайте:

— Кооператив треба! Кооператив! А всі:

— Согласні!

— Треба!

— Виберіть правління!

Вибирають.

І от тут заявляйтеся найкращою радянською людиною і пильнуйте продертись у кооператив — просто в правління…

Пролізли і працюйте. Збирайте паї, одчиняйте крамницю, торгуйте.

Торгуйте добре, дбайте за доручене вам діло сумлінно й ретельно. А коли вас ревізуватимуть і спитають, де кооперативні гроші, кажіть:

— Нема.

— А де ж?

— Нема.

— Перевів?

Мовчіть і нічого не кажіть… А коли ви дуже хоробрий і сміливий, можете сказати:

— Перевів! Ну так що ж?

Засновуйте меліоративне товариство, збирайте внески, а потім:

— Простіть!

Візьміть хоч і таку організацію, як МОДР…

Сказати, що є спільного між допомогою закордонним революційним борцям і сільським господарством по наших селах?

Є, виявляється…

Збирайте на МОДР, а потім:

— Простіть!

* * *

Багатотерпеливе й багатомилостиве трудове селянство наше — йому тільки:

— Простіть!

— Та… хай…

І потім подивиться тільки на новий хлів, чи на новий хід, — та:

— Ач, сучий син. "Кооперація"?! І піде, ціпочком постукуючи…

…Простіть!..

ГІНЕКОЛОГІЯ

Медичного персоналу на селі небагато… От і тут… Село величеньке, хуторами з усіх боків оточене, а лікарня за вісім верстов.

Проте, дякувати милосердному, санітарна неписьменність серед населення потроху ліквідується…

Чимало маємо тут "фахівців" од всіляких хвороб, починаючи від "зглазу" й кінчаючи "сказом", але в жодній галузі так не усвідомився люд православний, як в галузі гінекології, науці дуже делікатній і дуже на селі потрібній…

Не помилимося, коли скажемо, що, мабуть, чи не кожна особа жіночого роду, хоч трішки, а таки знає, що робить, коли лелека кружляє над хатою, щоб принести щасливому хлопчика чи дівчинку…

А є чимало таки й добрих спеціалістів-гінекологів, що мають велику практику, заробляють яйця копами, а полотно сувоями й вирішують гінекологічні справи значно швидше й рішучіше, як харківський професор Хажинський…

Рррaз — і є!

Клінік, операційних кімнат ще нема — операції робляться в хаті або в коморі, або в клуні. Професорують здебільша жінки, але є гінекологи й чоловіки…

Є навіть, як мені розказували, просто собі дяк, що може вам зробить операцію, як оріх розкусити.

* * *

Мені хочеться зазнайомити міщан з сільським досвідом у цій справі… Частобо доводиться бачити, як яка-небудь прекрасна жінка, сидячи за конторським столом, чи за "Ундервудом", чи просто собі йдучи вулицею, замислюється, очі в неї затуманюються й на її чудовім лиці лягають тіні…

Що й казати, може, то й просто їй заміж хочеться, а часто-густо настрій той од того, що й ви знаєте…

* * *

От що роблять в таких випадках досвідчені доньки села нашого…

Коли, вставши ранком, відчує Євин нащадок, що осюди в неї підкочується й сильно її на солоний огірок тягне, починає вона стрибки з місця… Стоїть, стоїть, а потім зібгається й раптом шалено стрибає.

Гуп! Гуп!..

І прислухається…

Не чуть нічого…

Покиває головою і йде полоти картоплю. На другий день, коли потяг до солоного огірка ще більший, ще настирливіший, вона починає

підіймати скриню. Підлазить під неї, обіймає обома руками й гирить угору…:— Що то ти, Меласю, робиш? — мати питає.

— Та щось наша скриня ніби боком стоїть… Так оце я її прямо поставити хочу…

— Так давай удвох.

— Ні, я сама… Вона не дуже важка… Ось дивіться… Ги… Ги…

— Підірвешся, божевільна!..

— Таке…

Попотягавши скриню, жінка чи дівка стоїть і прислухається.

Не чуть нічого…

Тоді йде під повітку й довго там чогось вовтузиться… Приходить батько й каже:

— Ка там лиха година мені віялку перекинула?.. …Не бере й віялка…

Багато різних способів отаких, "управ з тягарем", буває… Часто бачите, як молода дівчина через рови до річки з жлутком, повнісіньким мокрої білизни, на рисях мчить… Або живу корову в хліві з місця на місце переставляє… Та всього не перерахуєш…

І після кожного разу стоїть сумна і прислухається… Не чуть нічого…

Після цього обличчя в неї ще сумнішає й очі гостро бігають по хаті…

Далі вже йде "хінізація"…

Хінізація, аж доки в голові так, як на Великдень в усі дзвони дзвонять. Не бере…

Тоді вживають так званого артилерійського способу… Набивають себе порохом. Не стріляє…

Тоді в жито за "ріжками". "Ріжки" ті ложками їдять… Не сурмить…

Тоді крадеться в коморі десяток крашанок і до "фахівця".

— Голубочко.

Самодіяльність в галузі гінекології закінчується… Далі вже робота перекладається на спеціаліста.

* * *

Фахівці…

Ну, тут уже, певна річ, деталей дати не можна: у кожного свої способи…

Здебільша, як гінекологічного інструмента, вживають головної шпильки, на кінці гачком загнутої… Операція ця зветься:

— Видряпувати…

Дуже часто рятує й гостре веретено… Це зветься:

— Проколювати…

Кров після операції дзюрчить вісім верстов — до найближчої лікарні. І все.

Потім місяців із шість жінка ходить скорчившись у чотири погибелі…

— Щось у мене всередині… Одні кажуть "гризь", а другі — "сояшниця"…

Курс лікування закінчено…

* * *

Способи ці можна легко примінити і в місті, з невеличкими, розуміється, варіаціями…

Замість жлукта, можна бігати по сходах із "Ундервудом", замість скрині, можна підлізти під письменний стіл або намагатися пересунути залізну касу, коли це в бухгалтерії, або просто шафу з "ділами"…

Ну, а про міських "фахівців" не писатиму: там їх хопить.

"СІЛЬСЬКА ЮСТИЦІЯ"

Авторитет народного суду на селі величезний… Звертаються до нього і старі, й молоді, й середні… І звертаються так, що оті дві людини, що завжди в камері сидять, суддя і секретар, плавають у "скаргах", у "жалобах", у "заявах", у "заявленіях", у "проханнях" й у "прошеніях"…

Бігають їхні очі, може, тільки трохи не по всіх статтях і карного, і сімейного, і процесуального кодексів, і судять вони щодня, з ранку й до вечора, і під час перерви кажуть:

— Хоч би перекусити чого, чи що? Пообідаємо, мабуть, уже ввечері!..

Це — радянський суд… Заведений, усталений, законний і дійовий на підставі революційних кодексів…

Але є ще на селі "кодекси", що й досі існують, що початок свій вони беруть ще відтоді, коли розідрано було від матні й до горла святого благовірного й великого князя Ігоря.

Одне слово, "кодекси" ті дуже давні, але їх іще по селах додержуються, й хоч і не велику, а відіграють-таки роль ті "кодекси" в сільській юстиції…

"СІМЕЙНЕ ПРАВО"

Найголовніший артикул у "сімейному праві" — це справи "гречані"… Справи про те, що зветься "стрибати в гречку". Літерально цього розуміти не слід… Це зовсім не значить, що йде-йде людина, побачить гречку, розженеться — й стркб!

Це зовсім не те…

"Гречка" тут — "символ"…

От, приміром, що значить гречка:

— Поведу оце хоня на ніч!..

— А може б, ти дома зостався?..

— Ні, поведу — напасти треба!..

— Ой, Іване!.. Годі вже тобі того коня водити! "Кобилу" пасеш, трясця й тобі, й твоїй "кобилі"!..

— Та… говорила-балакала!..

Отут уже пахне "гречкою"... Тут уже зацікавлена половина тінню за Йваном викрадається, бо вже прочула, що кінь пасеться в лісі, а Йван — у "гречці"...

Зловити, звичайно, не тяжко...

"Гречка" з чоловічого боку карається: Іванові трясця в усі його органи й різні слова специфічного призначення... "Гречці" — дьоготь на ворота й вікна на дріб'язок... Коли це не допомагає — тоді "волосний суд"... Розплутується з "гречки" волосся, вплутується права в те волосся рука й робиться вихор з криком:

— АааaН!

"Гречка" з боку жіночого карається смертельним боєм. Останніми часами бій цей утиха, бо:

— До жінвідділу піду, харцизяко ти нерукотворенний!..

КАРНИЙ КОДЕКС

Найголовніші статті кодексу карного суть: конокрадство, копокрадство, рибокрадство, вівцекрадство, курокрадство, бакалієкрадство, бакшокрадство, садкокрадство і взагалі крадство...

Конокрадство карається смертельним боєм... Характерна особливість цієї кари та, що вона накладається колективом, гуртом, скопом.

— Бий і ти!

— Не хочу!

— Бий, бо й тобі те, що тому злодію, буде… Відповідатимемо — так усі!..

І бий, значить…

Кінчається кара здебільшого "вищою мірою соціального захисту":

— На січеники!

На перешкоді цьому артикулові стоїть міліція: не дає бить…

Копокрадство (красти копи)… Обвинувачений стоїть:

— Та я!.. Та я!..

— Клади, іроде!..

— Та я… та я…

— Клади, кажу, копи на воза. Обвинувачений кладе на воза копи.

— Наклав?.. Давай рубель!.. Лягай на воза зверху!..

І цупко притягається обвинувачений рублем… Аж кісточки пищать…

— Гей!.. їдь, ідоле!

Рибокрадство (трусити ятери)… Обвинувачений стоїть.

— Роздягайсь!

— Та я…

— Роздягайсь! Поринай десяток раз підряді Поринає…

— Одягайсь! Додомуі

Цієї кари вживають ранньою весною, коли тільки крига рушила…

Теплої години — другий спосіб: кара веслами або ятерами.

Вівцекрадство. Обвинувачений одягається у нечинені овечі шкури й з оркестром цеберок, чавунів і інших "духових струментів" на рисях проводиться селом.

Бакалієкрадство. Кара, як і попередньому, але замість овечих шкір, обвішується його торбинками, лантухами, пакетами, обмазується дьогтем, обсипається цукром, сіллю, крейдою…

І по селу.

А в цеберки та в чавуни тільки:

— Трам! Трам! Трам!

Курокрадств о… Гине не обвинувачений, а курка, розбита дощенту на голові в обвинуваченого.

Бакшокрадств о… Кавуни, дині. Кара кийком. Іноді вила… Старий спосіб, про який ще циган розповідав.

— Що то, — каже, — сила божа: раз блиснула, а на спині три смуги…

"Блиснув" його дядько виламитрійчатками якраз під час блискавки.

Садкокрадств о… "Солона" кара… Рушниця набивається сіллю й "пужається"… Щемить дуже довго й дуже-таки щемить. Після цього і груші, і яблука дуже солоні…

А взагалі крадство карається здебільшого способами фізичного "впливу".

"ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС"

Об'єкт до суперечок цивільних здебільша ниви й межі… Присуд пишеться найчастіше навильником або лушнею по ребрах у обвинуваченого…

* * *

Забуваються ці "кодекси", вже із моди виходять… Не так часто вже їх ви надибаєте… Проте вони ще й досі є…

І дуже часто вони переплутуються із справжніми судовими радянськими кодексами… Тільки тоді вже "обвинувачений" виступає як позовних, а бувший "суддя", як обвинувачений…

Сидить здебільша бувший "суддя".

ПОШТИ ЩО Й ЗДРЯ…

— Та воно б оце й нічого, та дуже ж таки кепсько, бо земля пошматована…

— А скільки ж у вас землі?

— Та десятин із вісім…

— А як же вона у вас пошматована?

— Та, мабуть, шматків на п'ятнадцять, коли не більше.

— Та невже?

— Та ось навмисне давайте порахую: на плавнях — півдесятини; на пісках біля Псла — четверть; на хуторах — півтори десятини; на материзні — десятина; під горою… за горою… біля дороги… за дорогою… під лісом… за лісом.

Біля… за… під… на… Біля… за… під… на…

— Ну та й що?

— Ну та й те… На осьмину за большак поїдеш — день. Поки сюди та поки туди… А воно верстов вісім… А воно волами… Поки туди — півдня; поки звідти — день… Волочити — день… Косити — день… Возити — день… А воно тільки ж осьмина… Та в другім місці… Та в третім місці. А воно їх у мене п'ятнадцятеро тих місць.

— Так чого ж ви землеустрою не проводите?

— Думали!

— Ну?

— Записалося чоловіка з двісті п'ятдесят!

— Ну?

— А ті не хотять…

— А чого не хотять?

— Та земля не однакова… Там чорноземля, там супісок, там солонці, там суглинок.

— Так що?

— Так якби ж земля вкупі…

— Землеустрій…

— Так земля не однакова…

— А ви знаєте, що нема землі скверної, а є хазяїн скверний?

— Та як же так?

— А так… Правильна сівозміна… Угноєння… Просапні… Пари…

— Так якби ж земля однакова…

— Культурне господарювання…

— Так земля Не вкупі…

— Землеустрій…

— Так земля не однакова…

— Культурне господарювання…

— Так якби земля вкупі…

— Землеустрій…

— Так…

А Дем'ян Федорович сидить, цигарку крутить: — А помоєму, так пошти що й здря ото воно розпатякує. Робили б, та й усе! А то не розуміє, що йому краще, а що йому гірше — й балакає… І сплюнув…

"ТЕМНА НІЧКА-ПЕТРІВОЧКА"

Ех же ж і тюкають темної нічки та й петрівочки. Отак:

— Тюууу.

Так те "тюуу" рве, як пострілом, чорну запаску ночі полтавської, стрічкою мчить поміж кущами, помЬк деревами гаю кучерявого, гонить луками, через Псьол перестрибує, б'є об кручу і, знесилено об кручу вдарившись, знов до гаю повертається і лягає в спориші таким кволим, таким стомленим:

— Тюууу…

То так темної нічки-петрівочки.

То тоді, коли хата-читальня ставнями зачинена, коли в хаті-читальні миші книжки "читають", а на лаві за столом сидить домовик і політосвітню справу провадить…

Тоді страшно в хаті-читальні…

Тоді, боже борони, навернутися до неї, бо там сидить "сікалялявовахо" — таке страшне, таке волохате, таке чорне, таке

таємниче, що "гонить і хлопців, і дівчат от хати-читальні, вигонить їх і з хат, і з комор на колодки, що за церквою"…

А там, на колодках, гармонія грає, там беруться за руки і товчуть спориш молодими ногами, бо не можна не товкти, бо не можна встояти, коли з дворядної летить таке зазнобисте:

Полькипольки Та й кадрелі…

Тоді в хатічитальні й у сельбуді домовик повний хазяїн. Він сидить, розвалившись, на лаві, єхидно хихикає й благословляє темну нічку ще й петрівочку за те, що вона зробила його володарем цієї політосвітньої установи.

Він, домовик, нікого тоді не боїться, ні до чого не прислухається, бо він знає, що ніхто ні в хатучитальню, ні в сельбуд не зазирне ні вдень, ні вночі, бо й удень, і ніччю — щільно ставні там позачиняні…

А темна нічка та й петрівочка цупко село обіймає, до гармонії прислухається, зорями підморгує і реєструє по народних судах "справи про аліменти"…

І коли ляжеш ночі такої на вогку траву під кущем волохатим і вслухаєшся, то чується тобі регіт щасливий, і гармонія чується, і "тюууу", і пісня, і зітхання, і обіцяння, і заприсягання…

— А далі що? — у нічки питаєшся.

— А далі комора, — нічка говорить.

— А далі що?

— А далі дитина…

— А далі що?

— А далі суд…

— А далі що?

— А далі піди й послухай…

— Ну, й піду. Ну й послухаю.

* * *

Коли темна нічка ще й петрівочка за Пслом уже, за кручами, коли вона втекла за моря, за ліси, за гори, за доли, сонцем підцьвохувана, тоді біжить селом народний суддя 10го поділу Кременчуцької округи… Він такий маленький, низенький, чорненький, лагідний і всміхається.

А за ним з отакенною папкою біжить секретар народного суду 10го поділу Кременчуцької округи…

Тоді біля будинку, де суд одбувається, підводи стоять, і люди сидять, і діти кричать…

Отак кричать:

— Уауауауауа.

Тоді молоді матері гойдають діти малі й приспівують. Приспівують не отакої:

Летів жук

Через Маринину хату. Пууук.

А в Марини живіт

Пуууух.

Тюууу.

Такої на колодках майбутні матері виспівують. А біля суду, на ґанку, вони отакої приспівують:

Ой ну, котку, котку, Не лізь на колодку. Розіб'єш головку, Головка буде боліть, Нічим буде загоїть. Аааа. Аааа.

* * *

І виходить суддя й народні засідателі й сідають за червоний стіл…

Тоді вітер слухає оповідання й батькове, й материне й вискакує у вікно, летить за ліси, за гори, за моря, за доли й розказує темній нічці ще й петрівочці, а вона регочеться, і витанцьовують на Чумацькій Дорозі зорі й, витанцьовуючи, приказують:

— А не зачиняйте ставень у хаті-читальні. Не зачиняйте. Не зачиняйте.

А вітер темній нічці ще й петрівочці переказує: "І сказав суддя:

— Марино Половенкова й Грицько Гніденко, ідіть сюди до столу… Ідіть і свідки… Розкажіть, Марино, як діло було…

Коли спізналися, як, що й до чого. Судові говорити треба тільки правду. За брехню відповідатимете по закону. Так і всі знайте — і свідки, й позовники. Говорити треба тільки правду… На це у вас і розписку одбирається… Ну, Марино, розказуйте…

А Марина хусточку аж на очі, у руках фартуха мне…

— Що ж розказувати? Гуляли. На колодках, на вулиці гуляли… Він залицявся… Ходив у комору спати… Спали спочатку "похорошому"… А потім почав умовляти. Казав: "Братиму…" А як "зайшла в положеніє", кинув ходити… Не дивиться… А потім дитина народилася… Батько й мати з дому гонять… Робити з дитиною нема як… Прошу присудити з його на дитину…

— Правду кажете?

— Правду…

— А тепер ви, Грицьку, розкажіть.

— Брехня все. Ходить ходив — це правда. А щоб щось таке було — так ні… То вона на мене наговорює. До неї багацько хлопців ходило… Вона з багатьма спала, а потім усе на мене звернула… Не винуватий я… Гуляв, як узагалі всі хлопці гуляють з дівчатами… Вона десь набігала1, а тепер мене по судах тягає…"

Вітер темній нічці ще й петрівочці розказує, а нічка регочеться, а зорі стрибають:

— Не зачиняйте на глухі ставні хатичитальні. Не зачиняйте.

А вітер розказує:

"Потім свідки свідчать… І одні ллють помиї на Маринину голову, а другі на Грицькову голову… Одні надриваються, що Марина "цяця", а Грицько "кака", а другі, що Грицько "ангел", а Марина "диявол"… І дивиться Марина в землю* віями моргаючи, і дивиться Грицько вбік, носом підсьорбуючи. Марині — вісімнадцять, Грицькові — двадцять… А батьки на лавах сидять, прислухаються…

І дивиться пильно на всіх суддя, і вдивляються народні засідателі:

— Хто із вас бреше, а хто правду каже?..

— Ходив?.

— Ходив.

— Спав у коморі?

— Спав. Тільки ж нічого не було. Та хіба тільки я ходив? Багацько ходили.

— Хто ходив?

— Хіба я пам'ятаю, хто ходив? Багацько…

— Коли дитина народилася?..

— Перед Великоднем.

— Коли ти ходив?

— Ну, літом ходив…

— Доки він до тебе ходив?..

— Та ще й після Покрови ходив… А потім, як дізнався, так і кинув…

"…Сім карбованців на місяць до вісімнадцяти літ.

— Ви вільні".

І сміється темна нічка ще й петрівочка… І підстрибують золоті зорі…

А в хатічитальні миші книжки читають і домовик сам лекцію гонить на тему:

"ПОЛОВЕ життя"… "Полове" не на масть, а по суті.

"ШЛЯХ ДО СОЦІАЛІЗМУ"

Можете собі сміятись, скільки вашій душеньці завгодно, то нічого, а воно таки шлях… І таки до соціалізму… І таки ми, мануйлівці, ним ідемо…

Потихеньку, може, йдемо, поволеньки, спотикаємося іноді, а таки йдемо… І дійдемо…

На "шляху" на тім, на "соціалістичнім", будинок, соломою вшитий, стоїть. Старенький уже будинок… А на будинку на тім літерами червоними написано:

ЧЕРЕЗ КООПЕРАЦІЮ І ОСВІТУ ДО СОЦІАЛІЗМУ

Крамниця Мського споживчого тва Кременчуцької райспілки

От у тім будинку, де за стойкою Марина стоїть, де на полицях лежать ґудзики, шкіра, переди, коси, горшки, ситець, цукерки, крашанки, цеберки, голки, гвіздки, крем "Македон", пряники, пшоно, крупа, а під полицями — оселедці, дьоготь, гас, ухналі, а на стінах — черезсідельники, наритники, ушивальники, супоні,— у тім, кажу, ми будинку соціалізм будуємо…

Кооперуємося ми там.

На тім "шляху" ми збираємося, закурюємо, говоримо, обговорюємо:

— Чого воно дорогувато?

— А якби отак зробити, чи не краще б воно було? А іноді так і жартуємо…

— Ось я покладу оцей бублик на підлогу, а ти його з'їж так, щоб руками до його не торкатись. Із'їси?

— З'їм!

— Ану! Твій бублик буде! А не з'їси — мені бублика купиш…

— Давай!

І кладеться на долівку бублик, і простягається над ним людина, і хапає того бублика губами, і намагається з'їсти, щоб руками не доторкнутися…

З'їсть — його бублик!

Не з'їсть — купуй бублика!

А кругом ми стоїмо й дивимося — розважаємося… А то так іще цукерки збиваємо…

Ось спробуйте: покладіть цукерок на лаву, а на його ще один цукерок і вдарте по першому так, щоб другий не впав — чвертку заробите…

А як не зробите цього — мені чвертку…

То так ми робимо, коли навесні обсіємося, а косити ще рано, або коли восени обмолотимося, і хоч день і короткий, а нудний…

Тоді ми на "шляху" розважаємося…

"Шлях" наш не легенький, не звикли ми ще до нього, тільки невеличка частина нас уже пересвідчилася, що без нього жити тяжко, що без нього злидні обсядуть — от і взялися… І йде, а за тою невеличкою частиною і всі підемо…

Почекайте ще трохи — підемо! Обов'язково підемо!

Та й тепер маємо вже чим похвастатися…

Приватного крамаря на селі не маємо й отакісінького, купуємо всі тільки на "шляху"… Та й самі до приватного ні до кого не звертаємося, а тільки до райспілки до своєї…

Бо ми знаємо: в єднанні — сила.

Із "шляху" не збочуємо і збочувати не думаємо…

Щоправда, автами не їздимо, кабінетів не маємо, заходять до нас усі, кому треба, "без докладу", і ніяких "докладів" ми не приймаємо.

У нас просто:

— Ти там, Демиде, як посилатимеш до Кременчука, так щоб отулків не забув.

— Записано!

— Та й "кичку" хай подивляться, бо коли б моя не луснула?!

— І кичку запишемо!

Демид Михайлович — за голову правління. Не в кабінеті він сидить, а на лаву схилився і цигарку курить… І бриль на ньому ширококрисий, і білі штани, і босий він… Але то нічого:

— На дві з гаком тисячі цього місяця оборот у нас… Ростемо помаленьку!..

А Денис Антонович — за скарбника. У його в зубах люльказіньківка, а гроші в капшуці… Залізної скарбниці в його нема, та тільки гаманець у його такий, що ніякими свердлами гартованими його не просвердлиш… Міцно зав'язується…

— Ордер!

І тільки отой "ордер" капшука й може розв'язати. Інакше:

— Чортового батька!

Андрій Васильович — "зав. транспортовооперативним відділом".

Він не на грузовиках, а на гнідому… І телефону біля його нема, і ніяких агентів, а сидить він біля ящика — крашанки вкладає.

— Завтра на город!

Оці і справляють нас на "шлях". А Марина заохочує…

Вона за стойкою стоїть, низенька така, біленька і в хусточці.

— Ви б цього на спідницю набрали — дуже ж таки ловке! А що вже міцне!

— А почім?

— Сорок п'ять! Наберіть — не жалкуватимете!

Отакий у нас "шлях"… Кострубатий, кажете?

Нічого. Він тихий, плохенький!.. Він із вибоями, а іноді через густий ліс…

Але ми ним ідемо й ітимемо… Куди?

"Знаємо ми куди!"

"БОЖЕСЬКЕ"

"Божеське "на горі на крутій… Ближче до "всемогущого"…

Як їхати з Полтави до Кременчука, то ліворуч біля станції Козельщини високий бугор церквами й келіями захряс, і далекодалеко на всі чотири боки видно те місце "божественне" серед широких кременчуцьких степів…

То Козельщанський жіночий монастир указує православним, як доскочити царства небесного, "де по раю походжатимеш, ангельських пісень співатимеш, яблука райські ірватимеш і спокій душеньці своїй матимеш"…

То славнозвісний дуже монастир, найчудотворніший, може, на всю Полтавщину, бо там є Козельщанська божа матір, що зціляла, просвітляла, калік виправляла і т. д., і т. ін.

Дуже та ікона добре чудотворила, бо начудотворила була великі будинки, млини, олійниці, садки, корови, коні, птиці всілякої і десятин, десятин, десятин…

Обгорнули ті десятини степом степучим маненьку, стареньку, чорненьку іконку, діамантами та самоцвітами оздоблену, а вона серед тих степів ладаном пахла, восковим світлом сяяла, пригинала православних на коліна натруджені…

Ставали православні навколішки, чолом зморщеним об землю билися, а потім мозолястими руками розгортали хусточку чи розв'язували пазуху, витягали семигривеника чи копишника й кидали чудотворній:

— На чудо!

— За чудо!

— За живих!

— За мертвих!

А чудотворна копишники збирала, "чуда" творила й щороку сяяла або новим діамантом, або новими десятинами… Така маленька, чорненька, старенька…

* * *

— Аз того, мій голубе, пішло. Граф Капніст тут жив колись, іще слободи не було. А в графа Капніста донька була. Краасива, мій голубе, донька була та гожа… І заболіла молода графиня на хворобу тяжкую… Не ходила вона, сердешна, — ноги в неї одібрано було… Возили ж її по дохтурах! Куди тільки її не возили. І за границю, і в Петербург, і в Полтаву… Не зціляється графиня… І вже їй було худо іздєлалося… Помирає графиня… Тоді говорить вона близьким своїм:

— Дайте мені ікону оту, приложуся я і помру!

Дали їй ікону, що в графів удома там висіла, вона перехрестилася і приложилася… І зцілилася… Зразу ноги заработали, й руки зразу заработали…

— Зразу, бабусю, і заработали?

— Зразу, мій голубе, і заработали… І з того часу чудеса пішли. І видимі й невидимі. Усякі чудеса пішли… Монастир построїли… Народу, народу щороку… А вона, милостивая, висить та чудеса творить…

— І досі творить?

— Ні, тепер урем'я ж яке?! Одібрали землю, гостиниці забрали!

— Розгнівалась, чи що?

— Розгнівалась, мабуть. Спаси нас, цариця небесная, заступниця наша милосердная!..

— Ну, моліться, бабусю, моліться…

* * *

— Возив я колись дрова до цього монастиря… Ще за старого режиму… Тепер вони не такі… А тоді було як вийде, там на ній ота штука, що ото на голові, та аж до поперека… Як вона?.. Манія, чи що? Та чорна, та блищить, шовкова… А пика, аж налита… А в кряжі отака… Складаємо ото ми дрова, а вона стоїть над душею, додивляється, щоб щільно складали… Тут хочеться, щоб більш сажнів вийшло, ріденько скласти хочеться, а вона:

— Раб божий! Не так складаєте!.. Перекладіть!

Як же ж, думаю, гада звідси витурити... Кладемо, а вона над душею стоїть... Так я тоді до Йвана!

— Так чого ж ти, так-так-так, так ото кладеш! Клади, розтаку твою, щільніше! Бачиш, матушка, так перетак твою, недовольні!

— Раб божий, — вона до мене, — хіба ж можна таку хулу з вуст своїх зригати?! Гріх тяжкий!

— Та ну його, трах-трах-трах, з гріхом! Для святого монастиря робимо, а він, розтак-перетак, кладе, як не їв три дні!

Так вона за рясу та ходу. Більше й не приходила…

* * *

А чудо творила божа матір добре…

Для Радянської влади чудеса творила…

В кам'яницях, що церкву оточили, — райвиконком, нарсуд, сельбуд, семилітка спасаються…

Все до царства небесного ближче…

Та кам'яниці добрі — до другого пришествія якраз вистачить.

Дебелі "чудеса"…

* * *

Церква так саме дебела… З каменю… Стоять ще навколішки біля церкви "жінки розкріпачені" й садять поклони, аж чоло "сознательно" тріщить…

І хрестяться перед могилами, де ото:

Здесь почієт Ігуменія Агвія

А на кладовищі біля воріт могила під берестком першої протестантші проти "опію народного". На хресті в неї написано:

Здесь почієт… Видя безнадежное виздоровленіє мирно почила о господе…

Повісилась послушниця…

Хотіла покинути монастир з протестом проти всіх чудес, що творилися в оному…

І покинула молодою світ цей, тугою петлею горло здавивши…

Бо заперла божа її матір за грати, оголосила божевільною і задавила…

Вона, милостивиця, і гніватися вміє… От і "почієт"…

* * *

Менше тепер чудес у Козельщанськім монастирі: землю одібрано, добра різні одібрано, а без землі та без грошей тяжко чудеса творити…

Проте ще сили "господньої" вистачає, щоб прогодувати триста чоловік Христових сестер, і прогодувати хоч і "скудно", але так, щоб

можна всетаки і хвалу Всевишньому сильним голосом поперти й вискочити за мур чи під мур монастирський пригорнутися, тремтячи, до молодого парубка…

Для цього ще сили чудесної є…

Для десятин, для діамантів уже, що й казати, не хапає…

Ладаном біля монастиря пахне… Як біля небіжчика… Шукаєш напису: "Здєсь монастир почієт".

"ЛЕРИГІЯ"

Нічого, братця, не зробиш: бог є… Не знаю, як деінде, а в Мануйлівці бог є. Он і церква серед майдану, он у їй, у церкві тій, у дзвони хтось бемкає…

Для кого ж ото, ви думаєте, церква? Для бога.

До кого ото в усі дзвони людина репіжить? До бога.

Ви думаєте, хто ото через майдан у білому брилі, в білім піджаці і в чорних на випуск штанях іде? Ціпок у його в руці, і він так важно-важно виступає, що навіть вівці в купу збилися? Хто то такий, по-вашому?

То дяк.

У кого, ви думаєте, ото в кишені торбинка для паляниць та для крашанок одтопірчилась? У дяка…

А ото ззаду за дяком хто такий чимчикує? Спідниця вроді на йому і волосся довге та сиве. Хто то такий? То піп…

От вам і кажи, що бога немає. Є бог.

Кому ви думаєте, ото баби та діди йдуть молитися до церкви? — Богові…

А не було б бога — йшли б вони тоді до церкви? Ні.

— Воно, положим, мені не дуже й потрібне, так як ти без його обійдешся?

— Я, положим, забув уже, коли й у тій церкві був, а що ти зробиш? Хай стоїть, — хіба вона мені заважає?.. Воно мені без діла… То там баба, а я, — так воно мені все одно, чи є вона, чи нема її… Говіть, слова нєт, говію… Та воно, сказать, і попам же їсти треба… Хай їдять, черви б їх були поїли…

— Що вже не терплю їх, попів отих… Усе дай, і дай, і дай, і дай. Коли воно вже і припиниться… Та ненажерливі які, не надаси їм… Ти ж, Іване, з двору нікуди не ходи, а я тільки до церкви збігаю, лоба перехрещу, а то вже не знаю, коли я там і була…

* * *

Бог, як бачите, є, бо "воно мені без діла", а "їсти ж і попам щось треба".

Якби бога не було, що б тоді попи їли?..

Раз годує — значить, є.

І годує, хвала йому, не погано…

— Та тепер їм, положим, увірвалося… Приніс оце за два тижні дві паляниці та троє крашанок… І все… Так воно ж тепер не "сезонт"… Ні з молитвою тобі, ні з молебінем… Ото в піст та святками — тоді нічого: є що їсти… А тепер скрутнувато… Колись було! Іі! Жили ж вони та в сметані купалися, а тепер не так, не той народ пішов…

— Та й тепер іще, положим, як на хутори поїде, то хуру везе.

— Та то так… Хутори — такі… Ті дають… А ми не дуже.

* * *

Бог є.

Раз хури є, значить, бог є…

А хури є, значить, жити можна.

А раз жити можна, значить, і бог є, бо хто життя на землі дає? Бог…

"Увірвалося". То нічого, що трохи увірвалося…

Життя повне… Життя з отакими сценами на цвинтарі:

— А скажіть, гражданко, чи прелюбодєйствовали ви з отцьом Терепентієм? Чи правда тому, що ото на селі говорять, що вони, отець Терепентій, ребьйонка з вами прижили?

То церковний титар гражданку запитує при всій парахвії… А поруч титаря батюшка в ризах і з хрестом стоять…

— Та ні… Хіба я знаю?..

— В от видітє, братіє, що злі люди на нашого отця духовного клевещуть. Вот видітє, братіє, как вони, ізверги, віру христову підривають. Помолімося ще, братіє, щоб господь милосердний одвьол од нас гідру тую…

А "братіє" шепочуть одне одному:

— Я вчора сам бачив, як одтирили їй два мішки пшениці…

— А позавчора борошна мішок…

Або отакої:

— Ґвалт! Люди!

— Чого ти?

— Попа біля жінки згріб!

— Пусти, а то нікому буде вечерні правити.

* * *

А ви кажете:

— Бога нема. Є бог.

"БЛАЖЕН МУЖ, ІЖЕ НЕ ІДЕ НА СОВІТ НЕЧЕСТИВИХ"

Коли тихого-тихого вечора ви йдете понад сагою[2] не звертайте ви в глухий завулочок праворуч, звідки до вас пливе якийсь одноманітний спів…

Такий якийсь спів: і не сумний і не веселий… І не тихий і не голосний… Тягучий спів…

Не йдіть ви на той спів…

Не йдіть, бо як у завулочок глухий ви звернете, будинок із зачиненими ставнями побачите.

І як станете біля будинку, почуєте, що спів той тягучий із будинку того крізь зачинені ставні проривається, залазить вам у вуха і дратує ваші перетинки барабанні.

І коли всетаки цікавість примусить вас дізнатися, що то за спів такий, — не йдіть у ту хату…

Не йдіть, бо тоскно вам зробиться…

Так тоскно вам зробиться, аж сумно… І отут вам буде тяжко, і йтимете ви додому й думатимете: "Кому це здалося? Навіщо воно?"

Як зайдете в хату, побачите лави, як у сельбудинку, на лавах душ із п'ятнадцятеро люду… Чоловіків і жінок… Чоловіки сидять, як ви ввійдете, ліворуч од вас, а жінки праворуч… Чоловіків душ із шість, а може, із п'ять… Чоловіки сидять уроздріб — там один, там один… Жінки — купкою, одна до одної попритулялися…

Перед лавами "кафедра"… Шафочка, чи що, така, як ото налойчик у церкві, на помості, а помостик той з огородчиком навкруги… На налойчикові тому невеличка бляшана лампочка блимає, а на стінці над налойчиком наліплено:

єдин господь

ЄДИНА ДУША ЄДИНА ВЄРА ЄДИНЕ КРЕЩЕНІЄ...

Лампочка блимає, а люди тягнуть якоїсь тягучої пісні…

Жінки тягнуть тоненько й різко, чоловіки тягнуть товсто і глухо…

Потрапили ви на молитовне зібрання "штундів"…

В хаті присмерк, в повітрі тягучі звуки, а отут у вас нудно…

Кінчився спів…

Виходить на "кафедру" людина, років тій людині тридцять п'ять — сорок і говорить:

— А тепер вислухаймо, дорогіє браття й сестри, псалом Давидів… Перед тим, як вислухати, помолимось господеві милосердному, щоб він поміг нам зрозуміти цей псалом… Прошу преклонить коліна, а хто не може, просимо встати…

Молимося, значить, щоб бог поміг зрозуміти Давидів "псалом"…

Потім читається Давидову псальму про те, що, як його всі залишать, він звернеться до "господа бога мойого", бо "господь його прибєжище й сила…"

Пояснюється псальма…

— Коли, мовляв, ти сам уже залишився, то духом не падай, бо є бог, і в такі хвилини ти згадай про нього… Він допоможе тобі, підтримає тебе і т, д., і т. ін.

Сидиш собі і думаєш:

"Молодець усетаки Давид... Коли в тебе все є, коли тебе оточують друзі, тоді на лиху годину тобі й бог іздався... А от як уже тебе прикрутило, прийшло тобі, як той казав, "узлом до того самого місця", тоді — "господи, воззвах к тобі".

Помоєму, це не потовариському. Раз уже з богом поприятельському, так не забувай же його, коли й у "двадцять одно" граєш...

Потім знову співали... Вірш написаний не верлібром[3], а тристопним ямбом, і говорилось у тім вірші про любов, про птиці, про небо голубе, про висоти, про душу...

Лірика, одне слово...

Співали довго, співали тягуче...

Потім знову:

— Вислухаймо псальм Давидову! Ось що пророк Давид говорить: "Блажен муж, іже не іде на совіт нечестивих і на путі грішних не ста..."

Помолімось, щоб ізрозуміти...

Пояснювала цю псальму молода, може, тридцятилітня людина. Мова йшла про те, що тільки та людина щаслива, що не йде на "совіт нечестивих", що залишає всі оті "мирські" діла й перебуває з господом...

— От тепер багато книжок пишуть, про все книжки пишуть, але то книжки не книжки, а так собі, ні до чого... От книжка: "Євангелія"... Вона, тільки вона одна і книжка... Говорять про техніку, говорять про науку, а не знають, що ні наука, ні техніка не можуть бути без "любві"... Яка може бути наука й техніка, коли люди забули про великий заповіт нашого святого вчителя, про любов... І коли ви, свою життьову путь проходячи, запитаєте себе, якою вам стежкою йти, — ви завжди згадайте великий

заповіт про "любов" і не йдіть іншими шляхами, а тільки шляхом любові… Тільки в любові, тільки в перебуванні з господом ви знайдете велику собі нагороду на тім світі, де душа ваша перебуватиме в блаженстві…

Довго говорив, багато говорив, гаряче говорив проповідник…

А його слухали…

А потім іще співали…

Ішов я додому "путтю" через луки…

Таку путь я собі обрав…

Ішов і думав:

"Молода людина, не дурна, очевидно, людина, енергійна людина, і віддавати всю свою енергію на отакі казання…"

І думав я собі:

"Яку б він міг отим селянам хорошу лекцію про "Землеустрій" або про "Ранні пари" розказати…" А то про "любов", щоб на тім світі раювати… А на цім світі?! Ні, думаю собі:

"Блажен муж іже не іде на совіт нечестивих…"

Нема рації міняти ні науки, ні техніки на співи райської птиці на тім світі…

Краще до "Аерохіму" записатися та хоч один раз тут на юнкерсі[4] політати, а на тім світі можна вже й підсмажуватись.

Прямий рощот: тут радість людської перемоги, а там все дно богові доведеться на електриці людей пекти... Смола вже буде не в моді...

І товариші ж усі в пеклі будуть — невже ніхто не догадається штепселя висмикнути...

ЯРМАРОК

І

Ще й сіріти надворі не починало, а під дверима мов з гучномовця:

— На ярмарок! Уставайте!

То Веремій Васильович парою своїх уже до школи під'їхав.

На ярмарок треба зарані вирушати, бо до нього 20 верстов, а приїхати туди треба так, щоб і місце вибрати, щоб і стати як слід і щоб не проґавити жодної з того ярмарку хвилини...

Дехто так іще звечора волами посунув, то отак, щоб по дорозі ще й попасти товаряку, — буде тоді вона на ярмарку, як налита, і коштуватиме тоді вона "цілий світ".

— Нно, малі!

Малі біжать, хвостами крутять, "хід" торохтить, печінки, губи й зуби стрибають.

— Нно! А вона! А вонааа!

"А вона" біжить над нивою, а колоски по самій "храпі" дряпають, ну, "а вона" і смикає. ...На ярмарок!

Благословилося на світ. Виткнуло заспаний писок сонце, стьобнуло промінням по луках, по степах, по садках, по левадах...

І видно: ажажаж ген до того ліска, куди око дістає, дорогою вози потяглися… І кіньми, і волами, і коровами… І гарби, і вози, і возенята… З кучами, з сіном, з соломою… А на возах і кури, і вівця скручена, і теля мекає, підвестись намагаючись… А за возами і стригунці, і бузівки, і корівки з прив'язаними до хвоста телятками.

— Гей! Цоб! Цабе! Нно! На ярмарок!

І їдуть, і їдуть, і їдуть, і їдуть...

І дорога вже не дорога, а строката величезна гадюка, жива й покручена, що за отой лісок, не поспішаючи, полізла…

І де її голова, і де її хвіст — невідомо, бо за лісок аж вона потяглася, а хвіст аж за отим бугром, десь там іззаду.

А наш віз вискакує з тої гадюки, лишаючи її то в праву руч, то в ліву руч, торохтить по грудках, шелестить травою…

— Здорові були, Петровичу! І ви на ярмарок?

— Атож! Здрастуйте!

— Галанську свою ведете?

— Атож!

— Заливає молоком?

— Заливає!

— Не продешевте ж!

— Та то вже як буде…

Верещить на возі порося, пришнуроване до драбини мотузкою… Сірпається, бідолашне, і не знає, що воно вже сьогодні не звичайне порося, а об'єкт домашнього бюджету…

— Іч! Барина повезли!

Барин у кучі… Кабанюка годований… Куча на гарбі, як. баня на церкві, а він, "барин", розляглися й нервово хрюкають…

— Скільки за барина?

— В ярмарку спитаєш…

Пливе річка селянських возів… На ярмарок!., їдуть манивці, їдуть броварці, василівці, попівці, федорівці, хуторяни…

І їдуть, і їдуть, і їдуть, і їдуть…

І вся ця гадюка строката, ця стрічка барвиста, переїхавши через Псьол, розливається на майдані, перемішується з тими, що вже отаборились, і кричить і коням, і волам, і коровам:

— Тррр!

Приїхали…

Заливається майдан людськокоров'ячоволячокінськоовечою масою, та маса розпливається, розпливається, розпливається і докочується з

одного боку до Псла, а з другого, третього, четвертого — аж туди, де жито, схилившись, коси чекає…

А шатра, а ятки вже там… Заздалегідь, ще вчора, їх понапинано, і вони, мов оті пухирі, випинаються серед ряборухливої юрби…

Захряс майдан…

Захряс гарбами, возами, бідами, кіньми, коровами, вівцями, волами, телятами, горшками, мисками, курми, вовною, лантухами, хмелем, смушками, матерією, чобітьми, цукерками, пряниками, квасом, пивом, руською гіркою, гребінками, косами, шкірами, ременем, чавунами, прядивом, хустками, полотном, дьогтем, гасом, дранками, сорочками, спідницями, килимами, щетиною, діжками, рогами, майками, воском, медом, мелясом, таранею, оселедцями, колесами, ходами, склом, яйцями, запасками, плахтами, пирогами, салом, м'ясом, ковбасою, смаженою рибою, ряднами, скринями, гвіздками, молотками, свиньми, крамарями, циганами, баришниками, людьми, дітьми і сліпцями…

…І все це ворушиться, дихає, курить, говорить, кричить, лається, мукає, мекає, ірже, ігігікає, ремиґає, позіхає, кувікає, хреститься, божиться, матюкається, заприсягається, пахне, кудкудахтає, квокче, смалить одне одного по руках, грає на гармонію, на скрипку, причитує, п'є квас, їсть тараню, "будькає", лускає насіння і крутиться на каруселі…

А над усім над оцим голоблі, голоблі, голоблі…

То вози поздіймали голоблі догори й ревуть:

— Торрргуємо!

Он на голоблі свитка кричить:

— Ось де ми!

Он підситок закликає своїх до себе:

— Сюди йдіть!

Он колесо спицею за сторч поставлене дишло зачепилось:

— Ми тутечки!..

І їдуть, і їдуть, і їдуть, і їдуть…

— Держи цоб! Цоб держи!

— Цоб! Цоб! Та цоб же, вовки б тебе були не з'їли!

— Держи цоб! Цоб держи!

— Тррр!

За ярмо зачепилося…

— Чорти тебе на чужі ярма пруть! Бачиш, що стою?..

— А ти хіба сам у ярмарку?

— А ти хіба сам?

— І я не сам!

— Так що тобі, об'їхати не можна, чи що?

— А ти хіба сам у ярмарку?

— А ти хіба сам?

— І я не сам!

— Казав: "держи цоб"… А тебе лиха година на ярмо поперла?

— А ти хіба сам у ярмарку?

— А ти хіба сам?

— І я не сам!

— Назад! Назад! Тррр — назад!

— Роз'їхався тут на весь ярмарок!

— А ти хіба сам на ярмарку?

— А ти хіба сам?

— І я не сам!

— Цоб іди, гей! Розчепилися…

Гуде… Гуде… Гуде…

І в гуці тім, як в акомпанементі якогось грандіозного органа, пливе одноманітний речитатив:

Дайте милостиночку, мій батечку,

Дайте нам, Христа ради!

Дайте, божої та праведної душі християни…

Дайте, возлюбителі, ненько моя, дай Христові..

Дайте, наслідителі, батечку, милосерднії…

Дайте нам, душа спасенная,

Хоч єдиная душечка, милосердная…

Дайте, помимо йдучи, слово чуючи,

Що в рученьках, мамочко моя, та й маючи…

Родителів, кревних та й померлих споминаючи…

Душечку свою в тілі та й спасаючи…

…Дайте од трудов своїх,

Од сили чистої…

Дайте од трудов своїх,

Од праці вірної…

А акомпанемент гуде, гуде, гуде, переходячи часами у якесь шалене ревище…

Ось він затих і послався на майдані низьким рокотом…

Хвилина, дві, три…

І раптом лясь біля вашого уха:

— Дранки[5]! Баби, дранки! Ось дранки приймаються, за дранки гроші виймаються! Ось дранки! Баби, дранки!

— Квасу! Холодного, душистого, солодкого, солодкого! Квасу!

— Руб поставиш, два візьмеш! Налітай! Налітай!

— Красная виграйоть, чорная програйоть…

Загуло, загуло, загуло… Знову загуло…

І тріщить, і рветься тенорaльчй баспрофундо у рудого сліпого, що з скрипкою в руках і з сліпою партнершею збоку, намагається пересилити той гук сумним псалмом про те, як:

Ноч прийшла тогда к месії

З ороматом у руках.

Йшли печальнії Марії

З безпокойством у серцях…

Гуде ярмарок…

Бігають коні, кричать крамарі, регочуться дівчата, крутиться карусель…

А орган на каруселі хрипить, свистить і викидає поміж яток, поміж возів, поміж телят пісню про купця, що:

Полюбил всей душою дівицю,

За нейо готов жисть всю й оддать...

І під пісню ту хрипучосипучу й парубки, і дівчата, і діти радість собі "накручують"...

— За п'ятака! Тільки п'ятак! Ярмарок...

II

Чого так трагічно-безнадійно ревуть воли на ярмарку? Як увійдеш у волячокоров'ячоовечу половину, так саме тобі:

— Ммууу! Вееe! Мееe!

Отак стоїтьстоїть половий чи сірий, чи ряба, чи гніда, подивиться навкруги себе і зненацька тоді:

— Мммууу!

— Вееe!

— Мееe!

Чи то вони підтримують загальний ярмарковий галас, чи не хотять до другого хазяїна переходить?.. Чи, може, ще що?

А вівці?

Таке мале, а як "мекне", так ніби в його всередині радіо сидить... Та рвучко якось, пронизливо:

— Ммеее! Як вистрілить…

Саме одне слово: "Меее". І яких тільки їх тут і немає?

І полові, і рябі, і гніді, і сірі, і чорні, і мишасті, і лисі, і круторогі, і безрогі…

І бугай, і воли, і бички, і бузівки, і корови, і ялівки, і телиці, і телички, і телята…

І біля возів, і біля ярем, і в руках у дядьків, і біля тички…

Просто собі в землі кілок, біля кілка корова, біля корови хвіст, біля хвоста теля…

І хазяїна не видно… "Соло" — корова…

Ото тільки як хто підійде, тикне ціпком у корову:

— А ця скільки просить?

Тоді не знати звідкіль витикається бриль або картуз, так кудись на поле або на Псьол кидає:

— П'ятдесят!

А які воли тут є?!

Ну трохи хіба менші, як міст через Лопань! Стоїть біля воза, ремиґає і думає свою волячу думку… Про що він думає, отой сірий, з отакезними рогами? А думає про щось!

Може, й він теж бачив десь в Кременчуку трактора й тепер меланхолійно дивиться кудись уперед, і по його мізкових борознах лізе думка: "Та оце вже я скоро й непотрібний зовсім буду?"

І ображений:

— Мууу!

Думас сірий віл сіру думку волячу.

Думає, аж поки прийде хтось йому невідомий, цьвохне його батіжком і до хазяїна:

— А що за цих пару індиків?

— Та просю триста!

— Триста, кажеш?

— Триста, кажу!

— Довго рахувати треба!

— Кажіть, скільки, щоб менше було рахувати… І починається…

Тягнуть сірого за язика й роззявляють йому рота, беруть за роги, давлять за горло, міряють батогом од ратиці до холки, цуплять за хвоста, щупають під хвостом…

— Триста, кажеш?

— Та те ж, що чуєш…

— Ану, проведи!

— Можна й провести... Одв'язують сірого од воза:

— Гей!

— Тихо-тихо веди! Не гони!

— Та хоч не дивись... Ідуть, як часи...

— Такими "часами" моя баба до могили йшла!

— Побалакай...

— А скільки, як ділом?

— Та й кажу ж ділом!

— Ні, ти кажи ділом!

— Кажу ж: триста!

— А за сто вісімдесят ти їх не оддаси?

— Походи десь іще!

— І походю!

— І походи!

— Та ти не одвертайсь! Гроші даю!

— Та не черепки ж!

— Дебрі гроші даю! Ти ке думай!

— Я і не думаю!

— Та скільки ж? Двісті береш?

— Ні! Коли вже хочеш, так ото двісті вісімдесят! Ото!

— Та що ти "двісті вісімдесят"?.. Молись богу!

— Помолимось.

— Двісті береш? (Лясь!)

— Двісті вісімдесят! (Лясь!)

— Береш, кажу, двісті? (Лясь!)

— Та ти ділом давай! (Лясь!)

— Та ти ділом і проси! (Лясь!)

— Та ти подивись на воли! Карасі — не воли! У яремці як діти! Канафетики! Бери за що хочеш, лізь під їх, — як сестра рідна! Дитини не займе, а ти "двісті"?!

І знову тягнуть сірого за хвоста, роззявляють сірому рота, давлять за горлянку, лапають під хвостом, беруть за холку, гладять по шиї…

Ходять кругом нього, дивляться на нього…

— Молись богу! Двісті двадцять! (Лясь!)

— Менш як сімдесят п'ять не буде! (Лясь!)

— Не буде? (Лясь!)

— Не буде! (Лясь!)

— Хай стоять!..

— Хай стоять!..

І пішов од сірого невідомий… Пішов, зза четвертого чи п'ятого воза кричить:

— Береш двісті двадцять?

— Ні, не беру!

— Бери, а то за печінку тебе візьме!

— Хай бере…

І стоїть знову сірий біля воза, думає думку волячу, аж доки знову:

— Скільки за ці бузівки?

— Триста!

І т. д., і т. д.

Може, поїде сірий додому, може, поїде сірий на другий хутір чи в друге село…

А може, потрапить сірий он до того "панка" з тоненьким довгим ціпком у руці, у піджаку й із золотим перснем на пальці,— і буде тоді з сірого "бефстроганов".

Стоїть сірий, ремиґає…

І корови стоять… Стоять ті корови, що "заливають молоком"…

— Скільки за цю "нємку"?..

("Нємка" сіра, вим'я торбинкою і в кізяках).

— Шістдесят!

— Тьху!

— Собаці під хбіст!

Не зійшлися, значить! Коротко, але рішуче…

— А за цю "мадаму" скільки б ви хотіли?

— Вісімдесят!

— Небагато й хочете…

— Та ви ж подивіться: картина — не корова!

— Та то так! Тільхи ж інша дівка як на пику, так така ловка, що хоч воду з лиця пий, а там погляди — вона й твердувата!

— Та то вже, як знаєте…

— Дааа! Менш би слідувало прохать!

— Дааа!

— Скільки за ребйонка?

"Ребйонок" — бузівок чорненький, кругленький, з отакунькими ріжками…

— Двадцять сім!

— Пущай дітьо подрастьоть!

— Хай росте…

І моляться, і хрестяться, і ляскають, і проводять, і божаться, і доять…

Купують — продають… Продають — купують… Міняють…

А навкруги:

— Мммуу!

— Веее!

— Мееее!

…Ятки… Вулиця з яток…

"Ларьок" тріпоче червоною вивіскою…

Мають червоні прапори над маленькими вивісочками:

"Остапівське єдине споживче товариство"...

"Попівське ЄСТ"...

"Федорівське ЄСТ"...

Між ятками живий потік — просунутись нема куди... На штани, на спідниці, на сорочки...

— А це ж міцне?

— Зубами не розірвеш...

— А почім?

— Тридцять п'ять!

— Та й дорого ж!

І тягнуть той ситець, і на зуба пробують, і радяться, радяться, радяться...

Тут більше хусток, кохточок, безрукавок... "Баб'яче" царство...

— І ви тут? Драстуйте!

— Здорові були!

— На спідницю?

— Ні, це я Федькові на сорочку...

— Почім?

— Тридцять п'ять…

— А я оце дітям гостинця…

А "гостинці" ті барвистими папірцями пообкручувані, з хвостами на обох кінцях, так і тягнуть до себе, так і тягнуть.

— Почім?

— Три копійки штука…

— Еее!

— Є і по дві на копійку! А ці по п'ять на копійку…

— А ось по двадцять! Беріть оцих: солодкі та добрі.

— Дайте!

Дзвонять чавуни, дзвонять коси, деренчать гребінки…

— А тіки за цю гребінку?

— А ви, кумо, гребінку купуєте? 1

— Еге ж!

— Бери, тьотю, от єту гребінку!

— Малувата вона… Мені таки таку, щоб і вошу вбити, щоб таки і прясти…

— Бери оцю! Цією тигру вбити можна!

— Та ще щоб і плавкенька була…

— Єта сорок!

— Та хай вам!

— Бери меншу, дешевша буде!

Біля кїс діди… Дзвонять, дзвонять, дзвонять… Стружать одну об одну…

— Якісь вони не такі…

— А яких вам треба? І знову:

— Дзень! Дзень! Дзень! Півдня косу вибирає…

— Дзень! Дзень! Дзень!

— Ось яйця! Сюди яйця! Отут яйця!

— Дранки! Дранки! Баби, дранки!

— Неси курку! Сюди курку!

— Квасу! Ось квас! Только в Москві та в нас!

— Руб поставиш, два возьмьош!

Хрипить орган… Скиглить скрипка… А тенoральний баспрофундо з тонісіньким байдужим сопрано розповідають праведним:

Птиця воздух наполняла,

Безпрестанно вся літала

І крилами трепетала,

Хвалу богу воздавала…

Ярмарок!

III

— Берррежиииись! Побережись! Побережись!

— Нннoo! Ннооо! …Цьвох! Цьвох!

— Ех, арабська!!!

— Ннoo! Побережись! Поообережись!

— Та не бий! Не бий! Ходою її, ходою!

— Не сіпай!

— Прррoбіжись!

Коні… Кобили… Стригуни… Лошата… Пекло…

Тут без батога нема людей…

Тут спочатку батіг, а потім уже людина…

Тут батожний свист, ляскіт, лемент…

Тут:

— Ігигиги!

— їїїїїї…

— Тррр! Тррр!

І цьвох, і цьвох, і цьвох!

Тут провадять, пробігають, запрягають, проїздять… Тут оте "Молись богу!", "Хрестись" — нервове якесь, рвучке, шалене…

— Кажи!

— Кааажи!

І це "кажи" не просто собі слово "кажи", а божевільний крик…

— Каажи! Кааажи, ти!

Тут б'ють по руках скажено, з надсадою, з розмахом, що боїшся — осьось рука одірветься й покотиться під колесо!

— Кааажи! Та кааажи ж!

— Що ти на зуби дивишся? Ти на неї подивись! Ти дивись, що вона їсть? Хмиз! Тре… Як каменем, тре…

— Та…

— Та що ти такаєш? Що ти такаєш? Та щоб мене пранці їли, як вона щось у мене, крім соломи, їсть… А ти такаєш! Ти подивись на неї… Ти

дивись, як іде! Іде як?! Ти на п'ятки дивись! Усі чотири п'ятки показує… Отуди давись, а не в зуби ти дивишся…

— Та й худа ж яка!

— Слова нєт, коняка морена. А ти думав, їй мед? А якби тебе двадцять верстов прогнав та на солому потім поставив — ти б підстрибував?!

— Та…

— Та ти її на шматки рубай! Клади п'ятдесят пудів — і не здригнеться! А ти в зуби? Ну?!

— Та скільки ж ти хочеш?

Дядько держить на поводі свою білу. Вона підібрала задню ногу, одвісила нижню губу й дрімає…

— Даси тридцять!

Це, значить, коняку і тридцять карбованців додачі… Міняються…

— Візьми "токмо"… "Токмо" — міньба так на так…

— Що ти мені "токмо"?! Ти дивись, що ти держиш… Старця держить, і "токмо"…

"Старець" байдуже махнув хвостом…

Циган до нього підбігає, роззявляє рота, витягає язика:

— Тут же в роті, хай господь милує, як і в с….і!! А він "токмо"… Каажи! Ділом кажи! Та кааажи ж. Хочеш п'ять?!

— І то гроші!

І тріщать долоні, летять додолу шапки, гасає в повітрі "мать", бігає коняка, цьвохкають батоги, ріже вухо:

— ПоообережисьП

Це на головній кінській алеї, де цигани, де баришники.

Тут вряд вози, біля возів підмощено землі, щоб коні стояли передком на горбку, — тоді вони постакиїші, рівніші…

Тут яка-небудь "арабська" пробігає крізь два мури кусючопалючих батогів і, прискочивши до воза, тяжко дихає…

Тут недосвідченого дядька еблапошать так, що, привівши нового коня додому, дядько кривдіть:

— Ряатуйте!

І веде його на другий ярмарок, де перед ним моляться, хрестяться, пробігають, проскакують, скидають з його шапку, ріжуть його по долоні, показують йому зуби, ноги, холку…

Дядько дивиться, хреститься, б'є по руках, каже:

— Двадцять п'ять!

Веде додому, приведе, роздивиться:

— Ряатуйте!

Веде в третій ярмарок…

Потім у дядька ні коня, ні грошей…

Тут як утаскають дядькові "ревуна", так і сміх і горе…

"Ревун" — це кінь з хворобою легенів, чи що… Так він, коли стоїть — нічого з ним не трапляється… А пробіжи ним хутенько верстов із десять — він починає ревти (задихається), як бугай…

Показненька коняка, а не багато й додачі дав…

"Одурив", — думає дядько…

На воза — й на рисях додому!

Прибіг додому.

— Тррр!

А кінь йому:

— Веее!

— О, рятуйте! Тррр!

— Веее!

— Ой боже мій!

— Веее!

* * *

Тут нема простих коней... Тут не кінь, а:

— Лев!

— Орел!

— Злитий!

— Орляка!

— Вітер!

— Юнкер!

Тут нема простих кобил, а тут:

— Птиця!

— Буря!

— Скеля!

— Одна в світі!

От вам, приміром, "лев"...

— Та це ж не кінь, а лев... Ти тільки подивись!

Іде той "лев" — у його задні ноги циркулем, з ока тече якась слизота, і ребра в його поверх шкури вже стирчать.

— Поберрежись!

"Лев" біжить, задніми ногами за землю чіпляючись…

От вам "орел"…

Як іде, так на задню, на ліву: руб двадцять! Руб двадцять!

— Кінь дійствительно прихрамує… Засікся в дорозі! А коняка добра! Мужича коняка! Орел!..

А в "орла" того ліва кульша на четверть вища від правої кульші…

"Орел"…

Ось "птицю" запрягли проїздити. "Птиця" гречана на масть, з козинцями й худахудахуда…

Під хвостом у "птиці" ціле провалля: втягло ото так її. Загнуздали "птицю". Зав'язали "птиці" хвоста біля самісінької ріпиці.

Щоб усе було видать! Як іде! Як біжить!

— Нноо! Шість душ на возі.

— Ннноо! Цьвох!

А з провалля в "птиці" тільхи — чвирк!

— Ннно! (Цьвох!) А звідти: чвирк!

З "примочкою" бідна "птиця". "Примочка" — то така в коней хвороба (нервова, чи що). Цьвох! Чвирк!

— Це! З фанталом? Нноо!

Бідна гречана! А й вона ж колись на леваді іржала весело! Бігають "орли", "леви", "юнкери", "вітри", "птиці", "скелі", "бурі"…

Кусають їх безжалісні батоги… Вони підскакують, спотикаються, хекають…

— Та це ж жеребець! З ним мороки багато… Якби він виложений…

— "Мороки багато"?! "Жеребець"? А якби й тебе виложив?! Ти не туди дивись, а на груди дивись… Гора!..

— Це кінь?! Мені якби жеребця!

— "Жеребця"?! Та з ним, чортом, мороки скільки! Й ока, з нього не спускай! Ти на коня дивись! Це ж кінь, а не цуценя!

— Кінь, що й казати, добрий! Тільки ж чого ото по йому "гречка" пішла? Говорять, що то кров порчена, як гречкою посипало…

— Та яка там кров?.. Сіра була кобила, а "ділопрозводитель" гречаний… От і гречка… Сірий він, у матір пішов, а це тепер од батька гречка почала витикатися… Од "ділопрозводителя"… О!

— Купили, Петровичу, кобильчину?

— Та купив…

— Скільки віддали?

— Оддав свою рижу, одинадцять додачі, півкварти й п'ять пудів пшениці майбутнього врожаю…

…Скільки коштує кобильчина, — скажіть ви?!

— Пообережись! Пообережись!

— Нооо! Нооо!

— Е, ей! Е, ей!

…Бігають коні, бігають цигани, метушаться циганчата, гавкають під циганськими возами собаки, ляскають батоги, іржуть лошата, хрюкають жеребці!

Ярмарок!

IV

…Сонце пече!

Так пече, ніби воно з квасошниками "в долі"…

Просто просвердлює тебе промінням і наливає в груди, в живіт, у голову тії спеки скаженої…

І дуєш квас, і лізеш під воза, і біжиш до Псла, зриваєш із себе одежину, плигаєш у воду і вовтузишся разом з кіньми, з коровами, з волами…

А від Псла і до Псла тягнуть на налигачах, ведуть на поводах:

— Купать! Напувать!

І зморена, і галасом прибита товарина з охотою бреде в воду, стає, дудлить воду й обмахується од мух мокрим хвостом… І од хвоста того бризки по Пслу, мов од попівського кропила…

А над Пслом, на майдані, торг іде… Власне, більше галасу, як торгу… Бо:

— Ну як із волами?

— Тихувато. Купця немає… Так самі між собою ото перекидаємося… Якби збоку грошва — діло б пішло…

— А коні?

— Та й коні ж… Що ж коні?.. Цигани ото та баришники каліччю менжують, а хазяї он повиводили — так ніхто не вкусить. Грошей у дядька обмаль, якраз оце перед урожаєм — де ти тих грошей набереш…

— Нема "сурйозного" купця. Надержує на осінь… На зиму спродуватимуться — тоді дешевше й гарбатиме…

Риба йде… Мануфактура потроху… Начиння різне хазяйське… Дріб'язок… Вовна йде. Смушки рвуть із рук. Кури хапають із кошиків… Яйця… Прядиво…

Тут і галасу менше, а діла більше…

Уже сонячне проміння навскоси трохи… Притихає навкруги…

Попід возами, попід гарбами сидять купки, підобідують… Летять угору пробки з руської гіркої. Стоять пляшки, ганчіркою позатикувані: то власного виробу…

Це могорич.

— Будьмо!

— Будьмо!

— Хай же ваша гніда прудко бігає та лошата справно водить!

— Хай!

І булькає з пляшки в рот біленька й розливається по жилах, і червоніє людана, соловіють у неї очі, і голосніше вона балакає, й мотає швидше руками…

Напідпитку…

Он уже посунули й додому. Запрягаються коні, запрягаються воли… Додому…

Потяглася строката гадюка од Псла на степи…

Оживає "тічок"…

Це там, де коні… Одв'язуються коні від возів і виводяться на шлях між возами…

Тічок…

— Ей, мінці, налітай!

— Кому булану?

— Хто сірого візьме?

— Бережись!

— Нно! Нноо!

— Бережись!

— Кажи! Кажжи! Лясь! Лясь! Лясь!

— Поообережись! Остання агонія…

Ще година — й затихає ярмарок…

Тічок… порожній… Баришники, кому додому ближче, запрягають коні…

Кому далеко — ладнаються ночувати.

Бо завтра ж ярмарок!

Складають товари крамарі. Вечоріє…

Біля циганських шатрів поблискують огнища: варять вечерю…

Не чуть сліпців… І тільки орган на каруселі благає Ваньку:

Бросай, Ванька, водку пить,

Пойдем на работу,

Будем деньги получать

Кожную субботу…

Затих орган… Вечір…

* * *

А потім уже ніч…

Темна ніч, чорна ніч, тьмяна ніч…

Такої ночі циганські шатра — лірика, а цигани — поезія… Такої ночі циганська журна пісня, ота пісня, що її біля Яшиного шатра чорноока Галя співає,— отака пісня:

Аааа! Аааа! Аааа!

Тягуча, як степ, пісня, — так і така пісня за вільну здається… І слухаєш пісні тої журнотягучої, і забуваєш, що Галі чорноокій їсти до смерті хочеться і що її батько, Яшка, п'яний біля шатра Галину маму б'є…

Отака та ніч…

Чорна ніч… Чарівна ніч…

Може, то ніч, може, то зорі, а може, то… порожній шлунок зірвав Ваньку, молодого цигана, зпід воза і…

— Галю! Веселішої!

І тоді рвонулося з молодих грудей швидке:

Атарарарайра! Атарарарайра! Атарарарайра! Атарарарайра!

А Ванька пішов дрібнодрібно круг вогнища… Він іде, мов пливе, а вогонь йому халяви лиже, а з грудей його рветься:

— Ех! Да! Пайшов!

І чеше Ванька вільної циганської, і руки в нього в такт по халявах дрібушечки вибивають:

Тратата!

І вискакують із возів скуйовджені люди, чухаються, стають круг багаття, ляпають в долоні, нижуть плечима, тупають ногами…

Атарарарайра! Атарарарайра!

— Ех! Пайшов!

— Молодець, Ванька!

А Ванька пливе круг огню, і тільки ноги в нього ходором ходять, а стан як струна…

— Ех! Ех! Ех!

Садить Ванька закаблуками… Садить з захопленням, садить з запалом, ніби там, на землі, круг вогню, доля його гірка простяглася, ніби отам, у спориші, його злидні причаїлися, його недоїдання, його недосипання, виснаженість його жінки молодої, брудота його малих дітей, кашлюк його запальних та "козиньчастих" голодних коней…

— Ех! Ех! Ех! Рррaз! Рррaз!

Закаблуками! Закаблуками! По злиднях, по гіркій по циганській долі закаблуками! Погасло багаття…

…Тихо на майдані… Порожньо на майдані… …Бовваніють в темноті ятки… Сіріють циганські шатра…

Лежиш серед майдану, під головою купка сіна, а над головою величезний чорний підситок в мільйонах мільйонів місць зорями попропіканий…

…Заіржала коняка.

Цьвохнув батіг…

Гавкнула собака…

Тихо…

Спать…

— Тррр! Стій!

Кліп очима — а сонце тобі в самісінькі очі:

— Вставай, хлопці!

І знову їдуть, і нокають, і гейкають, і цобкають, цабекають, і тпрукають, і божаться, і хрестяться… Другий день…

По голові дзвони дзонять, волочаться ноги, мружаться очі…

— Додому! Чи скоро додому?

— Скоро!

…Кааажи! Кааажи! Лясь! Лясь! Лясь! А в голові тільки:

— Дзень! Дзень! Дзень!

— Запрягай! Додому!

Біжать кобили, стрибає ззаду руде лоша… Додому!

Поярмаркували…

А насупроти вітерець легенький повіває — гармидер ярмарковий з голови вивітрює.

— Нооо!

— Беррегись! Роздавлю! Ех!

То Альоша котить… Намогоричився по самісіньке підборіддя. Сидить навколішках на возі, держить в одній руці віжки, в другій батога і періщить пужалном своїх пару гніденьких коненят…

— Ноо! Роздавлю! Всіх подавлю!

— Стій, Альоша, а то і справді подавиш!..

— Берегись! Альоша єдіть! Альоша всіх подавить, бо Альоша, брат, на всю округу баришник! Альоша, брат, культурний баришник!.. Альоша, брат, розумний од усєх! Ану найди розумнішого від мене! Ага! Не знайдьош, брат! Альоша всіх обкрутить! Во гдє обкрутить! Видиш? Ноо! Ноо, лошаді! Берегись!

"Лопіаді" — "нно"! Альоша падає на возі навзнак, "лошаді" сідають на зади, Альоша б'ється лобом об передок, "лошаді" — вперед, Альоша — навзнак, "лошаді" — назад, Альоша — вперед…

— Ноо!

Взяли в Альоші віжки, зборкали його на возі.

— Паняй помаленьку…

Їде "на всю округу баришник" і правою рукою в повітрі крутить.

— Всіх обкручу! Бачиш — ось пара коней — проп'ю! Хочеш? Завертай, всьо пропйом! Завертаааай. Пущай усі знають, як Альоша гуляє! Ноо!

— Сиди, Альоша, а то зв'яжу!

— Нооо! Ти знаєш, хто я? Я, брат, не дурак! Я не дурак! Ти на мої коні посмотри! Були в тебе колинебудь такі коні! Нооо! От лошаді! Радість, а не лошаді!

І сміється Альоша, заливається, на возі перекидаючись…

— Стой! Тррр! Стой, я тобі кажу, бо оцей гнідий больпой! Он здохніть! Стой, не гони, бо лошадь больная! Хороший кінь, а больной…

І плаче Альоша, і сльози ручаями течуть, брудними краплями на синю Альошину сорочку капаючи.

…Заснув Альоша… Вперся лобом у шворінь, навколішках спить Альоша…

Торохтить віз, б'є лобом Альоша об шворінь…

Дивишся й не знаєш, хто ж кого порішить: чи Альошин лоб шворня залізного розтрощить, чи шворінь Альошиного лоба розколе…

Їде з ярмарку "культурний баришник"…

Поярмаркував Альоша…

Дома…

А ще й на другий день у голові:

— Пообережись!

— Кааажи! Кааажи!

— Нооо!

— Квасу! Дранки! Лясь! Лясь! Лясь!

Ярмарок!

ДІД МАТВІЙ

Онон біля пшеничних кіп дід Матвій гуси посе…

— Здорові були, діду Матвію!

— Здрастуйте!.,

— Як живете?

— Нічого собі!..

Тільки дід Матвій каже не "нічого собі", а каже дід Матвій про те, як він живе, посвоєму…

Дуже "круто" дід Матвій каже… Взагалі дід Матвій говорить дуже "кучеряво", і за кожним висловом і за кожним словом дід Матвій "загинає", і "загинає" так, що ніхто навкруги так "загнути" не може…

Великий дід у цій справі архітектор: у його стільки поверхів, з такими карнизами, з такими візерунками, що не балачка в діда Матвія, а мереживо, "богом", "душею", "Христомбогом", і "матір'ю" вимережане…

То змалку ще як почав панів лаять, та й по сі пори…

Хай і панів уже нема, та не відвикати ж дідові Матвієві в 73 роки!..

— Ото як викинув мене був батько отаким іще під лісу, так я встав, та як пішов, як пішов!.. А було мені тоді… Таке було — ні хлопець, ні парубок… Так за свій вік я й набачився, я й наслухався… Та нічого, не звалили. Живий. І житиму ще, бо наша тепер узяла…

Дідова тепер узяла…

Дід Матвій стоїть серед лану, а праворуч у його Псьол, а перед ним у його луг… І луг, і лан, і Псьол, і все навкруги, тепер "наша взяла"…

Стоїть дід Матвій, на ціпка спирається… Невисокий дід Матвій, у білій полотняній жилетці, в білих полотняних штанях, у чорнім картузі, на брови насунутім, і дивиться дід Матвій на всі чотири боки, дивиться своїми вже не зовсім прозорими очима… І ноги в діда Матвія вже трохи колесом, і хляпають по дідових Матвієвих литках коротенькі халявки. У чоботах дід Матвій, бо:

— Е! Колеться!.. Стерня колеться!..

А скільки ж оті дідові очі, тепер уже трохи непрозорі, за 73 роки поперебачили, а скільки дідові оті, трохи колесом, ноги попереходили, а

скільки оті дідові порепані руки поперетягали, а скільки ота дідова Матвієва спина попереносила…

Може, через те й очі в його тепер слізьми миються, бо:

— Не вбачу вже тепер, трясця його матері, як колись бачив! Ліве слізьми береться й закисає!.. Трояндою казано промивати, промивав — не бере… Якби мені оце крашанку, я б у п'ять секунд вилікувався… З крашанки такий лік знаю, що намастю — й усе… І пройшло…

Може, через це й ноги діда Матвія трохи колесом, бо:

— Не вбіжу вже тепер, як колись бігав. Гуски іноді,— здохла б вона йому, — не наздожену!.. Таке…

І руки вже в діда Матвія не так косу цуплять, і спина в діда Матвія вже не так швидко і згинається, і випростується…

Тільки дух у діда Матвія, як і колись:

— Та не скорюся, їйбо, не скорюся… А як побачу неправду, так дивись: для неправди в мене цього й ціпка застругано… Так і порішу… Враз!

* * *

— І попоробив же ж я, якби ти знав. їй же богу, не менш, як оту гору труда витрудив… Як пішов ото зпід ліси на Таврію, до пана вівці пасти… Хвайн — пан прозивався…

— Який, діду Матвію, Хвайн? Фальцфайн, може?

— Ну да, Одівард Іванович… Два їх було: один Одівард Іванович, а другий Ілля Іванович… Ланів у їх, ланів та степів… Та як станеш, то не видать тобі ні краю, ні кінця… Скоту того, скоту, а овець, овець — тьматьмуща… Чотири роки по степах по тих виганяв… А потім на Чорномор'я перекинувся… До козаків… За косаря там був…

Дасть було хазяїн склянку горілки:

— Катай, Матвію!

Та візьмеш косу — і як підеш, як підеш уподовж, а хазяїн стоїть та тільки рукою махне, де повертать… Тоді вільні степи були, — скільки хто закосив, те й твоє… Так ніхто було за мною не вкосить… Скільки ж ото я трави тої степової виложив?! Оцими все руками… Та й додому повернув… Та тридцять три роки в якономії у пана Корецького витовкся!

— Тридцять три роки?

— Тридцять три роки, як одну копійку… І на одробітку, Гв строку… І зимою й літом… І в дощ, і в сніг. А пан скажений. Вийде оце на поле — та матюка, матюка… Ну вже ж і матюкав, сукин син! Матюка було, матюка, а я мовчу. А тоді до його:

— Кончили, барин?

— Кончив!

— Так тепер я почну. Та до його:

— Та доки ж ти, раз… знущаться будеш?

Та як візьмусь, як візьмусь!.. Він матюка, а я ще Дужче. Він матюка, а я ще дужче… Тоді він як загримить:

— У тюрмі ізгною сукиного сина!

— Тюрма, — я йому, — наша! Для нас тюрма! Чого ти лякаєш! Та прийду ж я колись із тюрми, не вік же там вікуватиму. А де ж ти тоді дінешся?! Ізожгу! На попіл ізожгу!

Так він тоді на коня та ходу…

Чотири нас таких було… Один з Федорівки, один із Пісок, один з Броварок, а я з Манилівки… Та нікому ми ані під шапку…

Казав тоді пан:

— З кожної слободи по сукиному синові. Та боявсь мене пан! їйбо, боявсь!

А малося і в тюрмі сидіти… Приказчика трохи не вбив!.. Ех і бив же!

— За що?

— За неправду бив… На одробітку снопи возив… Важкий був одробіток. Дасть пан десятину, а ти йому за одну ту десятину три десятини викоси й вив'яжи, і звози, і склади. А. баба моя тоді оцією дочкою важка ходила… А снопи як гирі… А скирди під хмару… Я на скирді, а баба снопи з гарби кидає… Попокидай снопів, як вона осьось розсипеться… А він, прикажчик, значить, ходить, гад, і все йому не так, все йому не так… Та зліз на скирду й давай те, що я склав, розкидати… Та я його як пошпурив із скирди, а сам за ним. Та як насів — так бив, поки схотів. Судили мене — викрутився… Найшли, що неправильно прикажчик робив… Не коривсь!.. І тоді не коривсь!.. Мене ще й тоді звали… Як пак воно… Ліворуціонером мене звали… Я й тоді цього ждав… Я знав, що воно буде… Оце буде, що тепер оце прийшло… Революція… А вже ж як і прийшло?! Ні одного разу у зборні не пропустив… Та все думаю: "Що б оце пан сказав, якби жив був…" Пропав пан іще до

революції. Вмер… Та ходю до зборні, слухаю. Нема панів. Нема й подивиться. А я тридцять три літа й тридцять три зими підряд панові сала оцими руками за шкуру закладав. От як було. А тепер наша взяла… Ходю я та радуюсь… Коли це кажуть: "Гетьман"… Коли це: "Німці". І до нас явилися… Б'ють. Невже, думаю, пропало бсє?.. Прийшли німці, зібрали нас на майдані, а самі круг нас… Що ж воно, думаю, буде?.. З ними й наші, карателі… Уже декого били… Стоїмо ми… А я до них:

— А дозвольте, говорю, спитать вас, як вас атитолувать? Бо я вже бачив, як один їх спитав:

— Куди ви, товариші, їдете?

Так вони його в чотири нагаї як узяли:

— Товариші, кажеш?! Клаптями з його м'ясо рвалося…

Так я ото й спитав, як їх атитолувати, — чи господами, чи благородіями.

А один підскочив та нагаєм мене по ногах:

— Аратар! — говорить.

"Бий, — думаю. — І тебе колись ударимо". Скільки вони тоді люду тут перепороли?! Буржуї виказували…

А потім ізнову наша взяла…

Та було, всього було. А таки наша зверху…

— А як Махно був колись на Великдень у село вскочив… Попоплакав я тоді… Савку мого трохи не зарубав, ідол… Вісім чоловік тоді на тріски

потесав… Приїхав тоді якраз Савка з Червоної Армії… Взяв дитину й пішов до куми. А махновці й ускочили… А він призодягся, підголився… Звісно, з армії прийшов…

Вони до нього:

— Документ?!

А в нього тоді документ був, що він на курси призначається…

Забрали вони його з дитиною та в штаб. А ми й не туди… Сидимо в сусіда на обіді: жінка в його саме померла… Коли це біжить баба:

— Савку вашого забрали!

Так я як схопивсь із невісткою та в штаб. А штаб у Верхній Манилівці… Біжимо з невісткою… А невістка, хоч і з дитиною, — так вона молода, а мені куди ж уже бігти! Біжу, а тут під грудьми гірко мені, гірко… Не добіг до штабу, може, так, як отуди до нужника, і впав. Схопився та знову біжу… Прибігли… Впав я навколішки та плачу, плачу.

— Савку мого, просю, оддайте! Один він у мене! І діти малі!

А Махно сидить край столу, а біля його милиці… А ми з невісткою до землі припадаємо, та плачемо, плачемо… Коли це входить якийсь атютант… Отак в його головища, як ото бува собачка кучерява.

— Потесать, — питає,— батьку?! Коли це:

— Зобирайсь! У похід зобирайсь!

Тікати, значить, треба… А Махно до Савки:

— Щастя твоє. Іди!

А той, кучерявий, і говорить:

— Може, батьку, хоч нагаїв дати?

— Не треба. Зобирайсь! Вискочили ми з Савкою.

А вісім чоловіка хороших хлопців на тріски порубав.

Розповідає дід Матвій про життя своє… І люльку курить, і спльовує… І в голосі в діда Матвія сила якась земляна почувається…

Пережили. Все пережили.

— А скажи ти мені, що воно ото за "шехпалка" такий? Звідки воно пішло?

— То, діду, на поміч нам, на село, щоб із темряви скоріш вибрались… Робітники в місті, вони свідоміші, от і взялись за шефство, щоб допомогти вам…

— Он воно що! Так і я за "шехпалка" був… Над лазуретом… Взялося наше село лазурета содержувати… Так мене й призначили… Так я яйця збирав і в Кременчук возив у лазурет… Там солдати з Червоної Армії лежали… Болні й пораняті… А чого мене призначили? А того, що в мене, брат, не попасешся. У мене, брат, чортового батька до кишенів поприлипає… Все, брат, до крихти в лазурет. Було так, що не дорахувавсь у комітеті п'ятнадцяти крашанок… Коли дивлюсь, а вони під шахвою… Я туди — а вони з дірочками… Хлопці кажуть:

— То, діду, миші!

А я кажу:

— Щоб мені, кажу, отих мишей більше не було! А то голови, раз… поодриваю. Для ранятих зібрано, ранятим і дольжно буть.

У мене не попасешся…

Та накладу хуру — і у Кременчук, у лазурет… Привезу:

— Здорові були!

— Драстуйте, дєдушка!

— Воспитанія вам привіз!

Устаю й іду в палату… А дохтур за мною. Підходжу до больного: лап за тухляк.

— Перемініть, бо негодящий! Підходжу до другого: лап.

— Перемініть.

А я нових тухляків привіз…

Уношу хліб, уношу яйця:

— їжте, товариші раняті. А дохтур:

— Не можна так, дєдушка. їм по назначенію їсти полатається.

— Як, кажу, не можна? Хай їдять та подчиняються. їжте. Щоб усьо при мені поїли!

— Ні,— говорить дохтур, — так ніззя… Ми їм видаватимемо, скольки треба.

— Ну, говорю, видавайте. Тольки щоб усьо до цурки їм було видано!

— Та не безпокойтесь. Хороший дохтур був…

— А чого, говорю, пах у вас у лазуреті важкуватий? Прибрать нада!

Зразу вони помили, керболкислотою побризкали…

— От єто, говорю, так. Так і дольжно буть! Ходять бони за мною, слухаються:

— "Шех палка" я — нічого не зробиш.

— Правду люблю. Розірву, як не по правді… Оце й у Полтаву, на суд ходив за правду.

— Як це?

— А так… Лісничі обуск (трус) на селі робили… Усе село трусили. Дерева, чи що, шукали… Приходять до мене:

— Драстуйте, діду!

— Драстуйте!

— А чи можна у вас обуск зробить?

— Чого не можна? Можна, говорю. А з Манжелії, з району, мандат у вас на обуск є?

— Нема.

— Так ідіть ви, кажу, з откуда прийшли! Один до мене… Замахується.

А я його мітлою.

Подали в Манжелію в суд… Не берьоть їхня. Тоді вони в Полтаву…

Приходить повістка… На суд у Полтаву. Я за ціпка, за торбинку й у Полтаву… Приходю… Сидю в суді… Коли це:

— Матвій Дерев'янка!

— Тут, говорю, іздєсь, осьдечки.

— Пожалуйте за рішотку…

А збоку там поміст такий, рішотка… "Ну, — думаю, — загарбали!"

— А в мене, кажу, й хліба нема, а ви вже й за рішотку!..

— Нічого, — говорить, — пожалуйте.

Став я, на рішотку обперся. Нічого, — стоять харашо… Сидять їх, отак — троє, отак — один і отак — один. А я проти їх…

— Ну, — питають, — отець, розкажіть, як діло було.

— Та як же діло було. Отак й отак діло було… Прийшли, а я їх і послав.

— Як же ви їх, отець, послали?

— А хіба, питаю, тут так можна говорити, як я їм сказав! Нічого мені за це не буде?

— Говоріть усе по чистій правді, як було.

— Ідіть ви, говорю, к… Так я їх послав! Вони так і попадали.

— Нічого, — говорять, — отець. Посилать умієш!

— Та хто й зна, говорю, щоб хто ще так умів, як я вмію.

— Ну, а виламитрійчатками бив?

— А хіба там написано "вилами"?

— Вилами.

— Брехня, кажу, мітлою!

— Ну, — говорять, — садись, отець.

Пішли вони в совіщательну. Коли ж виходять:

— Ідіть, дєдушка, додому. Напрасно вони вас по судах тягають…

А я їм:

— Як же я, кажу, піду додому, коли в мене і хліба нема?

Тоді вони:

— Нате вам оцю, дєдушка, бамажку та підіть у комфуз[6]. Там вам усе дадуть…

Дали вони мені отаку бамажку, ну не більшу, як оцей палець… Пішов я в той комфуз, і прямо до віконця… А там біля того віконця у затилок стоять, і на вулиці стоять. Як підхватили вони мене (ті, що ото в затилок стоять), так аж на вулицю так і винесли… Коли це дядько один з Ганнівки:

— Чого це ви тут, діду Матвію?

— Так і так, кажу.

— Поїдемо, — каже, — я вас довезу, бо ви тут три дні ходитимете… Бачите, скільки біля того вікна народу.

Та й забрав він мене…

Виплів я за це йому дві корзини.

— За правду не тільки в Полтаву піду. До Харкова далеко… Якби мені оце хоч карбованців сім, я б до Петровського! До самого Петровськогої

— Чого, діду?

— Діла є. Такі діла є, що тільки до Петровського… Ні до кого іншого… Мені вже казано, що Петровський — цей розбере…

— А що таке, діду?

— Дохтура нема, фершала нема… Хіба це порядки?

І стоїть дід Матвій на стерні біля пшеничних кіп і кудись у далечінь дивиться.

Про т. Петровського, мабуть, дід Матвій думає…

Коли приїде дід Матвій до Харкова й "загне" денебудь, не пишіть на нього протокола…

Шістдесят п'ять літ діда Матвія кривдили, а тепер, коли правда показалася, дід Матвій хоче, щоб правда та в усіх найвужчих щілинках була, щоб на місці того поту селянського, що землю озерами вкрив, — щоб правда буяла…

Скрізь… Скрізь…

ПСЬОЛ

Стьожка зеленоблакитна — Псьол…

Он вона попід горою… Тече, на сонці вилискує, потихеньку об круті береги хлюпочеться… Іноді вона гладенькагладенька, мов полірована, а іноді зморшками береться… То вона на вітер гнівається, що дмухнув на неї… Тоді вона хвильками маленькими захвилюється й булькає… Сердиться… А вітер пролетів — і знову вона гладенька, і знову вилискує, і знову зеленоблакитніє в крутих берегах своїх…

Лагідна яка річка Псьол!

Отак сидиш над ним, і погладити його хочеться, який ти, мовляв, хороший…

Такий він тихий, такий він плохий, такий він увесь м'який якийсь…

І вода в ньому лагідна…

Отак улізеш у неї, а вона обгортає тебе, лащиться, гладить, колише…

І прозора вся… Нема в неї таємниці безодньої, чиста вона, чиста, і вся зверху… І мокра вона посвоєму, і свіжа посвоєму, і холодна — та й то посвоєму…

І ніколи, мабуть, Псьол лютим не буває… І коли лежить у нім бересток чи дуб, що з кручі підмитої звалився, то не зозла це зроблено… Не згубив його Псьол, у себе кинувши, а сам дуб чи бересток стоявстояв, дививсь у воду прозору, і покупатися йому забажалося… Він і стрибнув із кручі… І купається…

А Псьол тече, миє його віти, обхлюпує стовбура й біжить потихеньку далі… І не шумить біля нього, не бурує, а тільки лагідно хлюпочеться.

— Ну що ж, — каже, — купайсь!

І подавсь далі…

І лагідні у Псла кучеряві береги… Зелені береги. Стоять над Пслом осокори високі, стоять дуби, стоять вільхи, кущиться лоза під кручами… І всі вони схилилися своїми кучерямивітами над зеленоблакитною стьожкою і дивляться в неї, мов у свічадо, вітром причісувані…

А од лівого берега аж он попід гору луг послався… Там копиці стоять сіна пахучого, там місцями пшениця спіє, соняшники похилили важкі жовтаві голови, щільним муром молоденькі кавунці та дині обступивши…

На лузі на тім Псьол навесні гуляє, землю поїть, рівчаки прорізує, ріллі виполіскує, а погулявши, вертається до круч до своїх і тече, лагідний, несе до Дніпра до старого прозору воду свою…

Правим берегом ліс шумить… Над лісом шуліка кружляє, бо в лісі тому озерця Псьол навесні позалишав, там в очереті качка причаїлася з каченятами. На неї шуліка чигає…

І аж до Юрок ліс… І отуди аж до Манжелії правим берегом ліс шумить… Шумить шумом лісовим, привітним…

Тим шумом своїм ліс селян вітає, хазяїв своїх втішає…

А нещодавно шумів ліс зловісним, ляскав куцаками, нагаями та бомбами бандитськими…

Тоді страшний ліс був…

Тоді не було в ньому спокою, не було в ньому привіту, тоді там за дубами смерть зуби вишкіряла, народ трудовий полохаючи.

Ох, скільки ж їх було в тому лісі! Кишіло бандами… Та як узялися незаможники з Червоною Армією, — нема їх тепер.:. Як нагнали раз на Псьол — скільки їх тоді води у Пслі понапивалося.

Тоді Псьол за бандитське кладовище правив…

Приймав, топив і плив собі далі…

Скільки їх у Пслі?!

Він не знає… Йому не цікаво… Він не рахував їх… Він тече собі далі й усміхається, бо радий, що не ляскають на його берегах куцаки, не рвуться бомби, не чигає ні на кого за верболозом страшна смерть…

Пливе Псьол…

І однаковий він скрізь… І дивишся на нього: мов і глибоко, мов і не глибоко…

От тут не глибоко, а крок далі — дна нема… А зверху однаково…

І з того, хто його не знає, поглузувати може…

— Дівчата, тут перебрести можна? Тут, кажуть, брід!

— Брід! Можна! Тільки які ми вам дівчата?

— Ну молодиці! Не все одно?!

— Все, та не все!

— Можна брести?

— Можна. Тільки глибоченько. По плечі. Треба сорочку скидать…

— То й скину…

Скидає дядько все, що є, загортає в вузлик, вузлика того на голову і бреде…

— Так глибоко, кажете?

— Та не мілко.

Бреде дядько, руки на голову задрав, а молодиці аж падають на тім березі…

— Та де ж глибоко, коли тут по кісточки?

— Далі буде глибше.

Бреде дядько, а молодиці лягають з реготу. Піддурили дядька, бо глибше, як по кісточки, нема в тім місці.

— Чого ви регочетесь, на кутні б ви реготалися?

— А може б, ви, дядьку, ще й картуза скинули? Хахаха!

І Псьол усміхається, бо разом із жінками дядька піддурив…

Він не соромиться, що там тільки по кісточки… Він знає, що трохи далі,— там уже безодня.

Там — яма… Глибокаглибока яма… А в ямі тій "сом живе"…

— Там такий сом живе, ну не менший, як оцей мій човен… Я його вловив був раз. На гак зачепився. Так він мене як ухорив, так пер з човном аж отуди на Панькову… Як пароплаві Злякався я і одрубав мотузка… Думав, що пропаду. їйбогу, не брешу.

Тече Псьол…

Тече, на сонці вилискує, землю поїть, ліси годує і око радує… Хай тече…

"РИБКА ПЛАВАЄ ПО ДНУ"

Риба — в Пслі…

Отак течетече спокійно Псьол, і раптом серед його тільки:

— Ллясь!

Так крулсала по воді й побігли… То риба "балонулась"…

Риба в Пслі любить "балуватись"… Там її до гибелі.

— Ох і риби ж у нас у Пслі! Як хмари!

Ну, а вже ж і любить люд православний рибку впіймати! І ловлять…

— Ну як, Іване Семеновичу? Клює?

— Та щось не чуть. Скоро клюватиме… Така, оце бачу, прикмета, що об'язатілно заклює!..

— І таки й ловите іноді?

— Та ловили… Колись так ловили, що насилу було додому дотириш… Лящ — по пуду! Коропи — по пуду! Марена — по пуду! Головні — по пуду! Підусти — по пуду! Щуки — по пуду! Одного разу як завудив, так повірите — у воду втягло! Упав у воду, дивлюсь — короп. Я вудки не пускаю… Він тягне, а я пливу… Вш тягне, а я пливу… Та все його до берега, до берега справляю. Дивлюсь — заморився вже… Я тоді як підскочу до його та за зябри, а сам верхи… Та як ударю його п'ятами по ребрах, так він на берег, як жеребець… А я на йому… Та ще й берегом мене віз, так, як одвіціля та до тієї осики. Два пуди тридцять один фунт короп… Шкура на йому вже отака, як оце в мене свитка, а луска як срібний карбованець… Ловили. Скільки я її, тієї риби, попотягав, так хай господь милує і криє. Та воно, положим, і вударя такого, як я, ви тут і не знайдете. Я та ще Петро… Петро, положим, не такий вудар, як я, а ловить непогано… А то, що ото сидять, — то так: тільки воду каламутять та рибу полохають… Хіба воно розуміє, як її ловити?

Сидять вударі, у воду дивляться… І кожний із них:

— Ловили… От як завудив. Я сюди, а вона туди. Я сюди, а вона туди. Так повірите… Три пуди. Та воно, положим, і вударя такого, як я, ви тут не знайдете… Я та ще… А то хіба вударі? То так…

Ловлять рибку…

Я довго придивлявся, як тую рибу у Пслі ловити… Штука, сказати вам, дуже інтересна… Різними способами можна рибу ловити. Ловлять, приміром, "хваткою"…

"Хватка" — це така довгадовга палка, а на палиці на тій обруч великий, а на тому обручі сітка, на манір великого лантуха, начеплена…

"Хватку" ту заводять потихеньку в річку й цуплять до берега… Витягають лепеху, латаття, глей, каміння й корчі…

"Хваткою" вона зветься через те, що доки ви її з річки витягнете, вас починає хватати за черево, за поперека, за "отут", і ви тяжко дихаєте…

Коли оддихаєтесь, кажете:

— А щось велике вдарилось! Мабуть, щука!

Ловлять сіткою… Напинається через річку сітка, а рибалки заїздять човнами з "хрокалами" в руках, "хрокають" — наганяють рибу… "Хрокало" — це дерев'яна така штука, всередині видовбана ну як ото глечик, чи що, і надіта на довгу палицю. Як шугнеш тим "хрокалом" у воду — так згук такий получається:

— Хрро!

Риба того згуку страшно боїться і мчить прямо на сітку. Потім тую сітку витягають на берег… Тягнуть її потихеньку, тягнуть, тягнуть…

— Іii! Бодай твоя і путь погибла! Знову зачепилась! Я ж і знав, що тут "чепа" є! Іii! Одчіпляй! Поринай! Тягни! Не смикай! Тягни! Та не смикай! Уже!

Витяглил.

— Я так і знав, що порвемо. Згортай сітху, неси додому та сідай латай… Учора зачепилися і позавчора зачепилися. І торік зачепилися. І позаторік зачепилися…

— Ну, а як? Ловите сіткою?

— От ловили. Було як затягнемо — пудів двадцять. Та все отака.

…Ловили…

Найцікавіше ловити рибу вудкою… Це дуже інтересний, захватний, прекрасний спорт… Тільки й вудка — на що, здається, проста штука, а вимагає вона великого і вміння, і знання справи… Не знаючи, рибки не впіймаєш…

Тут (с. Мануйлівка) з берега не ловлять… Тут будують гатки у воді і вудять із тих гаток.

Гатка — це такий поміст на палях, де сидить бородата людина і дивиться на вудки, що лежать у воду закинуті…

— Заклює. Таку вже прикмету бачу!..

Але до того, поки ту вудку закинеш, треба чимало дечого знати й зробити… Насамперед — принада.

— Принадити рибу треба. Хіба путній вудар без принади вудить?!

Для принади найкраще варена пшениця…

— Коли звариш пшениці, та ще якби з сиром, — от тоді кишить у тім місці риба!

Пшениці на сезон треба пудів із п'ятнадцять… Добре, як такий час, коли вона в копах на полі лежить, — можна свиснути, вимолотити, зварити й засипати…

А як нема?

Тоді:

— Доки ти, скажи ти мені, пшеницю з комори Для тієї риби тягатимеш? Видохла б вона тобі! їйбогу, вудки на твоїй голові поб'ю…

— А де ти стоянки поставила?

— Навіщо тобі?

— Сиру хочеться!

От коли ви вже ту принаду засипали, тоді можна й вудки закидати…

Ловлять рибку на черв'яка, на коника, на макуху (конопляну), на хліб.

Найбільше тут ловлять на макуху…

Шматочок макухи на гачок чіпляється і у воду закидається.

Сидить людина й давиться на вудку. — Заклює. Таку вже прикмету бачу. Через хвилин десять витягається вудка й чіпляється новий шматочок макухи, бо той уже вода змила… І так можна цілу ніч вудити… Дуже інтересний спорт… У Пслі є дуже велика риба…

Приміром: короп, лящ, марена, головень, окунь, сом, щука і т. д.

Короп — не ловиться на черв'яка, на коника, на хліб і на макуху…

Лящ, марена й головень — не ловляться ні на макуху, ні на черв'яка…

Найкраще ловити на "живця".

"Живець" — це маленька жиза рибка, що чіпляється на гачок. На живця дуже добре ловиться хижа риба: щука, окунь.

Єдина хиба ловлі риби на живця — це та, що живці не ловляться…

Ловить рибу дуже багато народу. Сила гаток на Пслі набудовано… А ше є такі, що й не ловлять…

— Чому ви рибку не ловите? — запитуєте ви їх.

— Рибка плаває по дну! — вони кажуть. Що вони хотять цим сказати — хто їх знає?!

"ГІПНОБАБА"

Гіпноз.

Річ, як знаємо, дуже таємнича й дуже ще не досліджена…

Чудеса професорів-невропатологів не один раз примушували волосся дратися догори й очі широко розплющуватися…

Все це таке незрозуміле, таке "потойбічне", таке дивовижне…

І хто міг подумати, що десь у невеличкому селі за п'ятнадцять верстов од залізничної станції живе людина, що нагонить страху і чоловікам, і жінкам, і малим дітям своєю таємничою, ніким і нічим не з'ясованою силою, своїм отим страшним "зглазом"… "Чудернацькі діла твої, господи!"

От іде вона, тая людина страшна, йде вулицею, ногами плутаючи, на ціпок спираючись, іде і кляне свою невістку, що витолочила в неї траву, що ніяк од неї вона не відбере півклуні, що їй присудила районна земельна комісія.

Проста собі баба — подумаєте ви…

Ог сидить перед вами людина, полу, очевидно, жіночого, у свитці, в полотняній спідниці, боса, з закутаною у велику сіру латану-перелатану хустку головою, і дивиться на вас вицеілим одним оком і розповідає, причитаючи, про життя своє безрадісне…

Проста собі баба — подумаєте ви… Ні, граждане, то не проста собі баба, а то страшна баба, то "бабакоровниця", що вже сімдесят із гаком літ полохає сільське населення…

То така баба, що зустрінете її — значить, обов'язково з вами лихо якесь трапиться…

То така баба, що, як перейде вам дорогу, — краще вертайтесь, бо все одно нещастя буде…

Отака баба…

Прізвисько "коровниця" нічого спільного з її таємничою силою не має: то її чоловік колись барині корови пас… Таємнича баба…

Йде "бабакоровниця" через майдан… І от ви бачите, як пастухи галопом летять, аж вітер шумить.

— Куди ви, хлопці?

— Оббігаємо, щоб "бабакоровниця" дороги не перейшла, бо телята молоко повисисають.

— Обов'язково повисисають?

— Об'язательно!

І то вже так і знайте: повисисають.

— Чого це, Йване Дем'ямовичу, додому їдете? Вчора ж казали, що в ліс по дрова поїдете на цілий день.

— Та оце ж і їхав, так "бабакоровниця" дорогу перейшла… Вернувся додому, бо все одно або гілляка приб'є, або перекинусь дорогою, або коні поносять…

— Обов'язково?

— Об'язательно! От ви смієтесь, а я на собі перевірив… По снопи поїхав… Перейшла вона мені дорогу… А, думаю, лиха тебе година бери: поїду… Поїхав… І що ж би ви гадали: перекинувся… Перекинувся і війя поламав… Отака вона…

І хоч кого ви тут розпитаєте про бабину силу, всі в один голос: "Таємнича баба! Чи око в неї таке, чи в іншому якомусь місці в неї та сила сидить, а що сидить, то сидить…"

І не говоріть…

І пішла демонстрація бабиної сили: і осі ламалися, і шворні лопалися, і обіддя розпадалися, і війя перебивалися, і коні носили, і воли дрочилися, і телята висисали, і… і… і…

Безліч прикладів…

Сили в тої баби невичерпані родовища. І скерована вона виключно на шкоду людові православному…

Сила в неї, хоч що ви там говорите, од чорта! Не інакше!

* * *

Я скептик. Я не вірив і посміхався собі, коли мені розповідали про страшну силу в "бабикоровниці".

А воно правду люди кажуть: не смійся… ніколи не смійся…

Не збрехали люди.

Довелося мені поїхати на пошту…

Їдемо… От Андрій Васильович і каже:

— Чорти "бабукоровницю" пруть!

— Буде щось?

— Буде…

Так і вийшло. Заїхали ми в Пісках до сільсько-господарського кооперативу ковбаси купити… Важить нам прикажчик ковбасу."Тільки ото одрізав, а вона зпід ножа — плюсь! — і в мед!

І їли ми солодку ковбасу… А ковбаса з медом — не булка з медом: самі знаєте…

Я й кажу:

— Чи не "бабакоровниця"?

— Вона! Добре хоч не в дьоготь! Могла б і в дьоготь плюснуть…

Отака баба…

Страшна баба…

Гіпнотична баба… Гіпнотизує оддалеки й руками над вами не вимахує… І гіпнотизує… А ми їй віримо! Отакі ми!

СЕЛО ЗГАДУЄ

Це вже, коли ніч темна верхи сіла на ліси, на степи, на луки…

Сіла ніч і вмостилася…

Тоді сторожко кругом і чути, як десь далекодалеко собака гавкає…

Це коли вже корова біля ясел лягла, ремиґаючи, а небо зорями витріщилось…

Тоді тіні поза церквою сіртаються, а сторож церковний б'є чотири рази здорово, а один раз тихо…

Отак:

— Дзень! І замовк…

Дванадцята десь година вже…

І коли серед двору віз, а на возі сіно, а біля воза коні сіно те хрумкують, тоді всі, що біля воза стоять, про щось думають.

І палять, палять, палять…

А дим од цигарки пхукне й розтане в темряві ночі літньої… А Микита Микитович, суворий поглядом та м'який пополтавському на "л", промовить:

— Були ("л" у його отак: ль) хлопці й у нас у Полівці, та загули… Повбивано…

— І Семена вбито?

— Вбито…

— Меткий хлопець був…

— Да… Добрий хлопець був… Зазнали ми з ним гіркої за денікінців… Були діла…

І тихо… Тільки хрумтять коні, та спльовують після затяжки слухачі…

— Як прийшов отой Денікін (я тоді в Червоній Армії був), в підпіллі ми залишилися… У партизанах… З Кременчуком зв'язалися — дано нам гвинтівок, кулемета дано… Ув отім лісі в нас уся зброя була… Якось поприходили додому, нас і згарбано… Мене, Семена, Гаврила й ще там одного… Згарбали — і в Кременчук! Найняли ми дві підводи: нас четверо, а конвоїрів денікінських троє… їдемо. Ну, думаю, діло не таке вже і скверне; бо їх троє, а нас четзеро… Я з Семеном на передній підводі, з нами один вартовий, а ті двоє на задній… І вартових у них двоє… Проїхали хутір… Я й моргаю:

— Хлопці, мовляв, не зівай!

Семен — той согласний, а ті двоє ніяк не хотять:

— Одкупимось, мовляв…

— Ой, кажу, хлопці, діло скверне… У земельний одділ підемо!

А вони:

— Одкупимось… Проїхали Федорівку…

— Хлопці,— моргаю, — хватайсь за гвинтівки, бо пропадем.

Не бере. Якби біля нас двоє, а там один — і пари б з вуст вони не пустили… А то ми цього, як муху, задавимо, так ті переб'ють…

Проїхали й Кринку… Пече мене… Щоб ото вчотирьох та трьох гадів не задавити?! Трясе мене. Ні! Не хотять…

Проїхали й Глобин…, Не хотять… Ну, значить, пропали… їду, як у різницю…

Привезли нас до Кременчука, кинули у в'язницю… Сидимо ми… Як ніч, так і готуємось… Щоночі приходять до камери, викликають:

— Такий-то! Збирайсь!

— З речами?

— Так!

Ото, значить, уже в "штаб Духоніна"…

Не стріляли тоді, а кололи… Отуттаки біля тюрми, за муром. Виведуть, заколять і покинуть… А потім уже загребуть…

— Що, кажу, хлопці, не хотіли? Мовчать.

Коли ось якось після перевірки брязь ключі біля камери:

— Ковтушенко! (Це Семен). Збирайсь! Такийто! Такийто! Збирайсь!

— З речами?

— Так!

І Гаврила тоді взяли. Вийшов Гаврило в коридор, а його надзиратель як уріже по морді…

— Ой, рятуйте! За що ж б'єте, в мене четверо маленьких дітей!

— Дітей, кажеш, маленьких четверо?! — Та бац його вдруге: — Нужні нам твої, растуди твою, діти?!

— Ой, рятуйте!

Семен збирається… Я до нього…

— На оцей мій піджак!

А в мене на ваті дообрий піджак був! Товстий та дебелий! Добре треба багнетом бити, щоб пробити. Узяв Семен мій піджак…

Повели їх…

А я на вікно та дивлюсь, що ж із ними робитимуть… Коли так і повели за мур…

— Ну, прощайте, хлопці… Затихло… Колять, значить… Коли це як ірвоне звідти:

— Бах! Бах! З гвинтівки… Та тоді:

— Ой, рятуйте! А далі ще:

— Бах! Бах! Бах!

Стрілянина пішла… Утік, значить, хтось. Я так і рішив: Семен! Ніхто, як Семен!

Коли так на другий день чутка пішла: Ковтушенко втік!

А воно ото, знаєте, як ударив його денікінець багнетом, — він і впав… А піджак товстий, — багнет, значить, усередину й не пройшов… Він іще його поштрикавпоштрикав, а Семен мовчить… Убитий, значить. Він і відійшов. Одійшов, кинув гвинтівку та й почав стягати чоботи з одного заколотого. А Семен підвівсь — та за гвинтівку, та його в спину:

— Бах! Бах!

А сам схопивсь та ходу! Через рів та через тин, ускочив у чийсь двір — та в хлів. Уліз у дрова й причаївся. Ранком, яврейка корову доїти, аж там людина. Вона до яврея. А той:

— Та не може бути!

Пішов сам, коли воно "може бути"... Так вони взяли його в хату, переодягли, дістали документи... Тиждень у їх був, доки оклигав трохи, бо аж шість ран на йому було! Багнетом ото його так поштрикано...

От вам і Семен! Здоровий був хлопець...

А потім таки десь його вбито було.

— А ви довго у в'язниці були?

— Ні!

— Випустили?

— Утік!

А ніч над возом синясиня, аж чорна! Може, вона від Микитиного оповідання почорніла?! Не від Микити Микитовича, а від його оповідання, бо Микита Микитович світлий... Він узяв хлопчика з воза: — Заснув, синок? Ходім додому, бо завтра рано вставать!..

ДЕРЖИСЬ, ХЛОПЦІ!

(Роман на 4 розділи з епілогом і з мораллю)

РОЗДІЛ І

Володимир Ячейченко... Комсомолець... Йому дев'ятнадцять літ... На нім шкіряна куртка, а на ній "КІМ". Володимир Ячейченко бравий юнак й здорово співає:

Мы молодая гвардия Рабочих и крестьян.

РОЗДІЛ II

Досвітки…

А на досвітках дівчата…

1 дух на досвітках терпкий і млосний…

І Мотря на досвітках…

А в Мотрі очі голубі… Обов'язково голубі… А в Мотриних очах чортики… І губи в Мотрі червоні… А нижче в Мотрі шия… А нижче в Мотрі перси… А нижче в Мотрі кубова спідниця… І заспівує Мотря молодим "виводним" голосом:

Як була я молода, То я була резва.

І підхоплюють дівчата з хлопцями, і співають далі…

РОЗДІЛ III

Циркуляр окружкому:

"Охопити досвітки для культурноосвітньої мети". І сказав Володимир Ячейченко: — Охопимо!

РОЗДІЛ IV

Володимир Ячейченко охоплював досвітки. На нім шкіряна куртка, а на ній "КІМ". У руках циркуляр окружкому "Більшовик".

А на столі каганець.

А круг його дівчата.

А круг дівчат дух терпкий і млосний.

І говорить Володимир Ячейченко:

— Товариші! Давайте краще замість "молодої і рєзвої" я вам про молоду про гвардію розкажу.

І сіла Мотря біля Володимира Ячейченка близько й нахилилася до його шкіряної куртки (а на куртці "КІМ"), і говорить голосом ніжним:

— Розкажи, Володю!

І почав Володимир Ячейченко:

— Товариші! Молода юнацька гвардія йде старшим на зміну… Одсунься, Мотренько!

— Чого б я одсузалася? Так гарно, як близько. Хихи!

— Так от, товариші! Наша молода гвардія… Не лоскочи, Мотренько!

— Хкхи! Хіба лоскоту боїшся?! Значить, ревнивий?!

— Так, от, значить, товариші, наша молодь… Ой Мотре, не напирай, бо й я наперти можу!

— Ану, як ти можеш?

— Хлопці, гаси лампу!

Епілог

Не видержав Володимир Ячейченко Мотриної з молодих грудей провокації…

Мораль Держись, хлопці, охоплюючи досвітки.

ВИСКОЧИЛИ…

І сталося в одному дуже хорошому кооперативі, в одному дуже хорошому селі, в одному дуже хорошому районі, в одній дуже хорошій окрузі отут-таки в Українській Соціалістичній Радянській Республіці,— так сталося, кажу, тому дуже хорошому кооперативові не дуже хороше…

Буває так у житті: от усе хороше, все гаразд, а потім — і не хороше, і не гаразд…

Зверху все ніби добре: уже в членів правління й галіфе нове, уже в членів правління й чумарки як чумарки, уже членам правління й "урем'я" немає з вами отут "разгозарювать", уже члени правління знають, що "кооперація — це така, можна сказать, штука, що через кооперацію, коли тольки як слід, так вообче вона штука така, що як тебе туди виберуть, то не думай, що це тобі іграшка, бо я ось уже п'ять місяців, та й то… А я ж, — не ти! А ти розпатякуєш… А знаєш ти, що воно ніби й проста штука, а шлях до соціалізму… Отож не розпатякуй!"

Одне слово, все було добре та гаразд…

А потім раптом загули:

— Краму немає!?

— Галіфе!?

— Чумарки!?

— Ухналю нема!? Ситцю нема!? Манафактура дорога!? Кому ота пудра потрібна!?

— Куди ревізійна комісія дивиться!? Отак усе пішло: колесом…

Голова якось на засіданні правління не видержав і сказав промову:

— Кооперація — це дуже хороший шлях до соціалізму! О! А перо вставлять!

Підтримав і секретар:

— Прошу слова до постановки питання! Куди вставлятимуть?

Ухвалили резолюцію.

А тепер скажіть мені, люди добрі, як на вашу думку: яким способом можна вийти з такого становища?

Вищезгадане правління вийшло з того становища й вийшло з честю. Не догадаєтесь?

Дуже просто.

На другий день після отого засідання правління виїхало з того села до міста аж три підводи.

А через день ті три підводи повернулись до села… Що вже радості було! Привезли! Голубочку привезли…

Пляшечки біленькі, голівки в них черзоненькі, вона, голубочка, як слізонька! І пішло:

— Мені б оце на штани! Твину якби! А то свічу вже, свічу, як електрикою!

— Нема, товаришу, твину! Візьми пляшку! Вип'єш, так не то що з дірками, а голим вулицею підеш!

— А тобі ситцю? Та візьми та випий! В очах у тебе як найкращий ситець буде!

— Ревізійна комісія? Давайте, хлопці, по чарці! Тоді й ревізуватиметься як слід!

І пішло в тому кооперативові все як по маслу. Правління веселе… Ухвалили оце резолюцію:

"Беручи під увагу, що кооперація є єдиний шлях підвищити наш добробут, ухвалюємо:

Ой я п'яна, Та й хилюся".

Дуже хороше село зробилось… І дуже в ньому кооперація поширилася. Не село, а весілля!

Хто ще на такий шлях не став? Поспішайте!

Та тоді на кооперативних вивісках лозунг новий напишемо.

Намалюємо кооперацію, а під нею підпис:

"ОЙ ВИПИЛА, ВИХИЛИЛА!"

ОТАКА МАТИ…

Жила та була собі на селі вдова старенька, а в тої вдови старенької та був собі сип удалець, молодий молодець…

Удова собі жила та й жила, до старості літ дожила, а неписьменності так і не ліквідувала.

— Куди вже нам? Хай молодші…

А хоч і неписьменна та вдова була, а любила, як чоловік їй вичитував було про вшестя, чи про Сарахвима Сарівського, чи про мироточиву голову чудотворную.

Підіпре було вона підборіддя долонею, схилиться й слухає…

Любила вдовиця написане послухати… От ударила революція… Помер старий…

Підріс син-удалець, молодий молодець, і став у сільській Раді за діловода…

Прийде було син-удалець, молодий молодець, додому із справами, сяде за стіл, на палець поплює й папірці різні перегортає…

А стара вдова край столу сидить, пряде прядиво коноплянеє…

— Почитав би ти, синочку, мені про що-небудь про цікаве!.. Як помер старий, ніхто мені вже й не вчитає ніколи, а сама не втну.

— Що ж я вам, мамо, прочитаю? Нема ж у нас ні про вшестя, ні про Сарахвима Сарівського, ні про мироточиву голову чудотворную…

— Нема, синку, нема… Ще старий, царство йому небесне, покурив, як ото бомаги не стало… Так почитай хоч щонебудь… Пишете ж ви там у сільраді, от і мені б почитав, що ви там понаписували…

— Так ми, мамо, протоколи пишемо.

— От би й притиколів тих почитав, а я б таки й послухала…

— Ото які ви, мамо… Ну, слухайте, коли так уже вам забажалося… От вам один протокол:

Слухали: Постановили:

Про те, що вікна в школі Вжити рішучих заходів, повибивані.

— Шибок, значить, синку, в школі катма?

— Ну да, мамо!

— Що ж ви вирішили там?

— Вжити рішучих заходів.

— Іч, як тепер… А помоєму б, отак краще було б: "Повставляти шибки в школі".

— Так то повашому… Ну, слухайте далі:

Слухали: Постановили:

Про культосвітню роботу. Вжити рішучих заходів щодо

поглиблення культосвітньої роботи на селі.

— Іч, як… "Вжити рішучих заходів щодо поглиблення"… Оті мені "рішучі заходи"… Хіба б не можна написати толком, що треба зробити, щоб оту саму, як пак її, справу налагодити?

— Та що ви, мамо, розумієте?

— Так я ж і кажу, що не врозумію, що ви там понаписували.

— А як же ж ви хотіли б?

— А так… Що треба робити, те й напишіть, а не одписуйтеся так, аби одписатися…

— Конкретная ви, мамо, женщина.

— Не знаю, яка вже я там, а пишіть толком, а то слухати не буду…

І одвернулась…

ОБЛІК

Довелося мені побувати (може, думкою, а може, й не думкою) в одній із семирічних шкіл на одній із станцій південних залізниць.

Був вечір якраз того дня, коли кінчався шкільний триместр…

В учительській кімнаті за столом сиділа методична трійка і закінчувала облік шкільної праці.

В кімнаті від підлоги й до одвірок, так аршинів на два з половиною завтовшки лежали облікові картки семи різних форм…

Шкільний сторож, старий залізничник, зігнувшись у три погибелі, власною спиною держав ті картки, щоб, бува, не посунулись і не засипали методичної трійки… Сторож стогнав, кректав і весь час прохав у голови методичної трійки:

— Підсобіть, Іване Семеновичу, бо задавлять!..

Голова повертав до діда стомлене обличчя, дивився на нього благливими очима і кволо кидав:

— Подержте, дєдушка, самі… Ще ж тільки сімсот карток розглянули… 2000 ще залишилось… Кріпіться, голубчику…

Один із членів трійки весь час проказував:

— Сім на дев'ять — сорок вісім! Сім на дев'ять — сорок вісім! Ізане Семеновичу, так же — сорок вісім?

— Сорок вісім! Я прислухався.

— Товариші, кажу, сім на дев'ять — шістдесят три буде! Одпочиньте трішки, а то щось у вас вигляд такий, що не тільки сім на дев'ять, а п'ять на п'ять у вас не вийде… Чого це ви так, хай доля криє?

— Картки облікові переглядаємо! Працю, сказать би, шкільну підсумовуємо на підставі розпорядження Дорожнього методичного бюро від 4.1 — 26 року № 75…

— А хіба тяжко?

— А ви порахуйте самі: триместр має п'ять підтем, на кожну підтему маємо сім карток… Тридцять п'ять, значить, карток на тему (триместр)… Клас має шість ланок, що повинні ці картки разом з учителями

заповнювати… Кожний клас, отже, має запевнити (6х35) двісті десять карток протягом одного триместра… А класів — 7 основних та 6 рівнобіжних… Всі класи за триместр пишуть (210х13) дві тисячі сімсот тридцять карток. Оці 2730 карток наприкінці триместра мусимо переглянути ми, методична трійха… Коли покласти на кожну картку одну хвилину, треба для цього сорок п'ять з половиною годин безперервної праці… Це як тільки поверхово переглянути… А як зупинятися та обговорити кожну картку… Як по-вашому?

Я відповів:

— Сім на дез'ять — сорок п'ять!

— Ага!

ТА ДОКИ Ж?!

Народиться таке синеньке, маленьке, слизькеньке, кавкає…

— Дівчинку бог послав.

— Дівчинку?

— Атож.

— Краще б хлопець.

Отак і починається. І отак, як почалося, весь час:

— Краще б хлопець! Так і росте.

І гуси пасе.

— Ні, якби таки хлопець!

І корови пасе, та ще й рушника чи уставку вишиває, а хлопець цигарку в той час крутить. Хоч з капустяного листя чи з кізяка крутить… І всетаки:

— Якби таки хлопець!

І підростає, і по хаті товчеться з ранку до вечора, і спини не розгинає од роботи од тієї каторжної, а воно тобі батько вийде на колодки, люльку засмале, пихкає й сумує перед сусідами:

— У тебе, Іване, добро! Два сини! А мені нещастя: Марина та Уляна… Бабське військо!..

І далі.

Сиди ото: мий, ший, вишивай, пряди, вари і чекай… Чекай, доки який-небудь "принць" із картузом набакир, із цигаркою в зубах чвиркне з губів та процідить:

— Мабуть, я тебе, Уляно, посватаю… Ще не зовсім надумав… Може, тебе, а може, Ониську… Подивлюся ще…

Потім таки поставає який-небудь "принць". І ходить, як Вільгельм Гогенцоллерн, імператор єрманський, по' хаті.

— Наварила?

— Сорочку помила?

— А свині винесла?

— А чоботи мені помазала?

— Ти мені не той… А то я тебе той…

А потім і в неї маленьке й синеньке й кавкає.

Бог послав.

Вона до "принця":

— Може б, ти, Степане, дитину подержав, доки я хоч розчешусь.

— Держи, коли ото виплодила. Воно мені без надобності.

І так ото все життя.

Та трясця ж його матері!

Дівчатка! Та до школи! Та до хати-читальні! Та до комсомолу!

Та доки ж воно ото так буде?! Ану, візьміться!

БЕРЕЖІТЬ ДОБРО ДЕРЖАВИ

Кампанію, значить, таку оце ми всі скопом розпочали поважну…

За ощадливість, за бережливість, за економію боремося…

Щоб кожна наша копійчина марно не пропадала, щоб не просвистували добра народного, щоб не казали, тикаючи, приміром, на кооператора, чи там на кого іншого:

— Просвистався, сукин кот. Плакали наші грошики!

Отака кампанія розпочалася…

Що ж вона значить, ця кампанія?

А от що…

Чули ж ви, мабуть, про такі дуже хороші штуки в наших господарських органах, як от: усушка, у т е ч к а, утруска, командировочні гроші, надурочні, н а г р а д н і і т. ін.

От купили ви, приміром, шкіри чи там цукру для крамниці…

Купили сто пудів, а доки привезли та доки воно в крамниці трохи полежало і "всохло", чи "втекло", чи "втрусилося" пудів із п'ять…

Що ти з ним зробиш, з іродовим цукром?

Сохне. Сохне, холера, так сохне, так утрушується, так розсипається, що волосся догори лізе.

А потім ревізія.

— Де цукор?

— Утрусився.

— Як утрусився?

— Їй-богу, утрусився. Щоб я з оцього місця не зійшов — утрусився… Я вже сів перед лантухом, прошу його: "Та не втрушуйся, голубчику…" А він утрушується… І нема тепер п'яти пудів…

Так і з всілякими командировочними грішми… Поїдеш ото купувати мануфактуру в город… У городі по 45 коп., а доки до села довезеш — 1 крб. 45 коп.

— Та й дорого ж.

— Е! Дорого. Сам би поїхав та й узнав, чи дорого, чи не дорого. Дорого… А прожить у городі… А довезти… Дорого… Та "всохло", доки доїхав, аршин із п'ятдесят.

— Як усохло?

— А так. Мокру мануфактуру продають… А воно мокрий аршин — довгий аршин… Віз, а сонце припекло, аршин і покоротшав… І нема тепер п'ятдесят аршин… А ти кажеш: "Дорого…"

Отаке в нас було… І є отаке в нас і досі… Так от тепер, щоб такого не було… Тяжко це, та нічого не зробиш: треба щось робити… Бо вже так почало "всихати", що як не візьмемся як слід за цю справу — самі повсихаємо.

"ПІДКАЧАЛА"

Розкажу я вам, братця, яка трагічна пригода сталася в одному дуже кооперативному місті.

Старовинне таке було собі (та й досі, положим, воно є!) місто… І кооперація в тому місті квітла буйно та розложисто… Та було там усе, чому бути слід у всякому дуже кооперативному місті… Не "шлях" у тому місті "до соціалізму" був, а паркет. Не йди, а пливи.

Так от… Було собі отакео, як бачите, місто…

І замаячило в тому місті одного разу гасло:

"Жінку до кооперації!"

Його, те гасло, й підхопили:

— Ай справді! "Соціалістична республіка"... "Дорогу жінці"... "Міжнародний жіночий день..." Кожна кухозарка повинна вміти керувати державою... Треба, братця, й нам! Що ж ми, не громадяни республіки соціалістичної, чи що?! Проведемо!

А в місті тім та була собі жінка, вчителька, що дуже кооперацією цікавилася і на кооперації таки непогано й зналася... І взагалі в громадському житті тая жінка неабияку роль відігравала: вона й по дитячих будинках, і по охматдитах, і по "каплях молока"... Енергійна і розумна...

Можна й на ім'я назвати: Катерина Петровна Григоренкова її звали...

І залунало в кооперативних колах:

— Катерину Петровну на члена правління райспоживспілки! її!

Вибрали...

А на першому засіданні нового правління хтось пустив:

— А що, як ми Катерину Петровну та на завідателя торговельним відділом?! Га?!

А чоловіки зразу поміж себе:

— Шушушутшу! А давай!! І призначили.

Катерина Петровна погодилась:

— Що ж?! Торговельний то й торговельний! Спробуємо!

І взялася Катерина Петровна керувати торговельним відділом райспоживспілки у дуже кооперативному місті…

Справа велика, справа серйозна: торговельні операції на сотні тисяч, склепи, комори… Мільйонне майно…

Сіла Катерина Петровна за стіл за свій, глянула на накладні та на дублікати:

"Не підкачай, Катерино! Ти перша в цім місті!"

І запрацювала.

Працює тиждень, працює другий… Нічого, справа йде потроху.

Аж ось правління:

— Збирайтеся, Катерино Петровна! Поїдете, треба велику партію шкіри закупити!

— Поїду, раз треба!

Поїхала.

За тиждень назад.

— Уже?

— Вже!

— Купили?

— Купила.

— Почім за пуд?

— Тридцять шість, найкращого дублення!

— Як? Ми ж по тридцять дев'ять брали.

— Пощастило, значить, дешевше купити.

— Може, сорт не такий?

— Ні, найкращий!

— Гм! Подивимось!

Подизились — сорт справді найкращий.

— Гм! Не забудьте ж, Катерино Петровно, звіт до бухгалтерії… Скільки ви там на поїздку витратили. Гостиниці там, візники, носії, обіди, залізниця.

— Та дрібниця… Тільки за квитки залізничні та за підводи, що крам везли… Зупинялася в знайомих, їздила трамваєм, а більше пішки. Сьогодні напишу…

— Гм… (Це — один член правління).

— Гм… (Це — другий член правління).

— Гм… (Це — третій член правління).

— Гм… Гм… (Це — бухгалтер).

А помічник бухгалтера, так той просто запротестував:

— Це проти інструкції!.. На видатки для поїздки має бути, за інструкцією, такий відсоток… А тут ніякого відсотку нема… Незаконно… Такого звіту й затвердити, помоєму, не можна… Треба до центру, як центр…

Інцидент!

Неприємно Катерині Петровні, що через неї бухгалтерія шкереберть іде.

Але нічого, працює. Зайшла на склад.

— Скільки у вас цукру? — питає в завідателя.

— Шістсот пудів.

— А не можна переважити?

— Можна. Переважили.

— Скільки?

— Шістсот двадцять! Але справді шістсот, бо ті двадцять із усушки, утечки і з розсипки набрались,

— Запишіть, що у вас на сьогодні не шістсот, а шістсот двадцять пудів!..

— Як?! Інструкція… Не можу ж я проти інструкції… — Запишіть.

— Гм… (Це — один член правління).

— Гм… (Це — другий член правління).

— Гм… Гм… (Це — бухгалтер).

А помічник бухгалтера, так той просто запротестував:

— Це проти інструкції… За інструкцією усушки, утечки й розсипки має бути такийто відсоток… Записати не можна… Треба до центру, як центр…

Інцидент.

— Катерино Петровно! Ми оце, члени правління, порадились поміж себе та й вирішили прохати вас узяти культурноосвітній відділ… Робітник ви дуже хороший і дуже для нас корисний… І цінимо ми вас. Тільхи для такого діла, як торговельна справа, досвіду у вас іще небагато… Попрацюєте, придавитесь — з вас прекрасний буде кооператор-оператор… Ви не гнівайтеся… Інтереси справи…

— Та ні… Я нічого… Мені все одно, де працювати.

Бачив я колись Катерину Петровну.

— Ну, як живем оможем о?

— Підкачала, голубе! Нема досвіду. Вчусь! Придивляюсь!

А оце вже давненько не бачив Катерини Петровни… Як там вона, не знаю… І по газетах не чув щось про неї… Так тільки на одну замітку й натрапив:

Де жінка в кооперації — там розтрат не помічається.

А про Катерину Петровну нічого не знайшов.

ПРО ДІТОЧОК...

Що таке діточки — ви прекрасно самі знаєте…

Господові милосердному молимся ми усердно й щиро, і він не забуває нас своєю милостію: посилає діточок справно, щороку, а іноді, спасибі йому, й по двоє…

Так що, як висиплять улітку на вулицю в самих сорочечхах у "бакшу" гратись, то ніби хтось хур із десяток білих гусей висипав…

Рясненько в нас на селах діточок, бо грунт у нас для цього підходящий…

І лекцій про те, як збільшити "врожай" на дітей, ніхто не читає, ні тракторів для цього не треба, ні ранніх парів, ні багатопілля, а така "інтенсифікація", що дивишся тільки та радуєшся…

На населення, видать, ніколи голоду не буде…

А от уже коли придивишся, як росте дитина, доки "в колодочки вб'ється", доки само "аліменти" починає платити, то доводиться визнати, що можна було б і краще…

Одбиваються на дитячому організмові нестатки та неорганізованість життя нашого селянського…

"Кушають" наші дітки влітку, коли тато з мамою на роботі, і блекоту, і болиголову, і багацькобагацько кізячків: і гусячих, і курячих, і свинячих…

А воно, як ізгадаєш, не дуже смачно…

Хто не куштував, хай покуштує: значно гірше це все і від пирогів, і від пампушок, і від горішків…

І обдимає від цього всього здорово, і блюєш од його так, ' ніби тебе навиворіт вивертає…

А потім школа…

А 'в школі?

У школі які умови для діточок наших?

І дме іноді, і свистить, і чадно йому, і холодно йому…

А на його дитячім організмі це не відбивається?

Ой, одбивається! Та ще й як одбивається…

І ходять діти бліденькі, ходять діти худенькі, кволенькі…

І шкода дивитися на них…

І так іноді ляснути хочеться, а по чому ж ти його ляснеш, коли ляск той такий, ніби по лаві вдарив… Не гаразд із дітками… Увагу на них звернути треба…

Подумати та погадати та зібратися і заснувати товариство таке, щоб поліпшити здоров'я дитяче…

Та позакладати ясла та лікарські порадники та подбати, щоб у школах дітям здорово та любо сиділось.

Дітки будуть здорові!

Ляснеш — а воно аж виляски підуть.

І серце батьківське радуватиметься…

Коли теля, приміром, вибриком на леваді,— милуєтесь же? Іч, мовляв, яке? Ну й телятко!

А хіба не приємніше, коли дитина завжди весела й "вибрикує"?

Дитина! Не теля!

Отож давайте візьмемось, щоб у нас діти "вибрикували".

СТЕПАМИ ТАВРІЙСЬКИМИ

/Подорож/

Степи таврійські…

Хто з нашого люду не знає їх?..

Степами тими безмежними колись запорозькі козаки-вершники скакали, потім чумацькі вози степовими шляхами рипіли, по сіль та по тараню гейкаючи, а потім…

Потім залилися степи пшеницею буйною, уквітчалися селами та хуторами, табунами коней, отарами овець, чередами худоби рогатої…

І не скакають уже тепер ними козаки запорозькі, не риплять вози чумацькі…

Трактор торохтить по степах по Таврійських, електрика блимає, пробігає авто, ховрашків та орлів степових полохаючи…

МЕЛІТОПОЛЬЩИНА…

Рівно… Так рівно, як на долоні… Так рівно, що ні об віщо зорові вашому вдаритися, і летить той зір на десятки верстов — і вперед, і назад, і ліворуч, і праворуч — і тільки іноді наткнеться десь у блакитній імлі на хреста церковного й зупиниться там…

Тамтам он десь хрест бовваніє…

— А скільки ж верстов он до хреста до того? До церкви?

— Та Еерстов, мабуть, із двадцять!..

На двадцять верстов зір ваш просторінь степову обіймає… Рівно…

Стіл перед вами зеленою пшеничною скатертиною засланий…

Торохтить гарбамажара, підтюпцем гойдаються коні, розсипають бите скло пісень жайворонки, плаває блакиттю орелстеповик, шарахаються в нори ховрашки перелякані…

Ловиш десь над дорогою хоч кущик споришу нашого… Нема…

Понад шляхом не спориш, а синець степовий бліденькою синькою з листя бризкає… А навкруги пшениця зеленіє… Росте праця селянська, хазяйське око радуючи… І ні деревця тобі ніде, ніде ні кущика… Степ…

Села степові… Хутори степові…

Голо… Ні садка, ні деревини… Не росте дерево на землі степовій… Широкі вулиці… А на них хати селянські… Глина… Стіни з глини, дах із глини, тини з глини, хліви з глини… Здерідка тільки якесь подвір'я черепицею зачервоніє… А так — глина…

Великі дворища… Мало не в кожнім дворі — жатка… Видно віялки, граблі кінські, плуги, букери молотарки… Реманент сільськогосподарський…

Кріпко степовий хлібороб живе… Не підводить степова пшениця… Хоч і дахи на хатах глиною прибиті, хоч глина й обгортає товстим шаром комори, та, проте, видно і під дахами тими, і по засіках по глиняних ще товщим, як глина, шаром восени зерно пшеничне лягає…

Воно степовикові й за садок, і за холодок… Воно літом холодить, а зимою гріє…

В кожнім дворі коні… В кожнім двору тачанки… Коней по двоє, по троє, по четверо… Є й по п'ятеро… Є й по більш… Степові коні… Їздять добре, бо є куди поїхати, є чим поїхати, і є на чім поїхати…

А лошат?! Степова земля, видать, не тільки на пшеницю щедра… Степова земля й лошата щедрою рукою по дворах сипле…

А поза селами череди! А поза селами отари! На траві на степовій худоба степового селянина викохується.

Ех, і випаси ж! Степові випаси! Є де й наїстися, є куди й подрочитися…

Ходять череди, молоком наливаються!

Ходять отари, вовну нагулюють!

Простір!

* * *

Село Покровка… НовоТроїцький район на Мелітопольщині… Як і скрізь по степових селах, глина та здерідка тільки черепиця…

Як і скрізь голо: нема дерева…

Хати, а поза хатами ожереди з соломи великі…

Селянський будинок… А на ньому афіша… І на сільській Раді афіша… А на афіші на тій хтось когось на хресті розпинає.

ВБІСТУПЛЕНИЕ ИЗВЕСТНОГО ГИПНОТИЗЕРА ГКЕЗДЙЛОВА

Будет демокстрироваться Распятие на Кресте

То Покровка розважається.

"Распятием" політосвітню роботу в селянськім будинку провадить.

Кого той "известный" Гнєзділов розпинатиме, невідомо…

Було б добре, коли б насправді розп'яти завідувателя того будинку та разом із ним і культосвітню комісію…

Спробували б вони, як ото воно на хресті висіти, може б, тоді й вишукали розумнішу розвагу для "уверенного їм населення"…

А то воно якраз великдень…

Воно, очевидно, й пристосовано до такого підходящого дня оте "распятие"...

Допіру минув "страшний тиждень", коли господа нашого Суса Христа, сина божого, ГанноКайяфа, розп'яли, а тепер, мовляв, подивіться, як це в натурі було…

Так хотілося подивитися, як ото воно там у Покровці розпинають, та заніколилося якраз… їхати далі треба…

* * *

На Чурюк!

І котить мажара далі степом, торохтить шляхом, синцем заквітчаним…

Чурюк — острів на півдні Мелітопольщини… Там, за Чурюком, через невеличку протоку, вже радянський Крим витикається…

Сиваші, Гниле море, той острів обхоплює…

А Гнилим морем зветься північна частина Чорного моря, затоки, що в Мелітопольщину солоною водою врізується…

І Гниле воно через те, що солоне без краю, й нема в ньому ні риби, нічого… Не виживає у воді тій ніщо, крім рачків якихось манісіньких, що міріадами кишать у зеленкуватій воді…

Чайки скиглять над морем, свистять кулики та блищать на сонці над водою хмари сніжнобілих мартинів…

Село Чурюк притулилося над затокою… Невеличке, дворів, може, з півсотні, може, з сотню… Таке село, як і всі степові села.

А далі гребля через затоку з глини та з соломи…

А за греблею за тією село Петрівка… Рстаннє вже село… Далі острів, частиною розораний, частиною під цілиною… І далі протока й Крим…

* * *

— Трру! Драстуйте!

— Драстуйте!

— Як живете-можете?

— Помаленьку!

Зупиняюсь в хазяїна… Середняком зветься… Велике подвір'я… Велика хата, з прибудованою до неї стайнею. Пара коней… Чотири корови…

— Ну, як живеться?

— Та нічого…

— Росте? Родить?

— Та потроху…

У сінях сепаратор. У дворі жатка…

— А скільки земельки?

— Та слабкувато… По три десятини на душу… Малувато земельки…

— А "душ" скільки?

— Батько старі та мати… Та я, та жінка… Та брат… Та троє діточок… Та й усе…

— Слава тобі господи…

— Та так… Та тільки ж стиснєніє нащот землі… Своєї ж ото обмаль, доводиться з фонду підорекдоеуБати'…

— А скільки ж з держфонду підорендовуєте?

— Та скільки підняти зможем… "Нічого, — думаю собі,— "стиснєніє"…"

Народ червоний, вітрами обвіяний, солоною водою обхлюпаний. Солоний народ… Степовий…

— Більше біля скоту ходимо… Масло продаєм… Худобу… За літо викохаємо на випасах, а восени продаєм… А потім знову купуєм занехаяний, випасемо і продаємо… Народ ми бєдной…

— Дай господи всім таким бідним бути…

— Та воно той…

— Та той же… Отой…

* * *

Кріпкі хазяї степові… Дебелі хазяї… На ноги стає земля степова радянська… Пшеницею дзвенить, травою степовою шелестить, молоком пахне… Засіка українська — Мелітопольшина…

Ех, степи таврійські! Степи радянські!

Цвітіть цвітом буйним, селянство з робітництвом радуючи!

"ТЯЖОЛІ БРЕМЕНА"

І шити, й мити, й вибирати…

Одне слово, такої мороки за Радянської влади, що й не говори…

— Ну от… З'їзд Рад…

— Пожалуйте держазні діла рішать… І зразу тобі:

— Промисловість… Раз!

— Сільське господарство… Два!

— Бюджет… Три.

— Культурноосвітня справа… Чотири…

— Безробітні… П'ять!

— Безпритульні… Шість!

Та душеньку ж ви мою помилуйте! Ех! Проминули часи хороші! Сидиш собі дома… Нічого не знаєш… Земський начальник є… Пристав є… Урядник є… Стражників хоч греблю гати… І всі за тебе роблять….

А твоєї й роботи, що повів коров'ячку на ярмарок, податок заплатив, ходи собі тоді та тільки шапку скидай… Іде пан — шапку з голови… Іде стражник — шапку з голови… Іде пристав — шапку з голови…

Іде врядник — за комору не встиг сховатись — шапку з голови…

Більше шапці було роботи, як тобі… Землі не було — гуляй собі!

Та на що вже їсти! Сказать, робота вже ж така, що всякий може її робити, й по університетах не вчившись. І тут за тебе пани робили…

Пани їдять, а ти собі ходиш та тільки плямкаєш… І нікому до тебе ніякого діла нема: чи в тебе вродило, чи в тебе є яка коров'ячка чи коняка…

Урядник чи стражник, може, коли й згадає:

— А в Петра, мовляв, коров'яка завелась… Треба б заїхати… Фунт масла на дорозі не валяється…

А тепер?! А тепер?!

Дбай про все сам… Та дбай не тільки за своє подвір'я… Ні! Дбай за всю Харківщину…

Та не тільки за бсю Харківщину, за Україну за всю дбай! За цілий Союз!

За цілий світ дбай!

А потім — гульк! А тебе вже за члена колегії Наркомзему вибрали!

— Та помилуйте! Та чи мені снилось?! Та чи мені ввижалася коли отака рахуба?!

І нічого не зробиш:

Хазяїн!

Треба робить!

І все-таки яке щастя, коли колективом таких, як сам, життя будуєш!?

ТРИ СОСНИ

Аж тепер виявилася вся складність становища…

Ще в Версалі, коли знаменитий мир підписувався, було ухвалено пункта про роззброєння.

Після того щороку з'їздилися на збіговища Ліги націй наймудріші люди з дуже мудрих європейських і неєвропейських держав судити й радити, як їм, великим миролюбцям, р оззброїтися…

Їм так усім тихо та мирно жити хочеться, а тут, мов навмисне, гемонські заводи аероплани бойові будують, дредноути в океан випускають, танки дивовижні конструюють, проміння смертельне винаходять… Життя просто нема…

Билися щороку мудрі люди, цілих п'ять років бились і ні до чого не добились…

Озброюються держави!

І оце вже вирішили 1926 року з'їхатися та вже остаточно роззброїтися.

З'їхалися дуже великі персони: лорд Сесіль із Англії, Поль Бонкур із Франції, де Марініо з Італії, Бернсдорф з Німеччини, Гібсон із Сполучених Штатів, де Брукер з Бельгії і ще якась дуже поважна Кобіяна з Іспанії.

Посідали…

Посідали та й сидять…

— Ну так як? Роззброюватися, чи що? — питає Кобіяна.

— Угу! — говорять члени…

— А як?

— Нда. Справа серйозна…

І встав Поль Бонкур французький…

— Дозвольте, — каже, — запитати: а що таке роззброєння?..

— А справді: що таке роззброєння?

— Отожто й є… Роззброюйтесь, роззброюйтесь, а що воно за штука — зброя, не знаємо.

— А що ж воно таке?

— Хто й зна… Та от візьміть: гармати зброя?

— Зброя.

— А як у мене нема гармат, а є заводи, що під час конфлікту вмить гармати виллють… Заводи зброя чи ні?

— Хто й зна…

— Бачите…

— І далі… Скільки зброї залишити державі? Од яких це умов залежить? Як ви вирішите, скільки, приміром, Англії можна держати зброї, скільки Франції, а скільки ще там комусь іншому? Як?

— Хто й зна…

— Бачите?.. Умови, значить, треба зважити, і од умов залежатиме, вирішити справу так, а не так… Господарські умови кожної країни слід вивчити, географічні, історичні, політичні, соціальні, релігійні… А може, я дуже бідний — дай більше зброї… А може, я дуже в бога вірую, а ви не віруєте… Кому більше треба зброї? Га?

— Хто й зна…

— Правильно! — італійський Марініо гаркнув. — Он у нас сировини на зброю не вистачає, як ми роззброюватимемося?

— Бачите?

— Так-так. Він сьогодні без зброї, а в нього потенція он яка. Повір йому. Знаємо!

— Бачите?.. Ні, не виходить…

— А що ж робити?

— Та передамо в комісію…

— В яку?

— В редакційну…

— Правильно!

— А далі?

— Та поки що озброюватимемося, а там побачимо…

— Правильно!..

І хочуть, отже, люди роззброюватись, ну що ж ви зробите, коли ж невідомо, що таке зброя?.. Нічого не зробиш…

Озброюватимуться, мабуть, усі, як і досі озброювались.

"СУКНО В СТЕПУ" (Подорож)

Скільки ж того "сукна" по Чапельських степах цілинних гуляє!

У тому державному заповідникові імені Х. Г. Раковського. Та яке "сукно"! Тонке та кучеряве!

Величезними "шматками" тисяч по півтори, по дзі розкидане те "сукно" по безмежних степах колишніх панських, а тепер радянських…

І зветься те сукно: "шпанка"… Мериноси'— вівці…

Колись у степового пана Фальцфейна овець тих було біля 400 000 (чотириста тисяч) штук…

Громадянська війна "вдарила" й по них, але замовкли гармати з кулеметами, і з того "шматка" овечок, що залишився після баталії (біля 3000), тепер знову щипає зелену степову траву 20 000 прекрасних овець, нагулюючи вовну та м'ясо…

Коли їдете ви степом — бачите десь удалині колодязь… Біля колодязя стоїть гарба чабанська, біля неї пара сірих круторогих волів, біда (двоколеска), кобила з лошам…

То — тирло овече…

То там поблизу "шматок" пасеться…

Стоять з довжелезними ґирлиґами чабани, сонцем засмажені, гавкають вівчарки — собаки, дзвонить дзвоником, до рога прив'язаним, "вождь" отари озечої бородато-гордий цап…

З ранньої весни й до глибокої осені пасуться вівці по степу. І тільки коли вже придавлять морози, тоді наближаються нони до кошар, куди на ніч і заганяються… А вдень і зимою пасуться вівці. Не годують їх нічим: усесь час, і зиму й літо, на пасовиську.

Чаплі — мабуть, чи не найкращий у Союзі розсадник расових овець…

Щороку тисячі баранів вивозяться в усі краї Радянського Союзу, поліпшуючи по всіх усюдах вівці…

А які там вівці?

Нг розбереш, де в неї перед, де зад — отаке во;ю кругле… Вовни тієї на ньому — так ніби хто навмисне їх тою вовною повкривав… А вовна?! Шовк!

Є вівці, що за одну стрижку дають по 34 фунти вовни одна! Мало не цілий пуд вовни на вівці!

В такої вівці, доки розгорнеш вовну, щоб до м'яса добратися, так більш як на чверть аршина колупаєш тої вовни.

Торік кожна вівця пересічно дала чотирнадцять з половиною фунтів вовни… Це — голова в голову, рахуючи молодих і т. ін.

Число, як бачите, яке для селянських отар і не снилося… Даа… Овечки в Чаплях підходящі…

А ще славні Чаплі не тільки тим, що розводять на своїх цілинних степах вівці… Це ще не все…

Чи не славніші вони своєю науковою роботою над вівцями.

Наукові досліди над поліпшенням овечої породи провадить там славнозвісний професор М. Ф. Іванов.

А роботу він провадить справді знамениту…

Ось що там робиться з вівцями…

Перш за все пильну увагу звернено на б о н т и р о в к у овечих отар. (Бонус — латинське слово, значить воно — гарний). Поліпшення овець. Робиться воно через добір найкращого овечого матеріалу…

Тобто щороку одбираються найкращі барани й найкращі матки і тільки такі паруються. Це дає здорових чистокровних нащадків.

Другий шлях до поліпшення овець — прилив свіжої, чистої крові…

Професора М. Ф. Іванова було командировано за кордон, 1 він звідти привіз до 500 штук расових мериносів, американських "рембульє". Свіжа кров підновить нашу тутешню породу й застрахує її од вимирання…

Вівці привезені знамениті. Найкращий баран коштує 2 тис. 500 крб. Оце він на фотографії. Бачите, який красунь! 1

Величезну роботу провадить професор Іванов, паруючи різні породи овець, щоб вишукати вівцю, найпридатнішу для селянина… Різних порід овець сила. Одні з них спеціально вовняні. Є серед них тонкорунні, груборунні… Є вівці м'ясні, що вовни багато не дають, а йдуть на м'ясо.

Нарис у газеті було ілюстровано.

Паруванням отаких порід професор Іванов хоче винайти таку вівцю, що давала б і м'ясо, і вовну!

Вже є такі вівці… Над ними ведуться спостереження, вивчають їх, і, можливо, в недалекому часі селянство наше матиме вівцю, яка даватиме йому і вовни вдосталь, і м'яса…

* * *

Гуляє "сукно" по степу. Хай гуляє.

Штани суконні будуть. Піджаки будуть.

"НРАВСТВІННА РОБОТА"

З Ваською Лобом ми давно не бачилися…

Колись ми з ним хоч і не були великими приятелями, але, зустрічаючись, завжди раділи один одному…

Випадково якось доля нас із Ваською Лобом стукнула, інтереси наші зійшлися, і частенько ми з ним сиділи за кухлем пива в "Баядерці" або в "Евриці"…

І в "Баядерці", і в "Евриці", та й по інших таких місцях Васька був своєю людиною… А я хотів бути там своїм…

У мене було на пиво, а Васька любив пиво (і горілку теж!), — зійшлися ми, одне слово, з Ваською характерами…

Були ми з Ваською Лобом і в підвокзальних катакомбах (він і там був своїм), ходили й по "малінах"…

Вчив мене Васька цікавого життя днового, багато пив, немало їв і в хвилини особливої любові до мене ляпав по плечу й говорив ніжно:

— Фраєр ти ізчо! І хороший ти, видать, парень, свой парень, а фраєр… Нічіво, — навчишся! Ти тольки мінє слухай…

Мені Васька подобався… Може, через те, що він "бувший артист", а може, через щось інше… Я слухав його залюбки.

— Ех ти, — говорив мені Васька. — Он ти, хто ти такий? А я артист! Ех, якби ти знав, який я артист… Біло як вийду на сцену, як заспіваю:

Отичівво же, доригая,

В ету ноч ти нєе со мноооой!

Мліли всі!..

І Васька співав…

В такі хвилини приходив служка, сіпав Ваську за рукав, казав:

— Пєть іздєсь нідзя!..

А Васька дотягував ноту й запивав пивом:

— Не буду! Чого пристав?

І замислювався… Тоді я з його лоба милувався… Ах, який у Васьки лоб був?! Який лоб?! Власне, не лоб, бо лоба не було видно, а зачіска на лобі… Дивна зачіска… Якимсь таким кандибобером спускалася вона на лоба, волосина до волосини, потім загиналась, і бігла на висок, і там уже губилася на Васьчиній невеличкій голові… Але оцей біг Васьчиної зачіски, її порядочок на лобі, її "баранчики" на кінці волосся — все це було прекрасне, і так художньо воно закривало Васьчин маленький лоб… Такі зачіски робляться не інакше, як помочивши волосся, пильно те волосся на лоба зачесавши, а потім долонею лівої руки притиснувши його до лоба. Потім треба вільним рухом гребінця (зубці сторч!) у правій руці обвести напівкругом те волосся до виска… Тільки тоді така зачіска буде… Інакше ні… І то не у всіх вона буде… А у Васьки вона була завжди, і була найкраща, яку мені коли доводилося бачити… Отакий був Васька! Отака була в його зачіска… Через те й подобався мені Васька… А потім шляхи наші розійшлися… Загубив я Ваську… Три роки я його не бачив… Починав уже навіть забувати… Та не сходиться, як кажуть, тільки гора з горою…

Лежу оце якось я в міському парку, на траві на зеленій, догори спиною, й пильно дивлюся, як між кущиками кульбаби жовтогарячої одна комашка другій голівоньку одгризає…

Дивився я на це й думав думу гнітючу: "Чому одна комаха другій комасі голову одкушує?.. І чому саме голову?.."

Коли це хтось іззаду лясь мене дубчиком. Зирк — Васька…

— Да воскреснеть! Васька?!

— Я!

— Звідки?! І чому тут? І чому в такім вигляді?

А Васька стоїть передо мною, костюм на нім новий, темнозелений, на ногах "джімі", а на лівій руці рукавичка замшева…

І курить Васька "Espero". А зачіска?! Ще краща, як тоді була!.. Пишнапишна і не водою, видно, помочена, а не інакше, як регальним маслом…

— Та де ж ти взявся, Васько? І що ти тепер робиш? Та ти, Васька, денді?!

— Спрашуєш?! Живу, брат, як ніколи не жив… І манети ось поки, і робота, і не важка, і інтересна… З любові живу…

— Одружився?

— Смійошся, щоб я одружився?! Не з своєї любові живу, а з чужої…

— Не розумію!

— Фраєр ти, як бачу, й досі… Інші люблять, а я живу…

— Тебе люблять?

— І який же ти непонятной… І не мене люблять, а самі себе люблять, а я живу…

— Як це?

— Ну, слухай! Тільки "ша"! Тобі одному розкажу… І щоб ніякої конкуренції, бо я тепер строгий… У парку тут один одного люблять… Розумієш?

— Не дуже розумію…

— Ех, ти! От ти сидиш тут у парку… І смотриш… От подходіт тринвай… Ідуть у парк парочки… Тулять вроді… Ти й смотриш, какі такі в них намірення… Тут треба нюх… Я вже нюх етой маю… Мене вже не одуриш… От парочка в бокову алею, і один до одного дуже близько… Я вроді без уніманія за ними… І назирцем — де сядуть… От примітив, де сіли… Зразу не йди… Хвилин так через десятьп'ятнадцять на те саме місце гуляєш… Гуляєш і натикаєшся… А вони якраз цілуються… Зразу до їх…

"Ааа! Так отакоє безобразіє?! І в обчественному мєсті? Та як вам не стидно?! Тут люди ходять, свєжим воздухом, можна сказать, дишуть?! Отакая, можна сказать, нравствінность?! Ходім! Ходім у контору!.. Притикол надо составить! Пажалуйте!"

Ну тут вони, канєшно, в смущенії:

"Та товаришу, та що ви?! Та ми нічого!"

А я їм:

"Який я вам товариш, коли ви такії безнравствінні? Ходім у контору!.."

Тут нада характер строгой видержать… Ну, тут вони, розуміється, просять: "Та незручно… Та…" "А робить це зручно?! Ходім! Ходім…" "Та гражданін…"

Тут уже можна немного попустить:

"Можна, положим, і тут оштрахувать... Квитанції зо мною... Штраху десять рублів заплатите, квитанцію одержите... І щоб єтого болі я не видав!"

Здебільша дають, бо вибираєш підходящих... Береш десятку й пишеш квитанцію... Квитанцій я купив... Пишеш: "ГІолучено за безобразіє у парку десять рублей..."

"Прізвище?"

"Та не треба прізвища..."

"Як не треба? Мінє,— говорю, — для відчиту треба..." На понт беру...

"Та ви, — просять, — щось напишіть там..."

"Ку, я вас жалєю... Напишу какоєсьнебудь прізвище! Получайте, — говорю, — квитанцію... І щоб єтого болі,— говорю, — не було! Ідіть..."

Вони — ходу... А я собі гуляю далі...

Так за день, смотриш, до п'ять черв'яків і наштрахуєш... Жиеється, як бачиш, непогано... І, зновутаки, й робота нравствінная...

Васька встав і пильно кудись задивився...

— Ну будь! Клюнуло, здається... Безпокойная робота! Бувай!..

І побіг Васька... А я дививсь йому вслід і думав: "От тобі й Васька! Мораліст, сукин кот!"

БЕРДЯНСЬК

Такий собі маленький, такий собі чистенький, такий собі — Бердянськ. Місто… Отак собі на березі Азовського моря притулився й сидить. Спереду в нього море, ззаду в нього невеличкі гори, колишній крутуватий берег моря Суражського, а він між морем та горою вдень зеленими кучерями акацій шумить, а вночі електрикою виблискує… Тихий такий, невеличкий…

Отакий… А йому сто років уже… Вік уже цілий Бердянськ провікував… Уже й моря Суражського немає, вже замість його Азовське, а Бердянськ як був, так і є…

Текла собі (і досі тече) річка Берда до Суражського моря, а в морі риби багато було, рибалки халуп понабудовували, селище заснували, і росло те селище потроху, а 1826 року його помітили, Бердянськом охрестили, й на мапу маленьку чорну крапку поставили… А воно — море, а воно — гаяань, а воно — навкруги земля чорна степова, що соками буйними пшеницю добре поїть. І пішло рости селище, і виросло скоро…

Тоді записали по календарях:

"1826 года стараннями князя Воронцова возник Бердянськ…"

Будували халупи рибалки, селилися переселенці, а "старався", виходить, князь Воронцов… Так і народився Бердянськ.

А до того, як на річці Берді рибалки халупок понастровдвали, тут і скіфи були, бо могили скіфські біля Бердянська є, і ногайці були…

Скіфи пішли давно, ногайці пішли двома "виходами" 1812 й 1855 року, а натомість прийшли на місця на бердянські курці, орловці, полтавці та чернігівці, отаборилися тут і наплодили, дай боже їм здоров'я, населення краю Бердянського…

І не видко вже тут і отакісінького ногайця… Нема…

Є тут особливий тип населення бердянського, що, кажуть, од ногайців пішов. Звуться ті нащадки ногайські "шахаями"… В Харкові вони звуться "раклами", в Києві "босяками", а взагалі в УРСР — "шахраями"… Ніхто їх тут з історичного боку не вивчає, а піклується ними бердянська міліція, і то більше з боку дактилоскопічного…

А так взагалі населення мішане: українці, руські, євреї, німці, болгари, греки.

Азовська рибка й степова пшениця — речі інтернаціональні й притягли, й притягають сюди людність різної віри й різної національності.

Так-так, значить. 1826 року народився Бердянськ. І вже 1835 року охрестили його містом… А 1842 року Бердянськ уже повітове міто. Кар'єра, як бачите, блискуча… І пішоз після того Бердянськ рости та розвиватися… І торг з закордоном, і порт, і фінанси, й консули держав усіх — все було в Бердянську… Виросли колонії, виросли рибальські селища, пішли заводи, гімназії, банки, експортові контори, крамниці, проспекти, театри й інші атрибути культурного міста, що в нього бряжчать у кишені грошики… Припливали до порту кораблі, забирали пшеницю, привозили крам… Так і ріс Бердянськ… Так і виріс…

Зазирав, кажуть, сюди Пугач Омелько, на широкий на шлях чумацький з Дону потрапивши. Був, розповідала одна баба старезна, він у корчмі на Кобезівській горі, що тут, у Бердянську, вважається за страшне місце… Чого був, як був — ніхто не знає, тільки живе отой переказ, що Омелько Пугач завітав у Бердянськ…

А потім, пізніше, п'ятдесятих років минулого століття, гуляв у Бердянську уславлений серед бердянської голоти розбійник Астраїл.

Ще й тепер старі баби, з копистскою за безштанними рибальчатами ганяючись, сичать старечими губами:

— Астраїл ти анахтемущий!..

Потрошив Астраїл купців, що на рибі тут грубі гроші наживали, полохав їх, а іноді й туди посилав, "ідеже нєсть ні болість, ні печаль і ні воздиханіє"… Брав Астраїл гроші і роздавав їх бідноті. Біднота любила заступника свого, ховала його, переховувала… І довго гуляз Астраїл, різким посвистом холодний піт на купецькі лоби наганяючи…

Це од степів, од вітрів степових.

А од капіталу й свого, й закордонного — "благоустройство й процвєтаніє": електрична станція, артезіанські колодязі, знаменитий своїми жатками "Ідеал", завод сільськогосподарських машин, тепер ім. І Травня (колись Грієвза), курорт з цілющими бердянськими грязями та солодким бердянським виноградом…

А потім — революція… Окружне місто. А потім Для Бердянська "образа" — на район перевернули. Але й в "районнім становищі" Бердянськ є Бердянськ. Такий же чистенький, такий же привітненький і такий же з грошима…

— Ні в кого грошей не позичаємо, дефіциту не знаємо і драних штанів не носимо… І музика щодня в міському садку грає… От!

Та ще й додають:

— Хазяїн у нас путящий! Голова наш — хазяїн добрий… І живемо та хліб жуємо… А що район — так то нам без уніманія!..

Населяє Бердянськ 25 000 люду трудящого й нетрудящого… Ділиться те населення на робітників, на службовців та на інших…

Робітники — роблять, службовці — служать, а інші — "іншають".

Що робітники роблять? Як що? Жатки "Ідеал" роблять, шкіру чинять, рибалять, виноградарствують, в порту пшеницю та різне там збіжжя навантажують, пароплави лагодять, "Рудзутака" клепають… "Рудзутака" не живого, а того, що пісок з моря вичерпує…

Службовці? Взагалі… Як скрізь… Пишуть, торгують і на радянській платформі стоять…

Інші? Тут уже "взагалі" не скажеш… Ті "інші" в кожнім місті інші… Вони, сказать би, певного кольору кожному шматочкові землі нашої радянської надають… Що в Бердянську "інші" роблять? Багато чого роблять… А багато вони роблять, бо й їх самих багато.

Найбільше в Бердянську, помоєму, ті "інші" фотографуються. Серйозно… Така сила в Бердянському фотографій, що просто очі розбігаються… Треба кожному мешканцеві не менш, як принаймні по двічі на день фотографуватися, щоб тим фотографіям робота була… А які фотографії? Думаєте, прості? Зовсім не прості… Там такі фотографії, що хочнехоч, а зайдеш, щоб тебе на "клішу" взяли. Ну як ви, приміром, встоїте, коли тобі плакат отакео кричить:

ГРАЖДАНЕ РОДИТЕЛИ!

Показалось солпышко! Несите своих птеїїчиков в фотографию Ямпольского! Все єсть для дсток: Лошадь — велосипед, лошадь — "форд"!

Смикаю бистро и без долгой возни! Великолепію обставленная фотографи я!

І що ви собі гадасте? "Граждане родители" несуть своїх "птенчиков" до фотографії Ямпольського. Сидять у вітрині "птенчики" і на коні, і на велосипеді, і на "форді". "Форд" нової конструкції: простий собі дитячий возик, а на ньому великими літерами написано "ФОРД"…

Це для "итепчикоя".

А єсть і для солідних "птахів"…

КУРОРТНЫЕ И ПРИЕЗЖИЕ!

Что вы увезете на память о Бердянске?

Нужно зайти к Ямпольскому.

Свой пляж никого не обжигает, своя лодка на 15 чел. Декораций сколько — вибирайте любую, кака я по душе: украинцам украинская,

для учащихся своя декорация,

для пик ник ов своя декорация.

Все! Все! Все!

Доведеться піти… Хоч раз у житті сфотографуватися на тлі "української декорації"… Не можна інакше: жижка національна бринить же жі Чи як, повашому?!

І сидять… І в "своїй лодці" сидить компанія, і на тлі "деко рації" сидять… Лежать і на пляжі, бо "никого не обжи гает"…

А друга фотографія — та бере вище…

ПОРТРЕТЫ ВСЕХ ВЕЛИКИХ ВОЖДЕЙ РЕВОЛЮЦИИ!!!

Тільки великих… Маленьких ні… А на вітрині портрет дівчинки з кицькою… Не подібно до "великого вождя"?.. То нічого. А може ж, із тої дівчинки найбільший "вождь" виросте? Хто знає?!

Фотографуватись, одне слово, єсть де… І бердянці фотографуються…

Що ще роблять "інші"?

Морожене їдять, бо мороженщиків повне місто… Щоб труїлися, не чуть…

На музику в садок ходять…

Пристрастей емоціальних особливих таких не помітно. Це я на підставі (прости мені, доле!) підслуханої розмови:

— Ви говорите: любов?! Ніякої любові нема! От сьогодні мені докладчик поправився, а назавтра він мені "рознаравився"… А ви говорите: "любов — сила"! Яка ж вона сила?

— Так, Марія Андрєєвна, я ж не про ту вам любов, а про ту, которая тут от… І здесь… Близенько біля нас… Так та любов — большая сила… Бо, їйбогу, можу оцю тумбу вивернуть, коли схочете…

— Нєт, не вєрю я з любов, що вона сила!..

Не вірить, що ви їй зробите: людина для неї тумби вивертати збирається, а вона не вірить…

Які ж іще "занятія" мають бердянські "інші"?

Ага… От що захоплює їх найдужче… Бичків ловлять у морі… Ловлять, і ловлять, і ловлять, і ніяк їх виловити не можуть… Та як іще ловлять:

— Сів я на оцю одну вудочку… Тягну, й тягну, й тягну… Вісім чоловік позад мене стоять та з гачка знімають, а я тягну… Тисяч зо дві натягав!

Отак ловлять…

Бачив одну з "інших", що особливу має професію: чекає на денаціоналізацію будинків… І не в Бердянську, а в Харкові…

— Ви часом не з Харкова?

— З Харкова…

— Чи вже пройшов той закон, що будинки повертає?

— Не знаю.

— Хоч би, господи…

— А вам що, бабусю?

— Та в мене на Пушкінській два будинки, так той… Я ото сюди до сестри ще 1919 року переїхала, а там, кажуть, повертатимуть…

Насінням бабуся торгує…

У футбола бердянці грають. Хорошо грають: сталінці1 їм набили… Ну, так сталінці?! Сталінці — шахтарі! Це раз. Друге, погода була не підходяща для бердянців, а підходяща для сталінців.

Але:

— Ми їм іще наб'ємо! Сталінцям[7] отим!

* * *

Так і живе Бердянськ. Так і живуть бердянці... Живуть собі, на базар щоранку ходять. А на базарі всіляка пожива продається, для "пропитанія"...

Там на базарі ще й бабуся сліпа сидить, з мисочкою в руці, сидить і причитає:

Помогніте, папаші,

Помогніте, мамаші,

Та помогніте ж, сестриці,

Помогніте, голубиці.

Когда б я світ божий видала,

Я б вашої доріженьки та й не засідала,

Когда б я світ божий виділа,

Я б рученьок не простягала.

Я б вашої головоньки та й не клопотала…

А дасть бердянець бабусі копійчину й дістає за ту копійку:

Сохрани, господи, вас у полі, Сохрани, господи, вас у домі, Сохрани, господи, вас у путі, Сохрани, господи, вас у дорозі.

І все це за копійку!

* * *

Ну, що іще в Бердянську є?

Пляж є… Там купаються, на сонці вигріваються… Це ясно.

Пошта є… На пошті поштових листівок нема… Але це ж не од Бердянська. Це от Наркомпоштеля. А Наркомпоштель вирішив: хай пишуть закриті листи. Більше напишуть…

Аптека в Бердянську є… В аптеці цвілі капсулі з рициною продають! І знову ж не винний у тім Бердянськ аж ні крапельки: то Укрмедторг таку йому ніжку підставив.

От що в Бердянську є… Все, думаєте? Ні, не все!

Наостанку я про найголовніше вам розкажу… Про діток про бердянських… Хароші дітки… Святкували оце вони цими днями свято закінчення шкільного року.

От як висипали на бердянські вулиці!.. Так і залили… Більш як три тисячі піонерів у Бердянську! І співали, і декламували в міському садку, і інсценіровки всілякі виставляли…

А як двинули пісні, що ото і:

Капітан комсомолець, Кочегар комсомолець, Всі матроси комсомольці, Комінтерна славні хлопці, Одно слово, ленінці!

Так куди вам?! Та ще не якнебудь, а з притиском:

ЛЕНІНЦІ!

Стара баба так не може. І "інші" так не можуть… Вони, дітки, — вони можуть!

А ви кажете: "Бердянськ?!" От вам і Бердянськ!

"БЛАЖЕННІ ІЗГНАННИЄ ПРАВДИ РАДИ, ЯКО ТИХ ЄСТЬ ПЛЯЖ НА МОРІ НА АЗОВСЬКІМ"

Харашо на світі жить, коли біля вас море шумить…

Тоді так добре на ракушках лежиться, бо під вами плахта, а над вами небо, а на небі сонце…

І знову ж таки море шумить… Азовське море. Воно з берегом бавиться: наляже грудьми своїми на берег, заворкоче, а потім одступить і так само заворкоче…

І так день, і так ніч… Воркоче море… Шумить…

Під воркіт морський добре казочки слухати… Море собі шумить, а ти собі слухаєш… А ті, що біля тебе лежать, розказують…

— І був я аж на далекім Уралі. І бив я білих… Ох, як я бив білих!.. А тоді потрапив я на Вкраїну… І бив я Махна… Ох, як я бив Махна! А тоді я демобілізувався і почав працювати на шкірянім заводі в Бердянську… За члена завкома був… В культкомісії працював… Робкором і місцевих, і губернських (тоді ще губернії були), і центральних газет працював… Дааа… Хароше життя було… Чотири роки робкорствував… А потім скоротили мене "по штату"… А потім — безробітний я… Нічого не зробите, "штати" — сувора річ… Сьогодні мене скоротили, а за два тижні на моє місце другого взяли, "кваліфікованішого" від мене, бо в нього чотири корови, садок, земля, а в мене нема того нічого… С и н к о в. моє прізвище… Скоротили, ще й посвідчення дали: активний член профсоюзу, активний робітник, активний робкор… Самий тобі "актив"… Дааа. Робкор — хароша штука… Передовик у робітничій демократії… Мне першого ж і кишнули… І от ходжуходжу, пишупишу… Дааа!..

…Робкор я… Старий робкор… Давній робкор… Тридцять літ робочого стажу… Слюсар… Активна участь в обороні Радянської влади… Останній час — робітник на Першотравневім заводі в Бердянську… Скоротили… Та ще майстер і говорить:

— Багато пишеш!.. І котись…

Я й покотився… Безробітний я. В садку тепер пораюсь… Прийдеш:

— Чи нема роботи?

— Ааа! Це ти?! Нема! Та так, мабуть, що й не буде! Робкор я… Ф е д ь к о моє прізвище… Дааа.

…Робкор, знаєте, я… Струсовський моє прізвище… Молодий я ще робкор… Комсомолець… На заводі шкіряному я працював… Скоротили, знаєте, "по сокращенію штатів"… Молодий я ще робкор… Так і ходжу… Дааа…

І я газетяр… Є г о р о в на прізвище… Секретарював у місцевій газеті… Тепер статті й кореспонденції пописую… Прийдеш кудинебудь:

— Чи нема посадишки, знаєте?

— Ааа?! Пишете?! Нема, голубчику! І так, що навряд, мабуть, чи й буде! Тяжко тепер, голубчику, з посадами, самі знаєте…

Ну й підеш… А там дивишся — другого й приймуть… Пишу я, знаєте… До газет пишу… Даа.

— Та й що нам, товаришочку, робити?

— Що робити? (Це вже я їм говорю). Робкорівське, говорю, "движеніє" в Бердянську… "Двигають", говорю, робкорами… Інших по інших, говорю, місцях'убивають… Которі робкори й сількори, говорю… Ну, а вам, говорю, що вам… "Принімаючи, говорю, во вніманіє", що город Маріуполь у вас, говорю, не без прокурора, з нами, значить, говорю, бог!! Давайте покупаємось…

Харашо в Азовськім морі купатись… Море шумить-шумить…

"ІДЕАЛ"

Не парфуми "Ідеал", і не мило "Ідеал", і взагалі не той ідеал, що ви його в думках укохуєте, а жатка "Ідеал".

Жатка, машина ота, що пшеницю косить…

Так про той "Ідеал" мовитиметься…

Про найідеальніший "Ідеал"… І найпотрібніший…

Хто родить той "Ідеал", як він родиться, куди йде, кому допомогу несе?

У Бердянську "Ідеал" родиться…

Під горою завод стоїть, а з димаря там дим курить… Завод стоїть "Первомайський", робітничий ще й селянський… Дивись!.. Аж завіршувалось…

Так оцей самий завод "Первомайський" у Бердянську і виробляє знамениті жаткисамоскидки, типу Дорінга, відомі і в нас, і за кордоном під назвою "Ідеал"…

Колись завод належав Джонові Грієвзеві, спритному англійцеві, що прийшов до Бердянська простим ковалем, розпочав з невеличкої кузні, а кінчив багатющою акціонерною компанією "Джон Грієвз і К0"…

Виробив тип своєї жатки, зробив тую жатку легхоходною, неважкою, недорогою; жаточки виливав та весело поживав…

Робив він ще й букарі, плуги, снопов'язалки… Робив аж до революції…

Прийшла революція, утворила нове акційне товариство "Робітник, селянин і К" і передала завод новому хазяїнові.

"Робітника" й "селянина" ви, мабуть, знаєте, а за К° запросили вони до себе трудову інтелігенцію… Та й почали працювати…

Попервах не клеїлося. Робітник та селянин частенько дома не бували, бо то Врангель, то Колчак, то Махно — доводилося ж ото перестрівати, завертати і т. д., ну а К теж м'ялася, стояла перед отією, що й ви знаєте, платформою та чухалася: "Чи лізти, чи не лізти?"

Кінець кінцем прийшли хазяїни додому, подивилися з платформи на К, дали руку:

— Та ліз уже! Чого мнешся, "перепуганная"? Полізла К … Полізла і, як каже свята євангелія, на платформі "угобзилася"…

Та й запрацювали бони "разом трох"… Та працюють і досі… Працюють, сказать, непогано. Панську спадщину поширили.

Спорудили ремонтноінструментальний та будівельний цехи. Це для потреб самого заводу. Спорудили дві нові вагранки.

Збудували шість нових печей для "томленія" чавуну. Поширили деревообробну робітню.

Закінчують нову будівлю чавуночистки, прибудовують шишельний відділ гамарного цеху…

Перебудували ковальську й пресову робітні… "Женуть" 16 000 жаток на рік… І 500 на місяць… На той рік гнатимуть 26 000 жаток… От вам нові хазяїни!

* * *

Зовнішній вигляд заводу?

Завод як завод. Працюють люди… Формовщики — формують, гамарники — виливають, ковалі — кують, слюсарі — слюсарять, зборщики — збирають…

У директорськім кабінеті сидить не Грієвз, а людина з дуже простим прізвищем — Лисенко…

Підход до справи в директора правильний.

— Дозвольте, товаришу, подивитись, як ви свої "Ідеали" "в життя переводите". Я з тих, що пишуть… Розповім, може, і про "Ідеали" ваші…

— А грошей це не коштуватиме?

— Ні, кажу. І сам я не беру, бо нема таких, щоб і давали… Я "платонічний" газетяр… Не з четвертої сторінки, де "за рядок нонпарелі…" Мої "оголошення" задаром і корпусом…

— Будь ласка! Обдивляйтесь! Вам усе покажуть!..

Зразу видно людину з пальцями, щільненько один до одного притуленими: копійчина не проскочить… Нічого не зробиш: директор з Донбасу.

* * *

Робітників 1 200 чоловік… Виробляє завод виключно жатки.

Виробництво прогресує широкою ходою: року 1924–1925 програма — 8000 жаток.

За 1925–1926 роки завод випустив 16 000 машин. На той рік намічено 26 000.

Коштує жатка на заводі 175 крб. Ціна прейскурантова передвоєнна.

* * *

Чи добра жатка "Ідеал"? Не знаю, не косив нею…

Бачив тільки в канцелярії заводській отакенне діло з листами од селян… Пишуть у тих листах такі "твори":

"Дорогі товариші робочі! Виражаю вам благодарність за вашу жатку "Ідеал", котора дуже легка в ходу й хорошо косить. Іще прошу вас, вишліть мені запасні часті… І многі спрашують, де можна купити вашу жатку…

С почтенієм…"

* * *

"Ідеал" — жатка легка в ході і дуже зручна для хазяйства. Це її робочі властивості… Але оригінальна вона й характером своїм. Народившись на півдні, вона більше за все закохується в півночі. У Сибіру… На Сибір її тягне. Укрсільмаштрест у цій справі їй за ретельну сваху править і віддає її радо за молодого, що "за Уральським хребтом, за рєкой Іртишом"…

Та так віддає, що наші південні "молоді" аж у ревнощі вдарились:

— Та дозвольте ж хоч трохи нам нашого "Ідеалу"…

— Не знаю, чи "сваха" погодиться, чи ні… А слід би… Хай би наша "дівка" і по наших ланах гуляла… Не вся, а хоч частина…

* * *

Беруть її й "за моря за океани"… В Персії вона косить, у Турції вона косить, завойовуючи поволі закордонні ринки. Бо вона — "Ідеал".

ПТИЦЯ ПЛАЧЕ

Є на північнім березі моря Азовського велика коса, що колись звалася Денисовою, а тепер зветься Обіточенською…

Коса та на 45 верстов заходить в море і починається якраз отам, де розляглося на морськім березі невеличке місто Ногайськ.

Денисова коса, як і всяка морська коса, — вузький довгий півострів морського походження. Вкрита вона типовими дюнами, лагунами та лиманами…

Знаменита тая Денисова коса тим, що править вона за найголовніший етапний пункт для водяного та болотного птаства, що перелітає з півдня на північ і навпаки…

Щороку напровесні і восени мільйони птаства обліплюють ту косу, де птаство відпочиває після довгої путі… Частина птиці зимує… Частина залишається на косі й тут же кублиться.

Кублиться тут така птиця: крижні, чирята, гагари, лисухи, чайки різні, кулики, лебеді, журавлі…

Денисова коса — єдине місце на Україні, де залишилися величезні колонії бакланів, чайок, крячків…

Знамените місце — Денисова коса.

І от уявіть собі, що мільйони того птаства, такого симпатичного, плохого, беззахисного, прекрасного птаства, корисного і з наукового, і з економічного боку, плачуть…

Плачуть дрібненькими чистими сльозами, і сльози ті птичачі краплинками діамантовими падають у море в Азовське…

Чого ті птахи плачуть?

Через людей плачуть.

Через великих, сильних, мудрих людей плачуть плохенькі, кволенькі, беззахисні водяні пташки.

Людина нищить птицю…

Людина в особі радгоспу "Вольний", що хазяйнує на косі, здала ту косу в оренду, під випас, а скот витоптує без жалю птичачі колонії…

Людина в особі бердянських, генічеських і інших рибалок щороку наскакує на косу й видирає сотні тисяч яєць та продає ті яйця на яєчні

"натюрель"... Цілими баркасами людина ті яйця вивозить... Збирає в коші великі, опускає яйця в тих кошах у море: "запортки" (яйця з зародками) випливають на поверхню і їх вона викидає, а свіжі, не "запорчені", забирає... Людина ця не зупиняється ні перед чим... Вона нападає на об'їздника, що його був поставив на косі Бердянський відділ мисливців та рибалок, і хоче того об'їздника в Морі втопити за те, що той не давав їй нищити беззахисну птицю...

Людина в особі Всеукраїнської спілки мисливців і рибалок (ВУСОР) чухається...

До неї писали, її прохали вжити заходів, щоб захистити птицю від людини, а вона собі чухається...

Щоправда, Денисову косу оголошено "заказником" на п'ять років, тобто заборонено п'ять років там полювати, але що значить "заказник" без ніякої охорони?

Для того, щоб птицю там не нищили, треба 800 крб. на рік на сторожу...

ВУСОР тих грошей ніяк не може вичухати, хоч організація він економічно не квола, бо збирає він гроші за право полювання на Вкраїні, і збирає немало...

Мелітопольський відділ ВУСОРу, куди за новим територіальним поділом одійшла коса, спить.

Як завжди: один спить, другий чухається, а птиця плаче.

Чи не за таке відношення до Денисової коси вилаяв у ювілейному числі вусорівського журналу "Украинский охотник и рыболов" вусорівський поет Уралов всіх вусорівців?

А вилаяв "хльостко". Отак:

"Ми вільної спілки Вусорові діти, Ми лісу й простору лихії син и".

Істинно: лихії сини!

Давайте щось робити! Давайте рятувати птицю! її в нас не багато!

Птиця — створіння ніжне! Воно лаятись не може!

А як би воно вилаялось, коли б могло!

Треба оголосити Денисову косу державним заповідником.

Треба, щоб на Денисову косу звернули увагу наукові установи (о, Наркомосе! Хай благословенне буде ім'я твоє!), бо це єдине на Вкраїні місце, де можна збагатити новими дослідами орнітологію, біологію й іншу "логію"...

* * *

Птиця плаче! Разом із нею плачуть наука і наші радянські скарби природні!

Невже ж ми такі до євангелія щирі, що на всі плачі ті говоритимемо:

"Блаженні плачущі, яко тії утішаться!"

Євангелія тут не допоможе. Вона б могла допомогти тільки тоді, коли б була вагою пудів так на п'ять з половиною, щоб можна було нею бити по голові тих, хто нищить птицю.

"РИБАК РИБАКА НЕ ДУЖЕ БАЧИТЬ НАВІТЬ ПОБЛИЗУ"

Як той казав:

— Хоч не дуже в риму, так зате ж правда.

І це не так, ніби "навздогад буряків", а таки про справжніх рибалок, що на Азовському морі рибу ловлять…

Про тутаки справу, що й рибалку до соціалізму повинна витягти, — про "кипарацію", та ще й про рибальську…

Є в Бердянську вуличка, на вулиці дворище, а в дворищі хаточка, а в хаточці канцелярійка… За хаточкою — хлів, у хліві — "склепчик", ліворуч — льодовня, у льодовні — шаплики для просолу риби, серед двору на жердях розпанахана риба на сонці висить…

Оце є Бердянський союз рибалок…

Вузлова станція, звідки бердянські рибалки до соціалізму мають простувати…

* * *

Історія цього кооперативу такенька… Організувався був він у 1917 році… До того часу бердянський рибалка був у "польнім і потомственнім володінні" в прасола, в дуки в того, що "попив нашої"… Силу тут була тих, що "пили", "пили" і добре розуміли, що роблять, бо цілий "синдикат" зпоміж себе утворили.

— Ні сюди, бувало, ні туди, а тільки йому в зуби, — розказував старенький член правління кооперативу, піонер бердянського рибальського кооперативного руху. — Купували рибу в нас 1 крб. 80 коп. за пуд, а вже в Катеринославі по 18 крб. за пуд торгували…

Зрештою накипіло. Взялися, щоб без "прасола"… Спочатку заснували таке собі "товариство, та й годі"… По надцять карбованців з носа, щоб і по снасть послать, щоб і рибу продавать… Потім на статута перейшли. Народився, значить, кооператив…

В 1919 році, одне слово, "со святими упокой" бердянський рибальський кооператив…

Випливла ж ото тоді по всіх морях, по всіх океанах, по всіх річках вееeличезна риба, така, як тисяча китів укупі… І звалася вона Г л а в р и б а… Главала вона, главала, а як вона вже була Главриба, то вся та не главриба, а просто собі рибка, що не главала, а плавала, так та рибка з переляку не дуже тоді ловилася…

Потім Вукоопспілку на азовську рибу потягло.

— Дай, — каже, — я рибки половлю!

Сіла Вукоопспілка край моря Азовського і кооперативно задекламувала:

— Ловись, рибка, велика й маленька!

(…Ну, не буду, не буду! Вукоопспілка дуже симпатична установа).

Да… Взагалі, значить, довелося в 1924 році бердянським рибалкам удруге кооперуватися. Так вони взяли й скооперувалися, маючи 8 крб. 70 коп. основного капіталу…

"Потрішечку та з папкою" стали вже, не сказать, щоб зовсім на ноги, а так "вроді" рачки…

Так і стоять. Членів мають 180 чоловік. Пай у них 10 крб. з носа, а оборот на рік 12–13 тисяч карбованців… Мають невеличкий просольний пункт у Бердянську, мають на базарі крамничку, а в дворі халупочку, а в халупочці — канцелярійку.

* * *

Так через віщо воно ото так виходить, що "рибак рибака не дуже бачить"?

А як ви гадаєте: хіба легко тебе побачити, коли перебуваєш ти у вищенаписаному стані? Не легко. Бо й самому голову тяжко піднести, та й тому, хто тебе вздріти схоче, не дуже "сіє становище" примітне єсть…

А чому таке становище утворилося?

Вважайте…

Бердянський район має біля 300 чоловік рибалокпрофесіоналів, чоловік на сотню набереться рибалокаматорів, що так само немало часу витрачають на рибальство і в яких рибальство при ліпших умовах легко може перевернути на професію. Додайте до цього ще чоловік з сотню "резерву", тобто тих рибалок, що їх занепад теперішнього рибальства кинув на другу роботу… Маєте, отже, армію бердянських рибалок — 500 чоловік. Приблизно, певна річ… Армія чималенька, як бачите. Кооперовано з них тільки 180 чоловік, та й то так кооперовано, що тільки 35 % здають рибу до кооперативу. Решта — "і вашим і нашим"…

В чім річ, що рибалка так туго йде до кооперативу?

Не бачить для себе вигоди.

Ясно, що ми не можемо вимагати від рибалок свідомості, культурності і т. ін. Рибалки в такім іще перебувають стані, що тільки

матеріальна зацікавленість може залучити їх до гурту, тільки зайва дешева мережа може довести рибалці, що "в єднанні — сила"…

Кооперативові треба затягати рибалок. І не промовами та відозвами, а дешевим рибальським посудом, збутом їхньої продукції, культосвітньою серед них роботою.

А оце все й шкандибає на всі чотири…

Що робить тепер кооператив?..

Бореться за своє власне життя. Йому жити треба. А для того, щоб йому жити, він кинувсь у торговельні операції, бо ні від кого підмоги не жде… Значить, всіляка організаційна справа, культосвітня робота, всякі там плани — на заднім плані… І жевріє… І стан отакий: ні встав ні впав.

Рибалки його (чи від його) ждуть, а він на рибалок чекає.. Даси рибалкам — самому нічого не залишиться (смерть!), не даси рибалкам — членів не буде (смерть!). І крутиться в зачарованому колі.

Треба те коло зачароване розірвати!

Хто його має пірвати?

Всеукррибакспілка!

Як?

Допомогою! Якою?

Перш за все організувати ринок збуту. Кооператив захлинається, не маючи ринку.

Друге — кредитом. За час війни, і імперіалістичної, і громадянської, рибалки залишилися без "посуду"[8]. Нема мереж на білу рибу, нема гачків на красну рибу… Нема човнів… Без допомоги з боку кооперативу неможливо правильно й широко організувати рибальство.

Третє. Треба відкрити консервний завод. Він є в Бердянську. І, здається, в розпорядженні Укррибакспілки, але він спить.

Оце треба зробити, і зробити негайно.

Вважайте, що завмерла багатюща галузь нашої промисловості в Бердянськім районі. Можливості її колосальні. Наукова експедиція проф. Книповича довела, що війна спричинилася до того, що риба в Азовському морі збільшилася неймовірно. (Єдина користь, що від тої триклятущої війни маємо!). За передвоєнного часу Бердянськ ловив 200 000 пудів риби. Тепер ловить ледве 50 000. А ловити може "тисячу тисячів"…

* * *

"Розкачайтеся", товариші з Укррибакспілки!

І качайтеся скоренько, бо біла риба знищить в Азовському морі "красну" рибу. Серйозно. їсть, стерво, ікру "красної" риби…

Чим тоді закусюватимете? Огірком солоним?

"ТАК МИ Ж НАРОД ТЬОМНИЙ" (Конспект до трагедії)

В Азовському морі, на дні оного, росте трава зелена, що к о м к о ю зветься…

Травка вона приємненька, ніжна й м'якенька, не "кусається" так, як наш кушир триклятущий, а як улізеш у неї — так вона тільки лоскоче… Лоскотлива трава… Хороша трава…

І от, як вона виросте, хвилі морські її гойдають, з кореня зривають і прихлюпують її до берега, де й лягає вона понад берегом зеленими мокрими "ковбасами"…

Найбільше її хвилями пригортається до берегів азовських кіс — Денисової (Обіточенської) та Бердянської…

Тоді приходять люди православні, вигортають комку тую на берег, на піску її розтрушують, сонце її припікає, висушує, і робиться вона сухасуха, та м'яка, та рипуча…

А потім того її збирають, складають у такі пакунки, як ото сіно, й пресують особливими машинами…

А потім уже одправляють її в усі кінці СРСР нашого, де з неї ліжники роблять, подушки роблять і всілякі м'які меблі роблять, щоб гражданам не дуже муляло, коли вони після "трудов праведних" чи лягають, чи сідають відпочити для…

Хороша трава комка, корисна і хорошу котировку має на ринку нашому радянському…

Вже Бердянську, приміром, тамтаки, на місці, по півтора карбованця за пуд комки платять[9].

* * *

Сидимо ми якось на Денисовій косі, на березі, та й дивимось на шкаралущі з яєць морської птиці, що енергійно несе яйця для яєчні православного населення, на косі "обитаємого"… А шкаралущі ті, як

яєчня вже спечена, викидаються в море, щоб не бачив ніхто, як нищиться морська птиця на Денисовій косі…

Сидимо та й "дакаємо", бачачи, як у нас природа наша охороняється…

Підпливає баркас, а на баркасі п'ять засмаглих "гражданов", з вусами попід носами (декотрі з сивими) і з залізними вилами в руках…

— Здорові були, — кажуть граждани.

— Драстуйте, — кажемо ми.

— На охоту?

— Ні, так… Подивитись, як тут, на косі, що й до чого… А ви?

— А ми комку збираємо…

— Ну, сідайте, закуримо… Сіли й закурили…

— Так комку, кажете, збираєте?

— Комку збираємо…

— Що ж у вас — артіль, чи як?

— Яка там артіль? Од "хазяїна"…

— Ну й що?

— Та що ж. "Гіркі, сестро, заробітки"… Хіба ти його багато назаробляєш, коли й вигорни, і висуши, і збери, і спресуй, а воно тобі по п'ятнадцять копійок з пуда за всю ту роботу платить…

— А хто ж у вас за "хазяїна" править?

— Та Гальперин якийсь, із Харкова…

— А що ж воно за Гальперин такий?

— А ми хіба знаємо, а ми хіба бачили його? Живе собі в Харкові, а ми тут робимо… Тут у нього уповноважений е… Так іноді приїздить з Харкова, подивитись, та й усе…

— Іч який Гальперин!.. Сидить у Харкові, а ви тут збираєте?

— Еге!

— А почім той Гальперин продає ту комку, що ви йому збираєте?

— А ми хіба знаємо? Може, по карбованцю, а може, й по півтора… Вона не дешева…

— А ви йому по п'ятнадцять копійок збираєте?

— Еге!

Тут уже (з пісні слова не викинеш) в таку спокійну нашу бесіду почали вскакувати, з нашого (признаємось) боку, слова, що їх аж ніяк не можна на папір навести… Нехороші почали слова вскакувати…

— Так що ж ви4,— кажемо, — не можете того самі робити, що робить Гальперин? Не можете скласти артілі, щоб не годувати Гальперина?

— Та воно…

— Що воно?

— Так Гальперин заплатив за оренду чотири тисячі, та машини…

— А ви цього скопом не могли б зробити? Чи вам би не пішов Наркомзем на поміч, щоб дати в розстрочку оренду? Чи у вас нема КНС, що міг би це на себе взяти? Чи ви не маєте кооперації? Ви стоїте, чухаєте поперека, а Гальперин у Харкові не на комці, а на перинах спить?!

— Та воно так!.. Так ми ж народ тьомни й!..

— Тьомний ви народ?! Так ви (трах! трах! трах!) Гальперинові на перину заробляти "не тьомний", а для себе "тьомний"?!

— Та воно (трах! трахі трахі) так! Правильно!

— А потім скиглите, що "жисть чижолая"?!

— Ну що ви з нами зробите, коли отакі ми. Ех (трах! трах! трах!) "жисть"!..

— Ото тільки й нашого: я на вас — "трах", а ви на "жисть" — "трах", а Гальперини на перинах сплять…

Іще одно. На Денисовій косі, кажуть, комки щороку збирають щось 40 000 пудів… Підрахуйте, скільки Гальперини можуть перин придбати, бо: "так ми ж народ тьомний". І не забувайте, що для того, щоб тую комку збирати, не треба навіть "світла" особливого: комка собі росте, сама на березі лягає, а ти тільки згрібай та пресуй…

Так навіть і для цього "ми народ тьомний" (трах! трах! трах!).

"БЕЗ ГОЛОСУ ВОВНА"

Щось ізнову з "правдою" непорядок…

Що вона за знак такий, що за тою "правдою" до Харкова почав народ частенько навідуватись?..

З гречкою, чи що, повикошували "правд}'" ту на ланах на широких на українських?

І виходить якась нісенітниця: щоб знайти "правду" на Харківщині, треба їхати аж до Харкова.

Хіба "праЕда" здалеку видніша, чи що?..

На Харківщині, в селі Ковалюхах, одібрали у селянина Соколовського "голос"…

Була людина з "голосом", а потім з ласки райвиборкому "охрипла"… На виборах тепер тільки сипить…

А через віщо його "охрипли"? Сказать, і людина ніби для "голосу" підходяща, а "голосувати" права не має…

Соколовський — бідняк… До шістнадцяти років — наймит… На початку революції — член Київської Ради депутатів. До 1920 року — інструктор Полтавського земвідділу. Хвороба… Тяжка праця… Торік — хліборобство в с. Ковалюхах, на наділеній землі… 1922 року проводить селянство Соколовського в сільраду… Декому з місцевих царків (так пише Соколовський), це не до вподоби, і його позбавляють права голосу. ВУЦВК відновлює його в правах. Біжучого року бідняцькосередняцькі лави висувають кандидатуру Соколовського в сільраду. На перевиборах виступає він і трохи проти гладить РВК, вказуючи на дефекти в роботі…

Через кілька часу нема в Соколовського "голосу"!

Нема…

Тиць сюди, тиць туди — нема. Має Соколовський вовночіску. Чеше вовну… Кустар, одне слово. Так от:

— Експлуататор. Фабрикант.

— Та помилуйте, я сам чешу, з найманої праці не користуюсь!

— Еее!

І нема в Соколовського "голосу"…

І запитує з сумом Соколовський (а за ним і ми):

— Чи всіх вовночосів позбавлено на Вкраїні голосу, чи тільки самого Соколовського?

Як же тепер бути? Раз я схочу чесать вовну, так, значить, бери свій "голос", загортай у папірець, неси до Хорольського РВК і кажи:

— Нате голос. Вовну збираюсь чесати. Так чи ні?

Соколовський має одну конячину… І пишуть:

"Соколовський дає в експлуатацію коня…"

Угу… Це значить, як повезе мене Йосип Явдокимович з роз'їзду до Лиману качки стріляти, так його "голосу" за це слід позбавити.

Експлуатує ж він коня!

Не їздитиму, хай вибирає Йосип Явдокимович раду, бо людина він усіма сторонами хороша… Ходитиму тільки…

Щось воно не те… Десь, щось, когось, комусь, чогось не тогось…

А Соколовський уже просить:

— Якщо на світі нема правди, вибийте з моєї голови міцну віру в силу революційної законності.

Бачите, що виходить?..

Таке, хоч кидай печене й варене та вибивай з голови віру… Давайте краще так робитимемо, щоб віра сама в голову влазила…

Для всіх краще буде…

ЩЕ ПРО ХВОРОБИ ЖИТЛОКООПЕРАЦІЇ

Согласний, товаришочки, согласний, що житлокооперація наша перебуває в статиці, а не в динаміці…

Согласний, товаришочки, согласний, що маса житлокооперативна малоактивна і дуже пасивна.

І з тим, товаришочки, согласний, що правління житлокоопів виконують свої обов'язки показьонному…

Обома руками підписуюсь і я під отаким діагнозом хвороби нашої житлокооперації…

Прааавильно!

Тільки ж дозвольте й мені, на підставі власного досвіду, поділитись з вами й своїми спостереженнями й додати дещицю до синодика житлокооперативних хвороб…

* * *

Дуже тяжка, затяжна й дуже болюча хвороба (просто житлокооперативний рак!) в житлокооперації— це ват е р… Спільний ватер в житлокооперативній квартирі…

Він, ватер, він валить житлову кооперацію, він точить її, як шашель могутнього дуба, рве її на шмаття, пускає їй кров і кидає її, знесилену, на поталу ворогів колективного життя радянського.

Він із тихого, спокійного вихованого члена житлової кооперації робить буйного опозиціонера, крикучого, шипучого, лютого, що потім сам говорить:

— Почуваю, що валю кооперацію! Але не можу! Зрозумійте, що не можу! Я їй говорю:

"Чи довго ви там сидітимете?" А вона мені:

"Сидітиму, — говорить, — до побєдного конца!.. Я вам не качка!"

Я тигрою налітаю на двері й б'ю їх коліньми. Вона в крик:

"Не лякайте женщину в такім положенію!.. Я жінка голови правління!"

"Гражданка, — кричу, — не я вас лякаю, а фізіологія моя вас просить!.. Пустіть, пожалуста!"

Сидить…

Тоді я біжу з дому… Я сварюсь з кондуктором на автобусі, я розштовхую по дорозі публіку… Я… я не можу так!

Я визнаватиму житлокооперацію тільки тоді, коли на кожного члена буде окремий ватер…

* * *

Друга тяжка хвороба житлової кооперації — це к у х н я. Кухня — це житлокооперативна саркома…

— Може б, ви, Маріє Петрівно, не ставили отут своєї каструлі, бо давно вже ж вам сказано, що це місце моє?

— А що вашому тому місцеві зробиться, коли моя на ньому каструля постоїть? Полиняє од того хіба ваше місце?

— Я ще раз прошу вас, Маріє Петрівно, заберіть ви звідси вашу каструлю, і взагалі хай ваш Петька не мочиться в коридорі… За дітьми доглядати треба.

— Я б прохала вас, Катерино Михайлівно, не вчити мене виховувати дітей, бо ще вопрос, хто мочиться…

— Хто мочиться?! Я мочусь?!

— Я не сказала, Катерино Михайлівно, що іменно ви мочитесь, я тільки говорю, що єсть такі, що мочаться.

— Подумаєш — муж бюстгалтер, так я вже й мочусь?!

— Прошу вас, Катерино Михайлівно, мене в ці справи не мішать... Я бухгалтер, це правда, я відповідальний робітник, це правда, але це ще не значить, що жінка всякого шофера може жмакать моє ім'я...

— Ааа?! Так я жінка "всякого шофера"?! ...Трррраx!

— За що б'єш?! Ой! 1і!

— Граждане! Та будьте ж сознательні! Граждане!

— Пущай вона, стерва, будеть сознательна! Як у мене чоловік шофер, так я повинна буть сознательна, а як у неї бюстгалтер, так вона ні?!

Я визнаватиму житлобудівництво тільки тоді, коли на кожного члена буде окрема кухня...

* * *

Тяжка хвороба, товаришочки, в житлокооперації ще й ванн а...

— Це хто води у ванну напустив?

— Я напустила! Купаться буду.

— Ви напустили?

— Я напустила!

— Вона води напустила! Бачили?!

— Я напустила!

— Хіба ви не знали, що я сьогодні думала купатись?

— Чому ви?

— А чому ви?

— Ні, ви скажіть, чому ви, а не я?

— Ні, ви скажіть, чому ви, а не я?

— Купатимусь я!

— Ви?

— Я!

— Ну так купайся ж, купайся ж, купайся!..

— Граждане! Рятуйте! Топлять!

— Граждане! Та будьте ж сознательні! Граждане!..

Я визнаватиму житлобудівництво тільки тоді, коли на кожного члена буде окрема ванна…

Це основні три хвороби житлової кооперації.

Але патологія, товаришочки, нашого житлобудівництва і багатогранна, і різнобарвна…

І сила-силенна в ній таких хвороб є, що не придумаєш, як їх кваліфікувати…

Я знаю житлокооп, що його розвалило манісіньке кошеня…

Одного тихого вечора страшенний крик пролунав у житло. коопівськім дворі. Серед двору бігала гражданка — член житлокоопу. В правій руці вона держала за хвоста мокре як хлющ кошеня…

Гражданка кричала:

— Утопили! Мою бідну кицьку втопили! Он він, буржуй, которий в першім номері, кошеня втопив! Товариші! Та доки ж це буде, що ті, которі в двох кімнатах живуть, кошенята наші топитимуть?!

Одні "за", другі "проти"…

Житлокооп розвалився…

А я на власні очі бачив, що та гражданка сама вмочила своє кошеня в діжку з водою і побігла з криком по двору…

* * *

Буде нам тяжко "перші триста літ" з житловою кооперацією, коли ми не вигадаємо апарата, щоб поглиблювати моральні борозни у мешканців наших житлових кооперативів.

"ГУМОРИСТИ"

Їй же богу, помирати не хочеться!

Ну, кої його лихої години помирати, коли жити весело, коли на кожному тобі кроці падаєш та регочешся!..

Життя — воно таки чуднувата штуковина: йдеш отак, напапужишся, такий ото ніби серйозний, а тут тобі життя щось як підтаскає — просто на кольки тебе бере…

Думалося, що оце, як режим економії завели, так не так смішно буде, приборкають, думалося, життєві всякі витівки…

А воно ще смішніше…

Зайшов оце якось до Наркомзему… Серйозна така справа була. Обговорювати хотіли, як звірину од людини захистити, бо сильно людина на звіра насідати почала. Зайшов… Дивлюсь, Наркомзем заливаєтся… Та як заливається?! Зупинитись не може… Хочуть мені щось сказати, — не можуть: давить сміх.

— Торкніть, кажу ж, і мене, й я буду сміятися. Торкнули… Так і досі регочусь…

Була в їх бюджетна нарада… Обмірковувалися рибальські справи… Був і представник Наркомфіну… Вимагалися кошти на риборозвідники, вимагалися кошти й на рибну ловлю в морях і т. ін.

Слухав-слухав представник Наркомфіну, встав і заявив:

— Що це, — говорить, — за установа така? В однім місті розводять рибу — давай гроші! В другім місці виловлюють рибу — давай гроші!.. Я протестую!

Пропала наша нарада: прореготали…

Оце вже трохи почав був заспокоюватись, так понесло ж мене в Наркомос, до Головнауки… Зайшов, а там гомеричний сміх…

— Невже, питаю, й у вас представник од Наркомфіну був, що так смієтесь?..

— Не був, — кажуть, — а листа прислав… Я так і впав…

— Пропало, кажу, тижнів три! Сміятимусь. Коли так і є… Показують мені "відношення":

До Народного комісаріату освіти

При перевірці відчитності за березень завважено, що на Всерадянський з'їзд ґрунтознавців (ботаніків) у Москві були відряджені з Харкова т. т. (ім'ярек)… Таким чином, одночасно в однім місці по одній і тій же справі приймали уділ(? — О. В.) дев'ять представників НКОСу. Таку кількість співробітників, що були зайняті одною справою, фінансовоконтрольне упр. НКФ вважає прибільшеною взагалі, а маючи на увазі режим економії,— і зовсім хибною, через що, звертаючи увагу НКО на вищевказане, ФКУ прохає НКО висловити свої міркування.

Нач ФКУ НКФ (Маламедовський) Кер. контр. відд. (Руднів)

Ой, товариші з Нархомфіну! Ой, пожалійте! Не можна ж так народ смішити… Сміх — штука хороша, але ж коли тебе вже на кольки бере, — хай йому грець!

Тож професори на з'їзд на всесоюзний поїхали, кожен з собою доклада повіз, радіти нам з того треба, а ви їм "справу" припаяли!..

Ой, помилуйте!

Ви ще такої хоч штуки не встругніть…

Незабаром оце буде Всесоюзний з'їзд Рад… Чоловіка, мабуть, 400 виїде "одночасно в одне місце по одній і тій же справі уділ приймати"…

Ну що буде, як ви настрочите до ВУЦВКу:

"…Маючи на увазі режим економії, можна було б просто собі збігати до Москви самому Григорію Івановичу… Та так, щоб і не барився… Та хай уже за одним рипом і ґудзиків для ХЦРК захопить вагонів зо два… Прохаємо ВУЦВК з приводу цього висловити свої міркування…"

Помремо! їйбогу, помремо! Зо сміху!..

НЕ ПІДГАДЬТЕ, ПРАВОСЛАВНІ!

Часи веселі оце якраз на селах понаставали… Храми скрізь пішли…

І воздвиження, й роздвиження, й усіх пречистих, і покрови, й Семена, й Михайлів, і Андрія, й Митрофана, й Кузьми з Дем'яном, й Казанської, й Астраханської…

Гуляй — не хочу!

Святі знали, коли й "воздвигнутись", коли й "успіти", коли й "омофором покрити", коли й іконі якій чудотворній із'явитися…

У жнива ніхто з них не з'являвся… Ніколи було… Воно, мабуть, і на небі якраз жнива, де там тоді про "покрову" дбати, коли треба снопи в'язати…

Оджнивувавсь, одмолотивсь, одсіявсь — отоді можна й за чудеса…

Народ ото відпочиває потроху після трудів праведних, воно тоді чудо саме раз ізробити. Та й засіки повні, ст і перепадає "дітишкам на молочишко", тим, хто біля чудес ходить…

Якраз оце тепер по селах в усі дзвони калатають, храми справляють…

Так ви ж, православні, не підгадьте!..

Дзвони гудуть, змійовики гудуть, в головах гуде…

Не підгадьте!

Храмувать так храмувать… "До положенія":

Щоб знав бог, щоб знали всі святі, які ми вірні…

Піддержте віру православну на всі сто відсотків, бо підупадає вона, сердешна.

Пийте так, щоб зразу видно було, що ви віри святої не забули…

Ото тільки погано, що довго по церквах у такі дні правлять… Якби швидше. А то тяжко витримати.

Воно, положим, можна й до служби хильнуть — так боязко: може неприємність бути… Забажається, приміром, підтягти "Іже херувими", а воно ж ото як почне півча:

Іii…

Іii…

Іii…

Поки до того "же" дійде, можна забути, про що справа йде, й ушкварити:

І хліб пекти, Й по телята йти, Коли б мені, господи, Василя знайти.

Невдобно…

Оце тільки й невдобство храмових свят…

А так — урем'я підходяще, щоб і ікалось, і співалось, і щоб кров з носа капала…

Підходящий, одне слово, час "постраждати за віру православну"…

Валяйте!

МОЖЕ, ЩЕ ІНСЦЕНІЗУВАТИ НАКАЖЕТЕ?

Дивовижні іноді в людей бажання бувають…

Знав я одного невеличкого хлопчика, що кожного дня, як лягав спати, падав на ліжко, бив по ліжку ногами й кричав як зарізаний.

— Чого ти, — питає його було ніжно мати, — плачеш, Петюнечко?

— Місяця хочу!

— Петюнечко, — мати до нього, — голубчику, як же я тобі місяця того дістану? Місяць далеко. Місяць, Петюнечко, на небі, а ти в ліжечкові… Спи, Петюнечко, завтра до дідуся поїдемо, дідусь черешеньок нарве, а черешеньки солодкісолодкі… І мама з тобою поїде, і татко поїде… А

місяця, Петюнечко, не можна в ліжко, він до маленьких діточок не ходить, він по небу ходить та з зірочками здоровкається… "Драстуй, — говорить, — зіронько!" Спи, Петюнечко, спи…

— Ой! Ойойой! Місяця! Дайте мені місяця! Я не хоцу церешеньок! Місяця хоооцу!

І ногами по ліжкові — тататата!

І так аж до того часу, поки входив до кімнати татко, здіймав із штанів череска, показував Петюнечці того череска й запитував:

— А цього "місяця" ти не хочеш?! Спать!!!

— Я вже сплю, таточку! Я вже не хоцу місяця!.. Місяць до маленьких діток не ходить!..

— Тожто бо й є!

* * *

Так отаке буває на світі…

У селі Суховолі, Володарського району на Волині, живе інвалід імперіалістичної війни Яків Іванович Тичина. Пролив Яків Іванович на війні всю свою кров мужичу, поклав на триклятий "олтар" живіт свій, і приїхав до рідного села для того, щоб носили його та на ліжко підсажували, бо всі 100 % своєї працездатності залишилося на галицьких, на волинських, на холмщанських, на польських та на інших чистою мужицькою кров'ю политих ланах…

В Якова Івановича семеро дітей малих. Жити тяжко, бо робити на наділеній революцією землі нема кому.

От і звернувся Яків Іванович за пенсією до соцзабезу…

Пішли з села папірці до району. Мовчить район. Пишуть удруге. Пише район:

Нехай Тичина доставить двох свідків, які бачили, що його поранено…

От вам задачка!

Дай свідків, що поруч тебе пішли в атаку й бачили, як тебе покалічено!..

Не можна, — пишуть, — цього зробити!

Дайте тоді,— пише район, — приговора загальних зборів, що Тичина інвалід…

Послали витяг із протоколу загальних селянських зборів… Протокол, — пишуть, — це протокол, а нам приговор потрібний.

Привезіть в такім разі Тичину до нас — подивимось… Повезли. Привезли. Лікар визнав втрату працездатності на 100 %.

Лежать папери в районі…

Довелося їхати інвалідові ще раз прохати, щоб прискорили якнебудь справу…

Послали папірця до окрсоцзабезу…

Чотири місяці лежать папери в окрузі.

Нарешті летить до села відношення:

В триденний термін доставить свідків, що бачили, як Тичину поранен о…

Знов за рибу гроші…

Як, ламає голову Тичина, я можу це зробити? І сидить з сумом в очах…

А ми оце думаємо: а що, як окрсоцзабез забажає, щоб йому інсценізували оту війну?..

Боже наш! Мобілізацію об'являй, маніфеста видавай… Ойойой!

— Місяця хооцу!

Воно, звичайно, РСІ череска не носить, як той татко, проте в неї є дещо, що того череска замінити може з успіхом.

"ЧЕСТЬ ІМЄЄМ ВАС ПОЗДРАВІТЬ"

Не знаю, чи знайдуться відповідні слова змалювати велику й урочисту подію, що сталася в селі Суботові, на Чигиринщині, у вересні місяці цього ж таки біжучого року?!

Ой, не знайдуться…

Тут великого майстра треба, бо велика й славна була в Суботові подія… Спробуємо… Господа благослови!..

* * *

Ревуть дзвони в Суботові… Світить сонце… Повіває вітерець… І виходить святий отець у білій ризі, з хрестом у руках на церковний ґанок…

А од ґанку підходить молодий молодець, комсомолець-удалець Коваленко Федот та ще й Митрофанович…

На нім френч вилискує, на френчі "КІМ" поблискує, а за ним несуть бойовий портфель секретаря Суботівського осередку комсомольського.

Лунає "революційна" пісня:

Гряди, гряди, Голубице моя…

І становиться молодий молодець, комсомолецьудалець Коваленко Федот та ще й Митрофанович Па рушник білий і схиляє свою голову революційну перед святою євангелією, квітчастою хусткою до молодої прив'язаний.

Пооложил єси на главах їх вінці!.. Ревуть дзвони в Суботові…

* * *

Коли Федота Митрофановича запитали:

— Як же це так, Федоте Митрофановичу? Ви ж самі казали, що "релігія — опіум для народу"?!

— Казав! А що таке "опіум"? "Опіум", коли без цього "опіуму" приданого не дають… Четверину цілу того "опіуму" вихилити можна, коли придане підходяще…

Пррравильно!

* * *

ЦК ЛКСМУ і редакція зо всіма співробітниками "честь імєєть поздравіть" дорогого Федота Митрофановича з законним браком і бажає в ділах рук і ніг його всякого благополучія…

Хай благословить господь бог весь рід його од віку й до віку…

Хреститимете першого — нас не забувайте… З великою радістю понесемо до церкви, тричі в воду опустимо, дунемо й плюнемо, як полагається.

* * *

В Суботові, одне слово:

То не вітер з двох боків —

З нашого і з того,

То до церкви піп повів

Когось молодого…

Молодого, молодого, молодистого…

НАЦІОНАЛЬНО, ПРОСТО, А ГОЛОВНЕ — ПРИЄМНО

Соборна Україна…

Не доводитимемо, що значать ці два слова… Ах, як це зрозуміло для всіх, хто живе і по той, І по цей бік отієї річки, що Збручем прозивається… Соборна Україна… Для всіх зрозуміло…

Не для всіх, правда, однаковий зміст цих двох таких привабливих, таких бажаних слів, але не в цім справа… Ах, не про те ми тепер, не про те!

Ми знаємо, що багато вже кісток лежить на поки ще несоборних ланах за те, щоб були ті лани соборними.

Ми знаємо, що багато мужицьких м'язів шляхетськими кайданами і тепер мордується за тую соборність…

Але ми ніколи не припускали, що все це задарма, що є прекрасний безкровний спосіб здійснити соборність всіх українських земель…

Емігрантська українська молодь, що на Чехах у Падебрадах навчається, той спосіб придумала…

І за посередника в цій великій національній справі обрала князя церковного, високопреосвященного митрополита галицького графа Андрія Шептицького…

Який прекрасний спосіб!

— Ваше преосвященство! — звернулися падебрадські студенти до митрополита. — Цілуючи ваші руці, ваші нозі, ми, цвіт української нації, молитовно благаємо вас: благословіть прислати до Падебрад хоч п'ятсот панночок із Галичини до нашої академії! Всі вони тут віддадуться за наддніпрянських студентів, і таким чином здійсниться ідея соборної України. Тільки ж, ваше преосвященство, не тягніть довго, бо дуже вже в нас та ідея назріла, видержати не можна!

* * *

Оце, я розумію, спосіб!

Це не те, що під Львовом або під Станіславом, в холоді, в голоді, в тифозних вошах, під шляхетською шрапнеллю соборність здійснювати…

Тут просто.

Підголився, черевики підлакував, вуса підкрутив і на падебрадську алею:

— Панунцю! Як вам погодка? І взагалі ніжка у вас… Хехехе!

— Що ви, пане, хто вам дав право?

— Соборність, знаєте! Хехехе!

— Ах, що ви? Хоч і соборність, але ж нащо ж так тискать?

— Ах, ідея ж! Та знаєте, панунцю, за таку ідею не те що притиснуть, задавить можна!

— Ах, побалакайте з мамунцею!

Потім серед товаришів:

— Ех, панове! До ранку сьогодні соборну Україну здійснював! Не піду на лекції — спати хочеться…

* * *

У нас, як ми парубкували, ця справа зовсім інакше звалася.

P. S. Може, хто подумає, що це вигадано. Не вірите мені,— повірте шановному Євгенові Чикаленкові, що з захопленням розповідає про цей

намір здійснити соборність України на шпальтах "Українського голосу" № 40 від 3 жовтня 1926 року.

"ОЙ ГОРЕ, ГОРЕ МНІ"

Дев'ять літ, значить, уже, як "камунія п'є нашу кров"... Ото 1917 року, 7 листопада, як почала пити, та й досі... І які ж ми такі нещасні люди поробилися за цей часі Як ми видержали, бог його святий знає?! Ви тільки послухайте, яких способів уживали більшовики, щоб до цурки нас ізнищити...

Насамперед — землею нас задавити хотіли...

— Ходите, — говорять, — ручки в брючки позакладавши, сіряки наопашки, я ж вам!

Та зразу як шандарахнули на бідне, нещасне селянство п'ятдесят мільйонів десятин поміщицької землі...

— Ага, — кричать, — попались?! Викручуйтесь! Застогнало бідне селянство...

— Пропааали!

Та як же ж не пропадати: землі сила, поміщиків нема, обробляти нікому...

— Ряатуйте! — кричать селяни. — Гинемо! Це не інакше як анцихрист!

Дуже сильно надималися, поки сяктак ту силу землі до себе приборкали... Аж повпрівали... А більшовики не вгавають.

— З поміщицькою вже уговталися?! Почекайте, ми ще вам візка підтаскаємо…

— Оддать, — кричать, — ще тому селянству куркульської землі п'ятдесят мільйонів десятин! Додавлюй селянство до кінця!

Тяжко, дужетаки тяжко пришилося бідному селянству… Але якось із божою поміччю і з цією землею упорались. Упорались, сидять і думають. Чи кінець уже, чи не кінець?

Більшовики дивляться, що землею не взяли, живуче дуже селянство.

— Катай, — кажуть, — на них сільськогосподарські машини… Машинами їх, машинами! Не давай опам'ятатися!

Та як двинули, як двинули на бідне селянство машини… На сто дев'яносто мільйонів карбованців машин за цей час на село двинули…

Трактори татахкають, молотарки гудуть, паровики ревуть, віялки Цокотять, плуги блищать, сіялки риплять…

Таке знялося, таке піднялося, що паламарі по всіх церквах почали в дзвони калатати, — думали: війна.

І тут не взяла "камунія" — вискочили… Тракторами навіть почали весілля справляти… А сильно хотіли більшовики машинами селянство зничтожить, 21 тисячу тракторів на села пустили…Жарти вам?

Не взяли машини селянство. Хоч і з великими труднощами, а вижило воно.

Не зупинилися на цьому більшовики… Не дають дихати ніяк селянинові…

— Не взяли, — кажуть, — машинами, візьмемо чимось іншим, а таки додавимо. На те ми, мовляв, — "камунія", гірша від анцихриста…

Та й вигадали на бідну, на темну, на затуркану голову Землевпорядкування та меліорацію…

— Позвикали, — кажуть, — за двадцять верстов на восьмушки їздити?! Позвикали на болотах порпатись?! Брешете! Ми вас примусимо на однім шматку біля хати хліборобити, ми вам повисушуємо болота! Ми вам покажемо!

Двадцять мільйонів карбованців державних коштів на це діло кинули!

61 мільйон десятин землі впорядкували!

180 тисяч десятин землі од багнищ осушено!

10 мільйонів тисяч десятин землі водою напоєно! Довго чухалось, довго стогнало й кректало селянство від цього лиха…

Та всетаки вичухалось…

Думало — край уже… Кінець! Нічого, — думало, — вже більшовик не придумає…

А більшовик хитрий, упертий…

Електрику вигадав!

Напускає електричество на села!

600 сільських електростанцій побудував.

Ні сірничка тобі засвітити, ні од тієї лампочки закурити… Крутнув штепселя, воно й горить…

Доводиться крутити, нічого не зробиш…

Бо ж жити хочеться, хоч і напосілася та "камунія" дуже здорово.

Та якби ж хоч на цьому окошилося?! Так ні!

Загальне навчанняі

Ліквідуй неписьменність на десяті роковини! Кооперує всіх поголовно!

А це ще Дніпрельстан вигадали… На Дніпрі таку електричну станцію будувати задумали, що півУкраїни в дроти візьмуть…

Що його робить, як його зпід тої "камунії" виприснути — хто й зна…

Дев'ять літ кров п'є…

А воно кров якась гаспидська… "Камунія" її смокче, а вона, іродова душа, грає, а вона грає…

І чим її вгамувати, і чим її припинити — способу не добереш…

Бідні селяни!

СЛУХАЙ, ОБИВАТЕЛЮ!

І коли після пива, після лото, після механічного тоталізатора він прийшов додому і напівроздягнений сидів у кріслі, велика втома залила його мозок, його м'язи, його нерви…

Тоді прийшла до нього чудесна жінка, в кривавочервону порфіру одягнена, і поклала свою сталевопрекрасну руку на спітніле чоло його…

І в очах чудесної жінки світилася тверда воля й велика мудрість.

— Хто ти є, чоловіче? — запитала його чудесна жінка. І, осяяний неземною красою жінки чудесної, промовив він:

— Обиватель я!

— Про що мариш, обивателю?

— Так собі… Спати хочу… Роздягатися ліньки… Сиджу… І промовила чудесна жінка:

— Десять літ завтра, обивателю, як прийшла я на землю цю. Десять літ завтра, обивателю, як у вирі, у вихорі, у бурхливому полум'ї, у кривавих загравах прошуміла я ланами, лісами, степами…

Десять літ…

— Хто ти?

— Я — революція!

— Рррят…!

— Не кричи, обивателю! Не бійся! Ти ж певний, що я не така тепер, як була дев'ять літ тому, коли од заграв моїх ти ховався в льохи, коли з перин, умивальників та урильників ти під дверима робив од мене барикади, коли од вихору мого ти закладав подушками вікна… Чого ж ти боїшся? Давай краще з тобою побалакаємо…

— Дддавай!

* * *

— Ну, обивателю! Як ти живеш?

— Сквернувато… 9й розряд, і нагрузки не дають…

— Ах, не про те я… Не про те… Ти колинебудь думав про мене?

— Думав…

— Коли ж ти думав?

— Як на загальних зборах у порядку профсоюзної дисципліни бував. Там про тебе говорили, а я думав…

— Що ж ти думав?

— Думав… Що дала нам Жовтнева революція думав…

Гнівно й гордо підвелася чудесна жінка… Іскри зневаги спалахнули в прекрасних очах її… І тверда сталь забриніла в її голосі.

— Що дала я тобі, ти думав?! Я дала тобі все! Ти хто — робітник? Я дала тобі волю, я дала тобі заводи, я дала тобі фабрики! Ти хто — селянин? Я дала тобі волю, я дала тобі землю! Ти — інтелігент? Я дала тобі волю, я дала тобі необмежені простори виявляти інтелект твій. Я все дала… І щороку ти думаєш, що дала тобі революція?! А подумав ти хоч раз, у цей день, що ти революції дав? Подумав?! Говори!

— Ні… Я… Я не буду!

— Та не тремти ти так! Не бійся! Я не битиму! Я питаю тебе, що ти дав революції?! Мовчиш?! Слухай, обивателю!

І буйним потоком полилися слова із прекрасних уст чудесної жінки… І в словах тих мідь дзвеніла, і був у тих словах і жаль, і гнів… І прорвалась лють у них, і звучала гордість…

— Слухай, обивателю!

Я прийшла до тебе вільною, як легіт гірських полонин… А ти причепив до мене "платформу". Ти жабою дряпався на ту "платформу", на всі боки озираючись… А видряпавшись, сів і завив голосно:

— Дай ставку!

— Яв бурі буряній принесла тобі машини, домни, паси… А ти запальнички почав робити… Я засвітила твої мартени, я завертіла твої машини, а ти не можеш дати мені нічого без "комісій підвищення продуктивності", без комітетів "поліпшення якості"…

Я в вирі шаленім волю тобі кинула, а ти обернув її в прогули, в бюлетені та в черги біля поліклініки…

— Слухай, обивателю!

Я в загравах кривавих дала тобі землю, а з землі тої ще й досі трипілля соки висмоктує, а землю ту ще й досі будяки колють, мишії та пирії криють…

Я могутньою рукою скинула з тебе кайдани національної неволі, а ти з пригнічуваних культур зробив посміховище, ти з задавлених мов зробив "собачі", ти красу національного відродження добачаєш тільки в "комісіях по українізації", куди тебе ломакою заганяти треба.

Я вихором зірвала з тебе чорну пелену темряви, а ти чухаєшся, коли тебе кличуть до школи, ти біжиш до пивної, ти біжиш на досвітки, коли в школі учитель чекає на тебе, щоб тобі, дорослому, розплющити очі знанням привабливим!

— Слухай, обивателю!

Я посадила тебе в апарат керувати величезною державою робітників і селян, а ти в тім апараті кубло бюрократичне зробив собі й видавлюєш із живого діла своїми чиновницькобюрократичними руками душу живу…

Коли кращі твої батьки, сини, матері, сестри, брати путь мою поливали гарячою кров'ю своєю, ти в черзі по пайки стояв, мене проклинаючи…

Коли тепер твої брати, твої сестри над верстатом надривають груди свої, ти посвистом різким вечори пронизуєш, ти обригуєш тротуари, ти "криєш" прохожих, ти фінку встромляєш у серце брата твого…

— Слухай, обивателю!

Я дала тобі скарби народні, а ти їх розтрачуєш, ти програєш їх у шмендефер, ти пропиваєш їх із прости" тутками!

— Слухай, обивателю! Що ж ти дав революції?!

— Говори!!!

— Заснув?! Тьху! Бодай же ж ти й не прокидався!

А МИ ЧИМ ВИНУВАТІ?

Оце ж лаятиметесь:

От, скажете, сукин син: на віру на православну нападає, на бога, на церкву.

На батюшок, на священиків.

А як по правді сказати, так оте все мені й за вухом не свербить.

Я вже знаю добре та гаразд, що, в царство небесне мене не пустять, у пекло теж не потрапиш, бо й з чортами я глека розбив. Сидітиму я на тім світі десь під вербою між пеклом та царством небесним, повішавши на вербі всі свої гріхи…

Так що воно мені ні до чого…

І не я винен, і не винна й редакція, коли ви самі, селяни, пишете до нас отакіо листи й запитуєте, що вам у данім разі зробити…

Отакий, приміром, лист.

"Прохаю звернути увагу на такий факт:

В нашому селі (не скажу в якому, — хай покортить. — О. В.) за останні два роки з простих малограмотних хлопців, навіть хуліганів та бандитів, вийшли вісім попів:

1) Кський Лука — амністирований бандит.

2) Кський Яків — хуліган.

3) Кцький Григор — сидів у бупрі півтора року.

4) Снюк Захарко — хуліган нашого села.

5) Бтан Андрій — хуліган самий кращий.

6) Бтан Марко — хуліган.

7) Гць Йосип — так само.

8) Пко Петро — хуліган на 100 відсотків.

І ще підготовляється таких багато…" Отакі листи нам пишуть і прохають одповісти, що робити, чому це так і т. ін. Мусимо ж ми відповісти? Мусимо.

І пишемо… А ви потім лаєтесь.

* * *

Що ж вам робити?

Сподівайтесь, запричащайтесь, хрестіться, ховайтесь, бийте поклони, несіть книші батюшкам…

Помоєму, так це найпідходящіші батюшечки…

Ви ж знаєте, що бог тепер твердий став. Не дуже й дощів посилає, з чудесами щось у нього загальмувало і взагалі не дуже обдаровує нас мил остями…

Що тепер зробить якийнебудь смиренний та тихий батюшка?

Нічого…

От і пробують отаких висвячувати… Щоб уже як скаже: "Подай,* господи", — так хоч і не хоче господь, а подасть. Хай спробує не

подасть... З таким батюшкою не зажартуєш. От для чого це, очевидно, робиться.

ЗОЙК НА "ДОРОЗІ"

Харитина Филипченкова, вдова Гуляйполя, почувши гасло "Дорогу жінці!", вийшла на ту привабливу "дорогу"...

Ви гадаєте, що так легко на ту "дорогу" селянській жінці вийти?

Не легко. Та ще коли в тої жінки за спідницю держаться четверо дітей, та ще коли батько тих дітей "умер, бедняга, в больнице военной, долго, бедняга, страдал".

Ой, не легко! Ой, як не легко!

Бо четверо ж ті їсти хотять, бо для них і для себе треба орати, волочити, сіяти, косити, молотити, молоти...

І все-таки Харитина Филипченкова вийшла на "дорогу жінці"...

Харитина Филипченкова була делегаткою. Харитина Филипченкова цей рік за члена сільської Ради правила.

Харитина Филипченкова не тільки числилася в делегатках, не тільки числилася в сільській Раді, Харитина Филипченкова, вийшовши сама на "дорогу" ту, вона, одна з "перших хоробрих", повинна виводити й інших, котрі в спідницях.

І до того ще добре затямила Харитина Филипченкова, що і в спідниці права повинні бути.

І от скривдили в Гуляйполі одну "спідницю". У сироти Кириченкової сотенні уповноважені Карпенко Іван та Тужик Михайло земельку загарбали та й до двору сирітського руки почали простягати. Сирота до суду.

А Харитина Филипченкова, твердо затямивши, що і в "спідницЬ права повинні бути, за ті права стала, на суді показала, що то земля Кириченкової, і одсудив суд сироті землю.

І зробилася після того Харитині Филипченкової ота "дорога жінці" не простою "дорогою" привабливою, а глибоким яром, терном порослим, з ямами вовчими. Зробилася вона "дорогою" темною, страшною.

Уже улюлюкають на Харитину Филипченкову, коли вона "дорогою" тою йде, вже обороняють її од Карпенка на базарі люди, бо вже до волосся Харитининого він сікається…

Вже кричить Карпенко Харитині:

— Пожди! Ще й Тужик тебе зустріне!

Вже лунає зойк "першої хороброї" Харитини Филипченкової з "дороги жіночої".

— Що робить?.. Рятуйте! Нема вже мені тут життя. Мені вже й земелька буде за 10 верстов, і невдобна та земля буде, ще всього мені буде. Удовабо я, жінкабо я, а вони чоловіки, вони в нас диктатори.

Вже сльози ХаритининІ "дорогу жіночу" миють.

Ах, як тяжко ще в нас на "жіночій дорозі".

Хто "улюлюкне" на Карпенків та на Тужиків?..

Щоб не тернами колючими йшла Харитина Филипченкова на жіночій "дорозі"… Щоб сльози її на ту дорогу не капали…

А ТИ, МАРКУ, ГРАЙ!

Ми, розпочинаючи видавати свій журнал, категорично вирішили ігнорувати Чемберлена. Категорично!

Хоч на голову, думали ми собі, хай Чемберлен стане, хай монокля надіне ще на одне око — не звертатимемо, сказали ми собі, ніякісінької уваги ні на його монокль, ні на його циліндр. І на Болдуїна не звертаємо. І на Черчілля, і на Хікса… Мов їх нема зовсім.

Коли один із наших співробітників якось заявив:

Та ми ж усіх перчили, Поперчимо й Черчілля,—

всі в редакції, як один, замахали руками:

— Не займай Черчілля, не буде черчіллить! І так у редакції душно.

А секретар редакції до цього додав:

І не станем на колена — Плювать нам на Чемберлена.

Ну всетаки ми вирішили, що плювати не будемо, бо, поперше: слина теж річ у хозяйстві потрібна, а подруге: в дипломатичних зносинах плювати не прийнято, тим паче, що містер Чемберлен — людина дуже образлива і пише ноти навіть з приводу карикатури, намальованої на нього в "Известиях", так що, якби ми плюнули, попер би ще на нас війною. А ми народ мирний. Нам он треба Дніпрельстан будувати, а не воюватися…

Вирішили ми просто собі ігнорувати його — й край!

І от нате вам: нота.

Нота — висока дуже. На верхнє "до". Так що вже не проста собі нота, а фальцетиста. Аж пищить!

Коли ми про ноту вперше почули, ми думали, що то просто радіохвиля з чергової трансляції знизилась десь до розсадника расових йоркширів, якраз у той час, коли їм (йоркширам тим) їсти давали, підхопила вона (хвиля) йоркширські нервові голоси й принесла у гучномовець…

Аж воно — ні.

Виявляється, що то Чемберленова нота. Ми просто зніяковіли: отака подібність! І перший момент не знали, як же нам реагувати… З одного боку — обіцянка не звертати на Чемберлена уваги, а з другого — отакий галас.

Думали довго, що нам робити. І вирішили всетаки що:

Ми не станем на колена — Плювать нам на Чемберлена. Хай пищить англійський пан, Наша справа — Дніпрельстан.

ВІЧНА ЇМ ПАМ'ЯТЬ

Все село плакало…

Йшло за марами, на яких пливли дві новенькі осикові труни, і плакало справжніми гіркими болючими сльозами…

Та й як же було тому селу не плакати?

Ховали голову й секретаря сільради.

Хароші таки були люди, чесні, трудящі, роботящі, недавнечко оце їх переобрали, — і раптом обох їх знайшли висячими над ставком, на вільхах, один перед одним, в смутних позах трагічних шибеників…

Повісились хороші люди…

Все село плакало, проводжаючи в далеку путь двох хороших, чесних, активних, роботящих людей…

І було це так для села несподівано, на думку ніколи нікому не спадало, щоб можна було чекати отакого страшного кінця…

Веселі ж були, жваві, здорові…

Оххохо!..

* * *

Поховали…

І коли вже поховали, тоді зібрався актив сільради, довго сиділи, думали і, нарешті, вирішили покликати жінок покійних товаришів і розпитати, в чім же ж справа…

Прийшли заплакані жінки.

— Скажіть, де причина? Через віщо це вони так?

— Ох, і не знаємо! Ох, і не скажемо! Ох, і не докажемо!

— Та, може ж, хоч помічали щось таке за ними останніми часами?

— Нічогої Тільки й того, що обидва почали оце перед благовіщенням у ставку купатись!

— Як?

— О доле наша…

І розказали жінки неймовірну історію. Прийшли якось їхні чоловіки з сільради сумні дуже і об'явили їм:

— Завтра поринаємо!

— Як поринаєте? Куди поринаєте? Де поринаєте?

— В ставку поринаємо! Вглиб!

— Та що ви, побожеволіли, чи що? Та ще ж крига не розтала!

— Нічого не поробиш: треба! Човна нема — треба поринати… Наказано…

— Та…

— І не такайте, бо не вашого, — кажуть небіжчики, — це розуму справа… Треба…

І справді… Другого дня вранці пішли кудись… За годину приходять, зубами цокотять, мокрі як хлющ. Попереодягались, позалазили на піч, гріються і один в одного питають:

— Дістав дна?

— Ні! Ще трішечки і дістав би, так духу не хватило…

— От нещастя, — каже другий, — і де воно на нашу голову взялося?

— А ще ж і рибу передивитись треба, якої вона породи!..

На другий день те саме…

Пішли, а потім поприбігали — й на піч.

Балакають:

— Нічого, мабуть, не вийде. Дна, може, й дістанемо, а рибу навряд чи перепишемо… Дуже трудно… В глибу риба сидить.

А на третій день ото пішли:

— Ой, горе наше, горе! Та хто ж наших діточок доглядатиме? Та хто ж…

Сумувала сільрада… Та що поробиш?

Вибрали нового голову, нового секретаря… Почали працювати, згадуючи добрим словом небіжчиків…

І вже аж через місяць, перекидаючи папери, закричав секретар новий не своїм голосом: — Ось! Ось! Всі до нього…

Папірець… А на папірці резолюція: "Оце наша смерть!"

Прочитали:

"Райземвідділ пропонує вам терміново дати відомості про рибні вгіддя місцевого значення:

1) Які рибні вгіддя маються в вашій с/раді (річки, озера, ставки).

2) Площа окремого рибугіддя (довжина, ширина, глибина).

3) Які породи риби і т. д., і т. д." Догадалися члени сільради…

Терміново… Березень місяць… Човна нема… Поринали… Міряли… Вічна їм пам'ять.

* * *

Не скажу, в якім це було селі! Не скажу, якого району! Не скажу, якої округи!

ЯК МЕНЕ ПРЕСА ПІДВЕЛА (Факт)

Сьогодні — наш день. Хоч один день на рік, а таки наш. Цілком наш, з гамузом, з уздром. Сьогодні можна про себе… Про свої справи, про "пресові", бо хоч що ви там собі кажіть, а ми таки преса…

Так, значить, про себе…

Сьогодні, як на духу, розкажу вам, як мене підвела преса, друковане тобто слово, як воно, оте слово, поклало мене на обидві лопатки, як я витріщив очі, довго кліпав віями, а потім плюнув і вилаявся…

Так от, слухайте… Майте на увазі, що це тільки сьогодні й більше ніколи нікому я цього не розповідатиму. Нізащо в світі.

Те, що ото колись мені трапилось в потязі, коли я в купе розбалакався про літературу з якимось незнайомим мені інженером і той інженер, перебираючи українських літераторів, мене особисто (не знаючи, що то я перед ним) так крив, так крив, що я й совався, й

вертівся, й вікно одчиняв (та ще й підтакував, бо вважав за незручне сам себе захищати), — так це все проти того, як мене підвела моя книжка оце недавнечко, — дрібничка…

Є в мене одна сільська усмішка, що зветься "Охорона здоров'я народного". Ввійшла вона в збірку моїх "Сільських усмішок". Висміюю я там сільських "наркомздравів", бабівшептух, а висміюючи, даю зразки їхніх "ліків", молитов їхніх різних од глазу, од сказу й од усього такого іншого…

Написав я ту усмішку колись і подумав: "О! Доб'ю я таки оті забобони! Пропали тепер баби Палажки, бо висміяв я їх круто…" І що ж би ви гадали?

Недавно оце одержав я листа від одного бібліотекаря з одного невеличкого українського міста. І пише він мені отаку пригоду.

Приходить до нього в книгозбірню старезна бабуся й каже:

— Дайте мені книжечку Остапа Вишні, оту, що там про бабівшептух написано.

"Здивувався я, — пише мені бібліотекар, — що така старенька бабуся й цікавиться новою літературою…

— Навіщо вам книжечка, бабусю?

— Перечитати хочу.

— Звідки ви знаєте, що є такий письменник і що в нього є така книжка?

— Знаю. Дочка моя працює в цегельні, так вона брала у вас ту книжечку й читала вдома уголос…

— Так що вам так вона сподобалася, що ще раз перечитати хочете?

— Е, ні! Не те, щоб вона мені сподобалася, а там такі хороші молитви понаписувані од хвороб різних. Як ото брала дочка книжку, так у мене якраз бешиха була… А там молитва од бешихи така ж хороша! Як помолилася я тоді з тої книжечки, одпустило мене зразу! А тепер так мене на кольки взяло, що ні чхнути мені, ні дихнути. Так там, кажуть, і від кольки є молитва, дайте, пожалуста!"

Ну?!

Як вам це подобається?!

Вбив, називається, бабу Палажку! Висміяв!

Я люблю пресу!

Але на цей раз я плюнув і вилаявся! Ну хіба ж таки можна отак підводити?

РАДІО

Чи чули наші батьки отаке, як оце ви тепер щодня чуєте? Та ніколи в світі.

Найбільше й найдовше в наших батьків було радіо, це коли один стоїть на однім березі Ворскли, а другий на другім та:

— Подай перевозу!

На оті тільки метри й була в наших батьків радіохвиля.

А тепер бачите, що воно виходить?

Ми тут у Харкові газету говоримо, а ви десь аж у Шенгеріївці чи в Бирках стоїте, чи сидите собі та слухаєте.

До того вже з цими газетами дійшло, що й очима водити по папері не треба.

Сама в уші лізе.

Ой, до чого ж ми з оцим докотимось?!

До чого нас, грішних, оце радіо призведе?

Я ото колись писав був, що така штука, як голосномовець, як гучномовець, цілий переворот у хазяйстві зробить, бо тим гучномовцем дуже добре можна, сидячи в хаті, горобців на вгороді та хлопців на бакшіполохати.

А тепер уже чого доскочили?

Уже от вигадали отаку штуку, що можна не тільки слухати, як ми тут оце говоримо, а просто перебалакуватися один з одним.

У вас апарат і в жінки, приміром, апарат.

Поїхали ви по снопи, а рубля забули. До апарата зараз:

— Марусю! Рубля забув. Мерщій неси, бо як же ж я ті снопи довезу?..

А вона вам в апарат:

— Про що ж ти, іроде, думав, як по снопи їхав? Про куму?

І летить вам трясця по радіохвилі. З таким апаратом просто — й дома, й замужем. Оришка десь буряки поле, а Андрій тина за сім верст городить. Пополола, пополола й потім до апарата:

— Андрійку, прийдеш увечері! А Андрій в апарат:

— Опридільонно.

А що вже нашим дівчатам городським, що по канцеляріях у нас отут соціалізм будують, так не життя буде, а масниця.

Тепер тільки й розваги, що побігла попудрилась перед дзеркалом, а тоді — боже мій!

Побігла, в апарат потихеньку, щоб ніхто й не чув:

— Колю, Колю! Вже скоро пів до четвертої. Де ждеш?

— На Лібкнехта.

— Цілую.

— Обратно й вас.

Хороша це штука — отакі апарати.

Та треба ж вам сказати, що вигадали ще дивовижніший апарат. Це вже такий, що я б його ніколи не дозволив розповсюджувати.

Такий апарат, братця, вигадали, що й подумати страшно.

Через його, через оцей нововигаданий апарат, видно, що поза хатою, де ви сидите, робиться…

Ви розумієте, що це буде?..

Сидите ви в хаті. Схотілося вам дременуть кудинебудь. Куди?..

Та то вже ваша справа — куди. Яке кому до того діло?..

Жінці ви кажете, що підете на дуже важливий пленум.

А самі вийшли та й чкурнули, куди вже там вам хотілося… А жінка до апарата. І бачить, з яким ви там пленумом засідаєте…

Прийшли ви додому. Ну, ви ж розумієте, яка вже буде після того пленуму дискусія?..

Це — апарат безумовно шкідливий.

Оті всі апарати: гучномовець, приймачі, радіотелефони — то корисні апарати. А це — це язва. Як на мене, я б його заборонив обов'язково. Смертельний бій буде через той апарат, а не життя.

Так до такого, значить, життя ми з вами дожили.

До радіожиття.

І коли вже повигадували такі апарати, що за сто верстов можна буде все бачити й чути, то вигадають же радіо на кожний випадок життя. По радіо будемо ходити, чоботи скидати, спати… І в церкві богу по радіо молитимемось.

А чого, справді, чимчикувати до тієї церкви, коли можна по апарату сказати паламареві:

— Приліпи там, Іване, свічку пресвятій богородиці, а я полежу.

І їстимемо по радіо. Просто в апарат жінці:

— Пообідай, Марино, сама, а мені пусти по радіохвилі борщу на три вольта та вареників на п'ять, бо обідати мені ніколи йти.

Життя буде хороше.

Сидітимемо тільки та в хвильки гратимемо…

МИСЛИВСТВО

Ах, тумани над озерами!

Ах, луки над Дінцем, над Псломом, над Ворсклою!

Ах, ліси! Ах, лани широкополі!

Господи! Та хто ж вигадав оце все?!

Хто вигадав крижня, хто зайця сотворив та лисицю?

Та ви знаєте, що оце все робить з людиною?!

З тою людиною, що в звичайний час життя свого повсякденного нормальніша за нормальних усіх людей, а в суботу або в день перед святом починають у неї (у людини в тієї) бігати очі, починає та людина на кріслі крутитися, соватися, поглядати щохвилини на годинника, а потім непомітно, бочком, бочком, за картуза — і шусть з установи!

І біжить та людина додому, хапає рушницю, ягдташа, патронташа, собаку і мчить на вокзал, бо ж о 4й годині потяг іде!

І ніяка сила не в силі зупинити тої людини!

І ніколи ніхто її не зупинить, бо… ах, тумани над озерами! Ах, ліси! Ах, лани широкополі! Ах, качки! Ах, зайці!

Бо та людина — мисливець!

Нема в світі найбільшої сили, як жінка!

Але в цім разі і жінка нічого не вдіє…

І жінчина сила розбивається об тумани над озерами, об ліси, об лани широкополі…

* * *

— Іване Петровичу, в суботу їдемо?

— Як вирвусь, так їдемо!

— Звідки вирвусь?

— З дому! Заховала, триклятуща, рушницю!

— Ну?! І не поїдете, значить?

— Нічого це, брат, не значить, бо дав синові полтиника, щоб винюхав, де вона її заткнула, та переховав у інше місце! Він у мене такий, що знайде! Поїдемо!

* * *

Яка ж це сила велика — мисливство!

А хіба не сила?

Уважайте!

Коли ви сидите у вагоні і в думках уже націляєтесь на крижня, розлітаються двері, і в вагон ускакує солідна людина.

— Товариші! Нате мою рушницю, нате мої ягдташа й патронташа, а я поки що під лаву! Та прикрийте мене, голубчики, вашою сукою, бо витягне!

— Хто витягне?

— Жінка витягне! Ззаду біжить!

І коли вскочило у вагон те, що "витягне", так старий мисливець, що на своїм віку "медведів давив, як кошенят", перехрестився й проказав з острахом:

— Тигра бачив, гієну бачив, а ніколи так не лякався, як це тепер! Моя вже вмерла, царство їй небесне, одвик уже!

Ах, тумани над озерами!

* * *

Ви, товаришу, ще не мисливець? Як же це так?

На самій Харківщині вже дев'ять тисяч мисливців, а ви ще не записалися?

— Айайайайай! Записуйтеся — це ж не так тяжко!

Для того, щоб бути мисливцем, треба ось що:

1) Складну алюмінієву чарку!

2) Баклажку таку, щоб містила не менш як літр.

3) Фунтів зо два мисливських сосисок.

4) Патронташ.

5) Ягдташ.

6) Рюкзак (це така сумка, що за плечі одягається)…

7) Чоботи мисливські. Довгі такі — аж по самі тпруті…

8) Реміняку — зайці носити…

9) Тороки — качки носити…

10) Барклайку — набої набивати.

11) Закрутку — /іабої закручувати.

12) Мірочку — порох та шріт одміряти.

13) Мисливський квиток.

14) Рушницю. Остання — не обов'язкова, бо можна самому собі або товаришеві ногу чи голову прострелити.

Все це на себе одягається й ідеться полювати. Коли потім вас запитують:

— Що, товаришу, вбили?

— Та пляшок з чотири таки вбили! А потім у порожні пляшки поціляли!

Ви вже — справжній мисливець.

Ви вже абсолютно нічим не відрізнятиметесь од 95 % всіх наших найдосвідченіших мисливців!

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

Їхав я якось залізницею. На одній із станцій витяг я із валізки склянку, вискочив, приніс до вагона води й поставив у купе на полиці.

Літній чоловічина, що сидів поруч мене, попрохав дати йому напитися.

— Беріть, будь ласка.

Чоловічина випив воду, подякував і, показуючи мені склянку, промовив:

— Подивіться на цю склянку.

— А що таке? — запитав я.

— Подивіться, як її зроблено. Вінця якісь нерівні, кострубаті, боїшся просто в рота взяти, щоб не подряпати себе.

— Да, — відповів я. — Чи не вміють, чи не хочуть, а роблять погано. Можна б уже й кращий посуд випускати.

Розбалакалися ми.

— Я сам, — розповів мій супутник, — робітник із гути. Давно вже працюю на виробництві, і скажу я вам, що це просто неохайність виробнича. Нема догляду на заводі, нема ока. Робимо, аби з рук. Директор або управитель дбає, очевидно, щоб програму виконати, а свідомості серед робітників теж не багато… От і маємо таке, що бридко в руки взяти…

— А правда ж, — перебив я його, — можна вже робити як слід?

— Та, звичайно ж, можна. Я не знаю, якої це гути оця склянка, а знаю, що з нашої такої б не випустили. Ніколи б не випустили. Наш директор би цього не допустив.

— Налагодали, значить, вже виробництво?

— Налагодили. А знаєте, як налагодили?

— Як?

— Шлунок допоміг.

— Який шлунок?

— А такий звичайний шлунок… Робимо ми, як ви знаєте, всілякі скляні вироби: пляшки, склянки, лампове скло, аптечний посуд. Робимо

ми, між іншим, і наконечники для клістирів. Робили ми раніше отаке казнащо, як і оця склянка. Аби зробити. Піде, бо кращого все ж одно немає. І от одного разу заслаб наш директор на шлунок. Треба було клістир поставити. Прибігла директорша до склепу по наконечник. Дали їй… Вона й засунула. Так директор як не підскочить, як не крикне:

— Що ти мені їжака сунеш?!

Перелякалася директорша страшенно.

— Що ти, Ваню! (Його Іваном Федоровичем звуть). Якого їжака? Це з вашого заводу наконечник.

— З нашого?

Та як ухопить того наконечника, та як брязне об землю… А на другий день скликає загальні збори. А потім виробничі наради.

Як узявсь, як узявсь — так тепер наша гута на першім місці. Посуд у нас, як хрусталь. І всі задоволені.

"Що бог посилає, то все на краще", — подумав я.

"ЧУКРЕН"

Сивасивезна старовина…

Отоді ж таки, як жилабула на світі Атлантида, гонів із сотню за Атлантидою, трішки вбік, праворуч, була друга казкова країна, що мала чудернацьку трохи назву "Чукрен".

Звалася так та казкова країна через те, що її населення, люд тобто її божий, завжди чухався.

Дитинча маленьке, як тільки починало було спинатися на ноги, і коли було його чи запитають про щонебудь, чи загадають що зробити, зроду воно лізе до потилиці й починає чухатись. І так ото чухається все своє життя, аж поки дуба вріже…

Через те й країна звалася "Чукрен"…

Власне кажучи, перша її назва була не "Чукрен", а "Чухрен", але згодом "хи" перейшло в "ки", а правописна комісія той перехід "хи" на "ки" затвердила. Так назавжди й залишилася назва тої країни "Чукрен".

Жили там люди — чухраїнці. Усе було вони чухаються та співають. До співів вони були великі мастаки. Співають було цілими століттями.

Спочатку в них пісні були дуже короткі, мелодійні і з глибоким змістом, а потім, як уже було заведено "Всечухраїнський день музики", починали співати "Корита":

Ой корито, корито, Повне води налито. Там дівчонки води мили, А мальчишки воду пили. Не хочу я чаю пить, Не хочу заварювать, Не хочу тібє любить, З тобою разговарювать.

Співали вони так, що сусіди їхні, атлантидяни оті самі, аж вікна було зачиняють;

— Співають чухраїнці! От народ!? А коли ж вони вже за індустріалізацію візьмуться?

А ті співають, а ті співають… Перестануть, почухаються та знову:

Ти скажи мне пачєму, По какому случаю, Одного тібе люблю, А десяток мучаю.

Отак і жила та казкова країна "Чукрен".

І якось вийшло так, що мала вона святкувати якесь дуже велике ювілейне свято: чи то десятиріччя якоїсь події, чи то ювілей якогось громадського дуже важливого чинника, — одне слово, дуже якесь велике мало відбутися свято.

Вирішили святкувати.

От надіходить уже й свято, а чухраїнці чухаються собі помаленьку.

Сусіди збоку нагадують:

— Не проґавте, хлопці! А чухраїнці їм:

— Нічого! Встигнемо з козами на торг.

Та й дочухалися до того, що перед самісіньким святом тикмик, а святкувати нема з чим. Не підготувалися як слід… Що маєш робити?

Так вони що втнули? Хитрий нарід був. Рік у них мав 365 день, так вони взяли й ухвалили:

Через те, мовляв, що рік для нас дуже короткий, ухвалюємо, що з цього числа рік у нас має бути на тисячу днів.

Щоб не дуже, значить, поспішали. Зраділи всі дуже…

А заслужена їхня артистка вийшла на сцену в народнім театрі й проспівала художньо:

Віють вітри, Віють буйні,

Ажажаж дерева гнуться.

На тім, поки що, і кінчився "народний здвиг" з цього приводу.

Отака була колись казкова країна "Чукрен".

"ЧУХРАЇНЦІ"

(Спроба характеристики)

ПЕРЕДМОВА

"Чухраїнці", як ми знаємо, це дивацький нарід, що жив у чудернацькій країні "Чукрен".

Країна "Чукрен" була по той бік Атлантиди.

Назва — "чухраїнці" (і про це ми знаємо) — постала від того, що нарід той завжди чухався…

В цій моїй науковій праці ми спробуємо, за виконаними матеріалами, зазнайомити з характеристикою вищеназваного дивного народу.

РОЗДІЛ І

Країна "Чукрен", як про те свідчать матеріали, знайдені при розкопках гробниці чухраїнського царя Передериматнюріохора, розлягалася на чималім просторіш від біблійської річки Сону до біблійської річки Дяну. Біля річки Дяну простягалося пасмо так званих Кирпатих гір. Це — на заході…

Південь країни "Чукрен" обмивало море з водою синього кольору. Синім те море зробилося дуже давно, ще тоді, коли найбільша в світі

катаклізма — бог одділив океани від землі. Тоді те море хотіло зробитися океаном — надулося, посиніло, та так синім на ввесь свій вік і залишилося.

В синє море текла найулюбленіша чухраїнцями річка Дмитро. А на південному заході була велика річка Дсітро. Од цих річок і чухраїнці прибрали назв: Наддмитрянців і Наддсітрянців. Наддмитрянці — це ті, що жили над річкою Дмитром, а Наддсітрянці — над Дсітром.

Чухраїнців було чимало і щось понад тридцять мільйонів, — хоч здебільша вони й самі не знали, хто вони такі суть...

Як запитають було їх:

— Якої ви, лорди, нації? Вони, почухавшись, одповідають:

— Та хто й зна?! Живемо в Шенгерієвці. Православні.

"Чукрен" була країна хліборобська. На ланах її на широких росли незнані тепер хліба: книші, паляниці, перепічки...

А найбільше чухраїнці любили на вгородах соняшники.

— Хороша, — казали вони, — рослина. Як зацвіте-зацвітезацвіте.

А потім як і схилить і стоїть перед тобою, як навколюшках... Так ніби він — ти, а ти — ніби пан. Уперто покірлива рослина. Хороша рослина.

РОЗДІЛ II

Мали чухраїнці цілих аж п'ять глибоко національних рис. Ці риси настільки були для них характерні, що, коли б котрийсь із них загубився

в мільйоновій юрбі собі подібних істот, кожний, хто хоч недовго жив серед чухраїнців, вгадає:

— Це — чухраїнець.

І ніколи не помилиться…

Його (чухраїнця) постать, його рухи, вираз, сказать би, всього його корпуса — все це так і випирає оті п'ять голівних рис його симпатичної вдачі.

Риси ці, як на ту старовинну термінологію, звалися так:

1. Якби ж знаття?

2. Забув.

3. Спізнивсь.

4. Якось то воно буде!

5. Я так і знав.

Розглянемо поодинці всі ці п'ять характерних для чухраїнця рис.

Нагадаємо тільки, що розкопані матеріали сильно потерпіли од тисячолітньої давнини, а декотрі з них й понадривані так, ніби на цигарки, хоч матеріали ті ні на книжки з сільського господарства, ні на газети не подібні.

Одну з книжок, писану віршами, викопано разом із глечиком.

Академіки кажуть, що, очевидно, чухраїнці накривали глечики з молоком поезією: настільки в них була розвинена вже тоді культура.

Книжка дуже попсована, вся в сметані. Сметана та взялася струпом. Хімічний дослід того струпа виявив, що то — крейда. Як догадуються вчені, сметану ту було накрито книжкою біля якогось великого міста.

Отже, дуже тяжко працювати над тими матеріалами. Через те характеристика кожної національної чухраїнської риси може бути не зовсім повна.

Ми зарані просимо нам те дарувати. Не ми в тому винні, а тисячоліття.

Вивчати науково кожну окрему рису ми, за браком часу й місця, навряд чи зможемо. Доведеться обмежитись наведенням для кожної з них наочних прикладів: так, ми гадаємо, буде й швидше, й для широкого загалу зрозуміліше.

Якби ж знаття

Найхарактерніша для чухраїнців риса. Рисамати. Без неї чухраїнець, а риса ця без чухраїнця — не риса.

Повстала ця риса в чухраїнців от з якого приводу. Вшивав один із них хату. Зліз аж до бовдура і посунувся. Сунеться й кричить:

— Жінко! Жінко! Соломи! Соломи! Соломи!.. Геп!

— Не треба…

Це, значить, кричав чухраїнець жінці, щоб вона, доки він гепне, соломи на те місце, де він гепне, підіслала. Не встигла жінка цього зробити. Тоді виходить: "Не треба".

І от після цього й укоренилася глибоко ця риса в чухраїнцеву вдачу. Як тільки яка притичина, зразу:

— Якби ж знаття, де впадеш, — соломки б підіслав. Або:

— Якби знаття, що в кума пиття…

І так в кожнім випадку життя чухраїнського цивілізованого.

От будують чухраїнці якунебудь будівлю громадську. Збудували. А вона взяла і упала. І зразу:

— Якби ж знаття, що вона впаде, ми б її не сюди, а туди будували.

Є серед матеріалів характерний запис, як попервах чухраїнці свою культуру будували. Узялися дуже ретельно… А потім за щось завелись, зразу за голоблі (була в них така зброя, на манір лицарських середньовічних списів) та як зчепились полемізувати… Полемізувалиполемізували, аж дивляться — у всіх кров тече… Тоді повставали й стогнуть:

— Якби ж знаття, що один одному голови попровалюємо, не бились би.

Сильно тоді в них культура затрималася… Та й не дивно: з попроваленими головами не дуже культурне життя налагодиш…

Вирішили якось, вони театр організувати. Запросили спеціальну людину. Бігали, говорили, обговорювали. Хвалилися, перехвалювалися. Підвела їх та людина: не організувала театра, а зовсім навпаки.

Тоді почухались.

— Якби ж знаття… І почали знову.

І не було жоднісінького чухраїнця без отого знаменитого:

— Якби ж знаття…

Якосьто воно буде. Я так і знав.

З цією головною рисою тісно з'єднані четверта й п'ята риси в чухраїнців, а саме: "якосьто воно буде" та "я так і знав".

Коли чухраїнці було починають якусь роботу, хоч би в якій галузі їхнього життя та робота виникла, і коли хтонебудь чи збоку, чи, може, трохи прозорливіший зауважив:

— А чи так ви робите?

Чухраїнець обов'язково подумає трішки, почухається і не швидко прокаже:

— Та! Якосьто вже буде! І починає робити…

Коли ж побачить, що наробив, аж пальці знати, тоді:

— Я так і знав!

— Що ви знали?

— Та що отак буде!

— Так навіщо ж ви робили?

— Якби ж знаття…

— Так ви ж кажете, що знали?

— Так я думав, що якосьто воно буде!

Один індійський мудрець, коли йому про це тоді розповідали, сказав:

— Дивне якесь perpetuum mobile.

Забув. Спізнивсь.

Друга риса — "забув" і третя — "спізнивсь" характерні так само риси для чухраїнців, але вони особливих пояснень, гадаємо, не потребують…

— Чому ви цього не зробили?

— Іііти! Забув! Дивись?! Або:

— Чого ж ви не прийшли?

— Та засидівсь, глянув, дивлюсь — спізнивсь! Так я й той… облишив. Якосьто, сам собі подумав, воно буде.

Істинно дивний народ.

РОЗДІЛ III

Країну "Чукрен" залила стихія разом із Атлантидою.

Один чухраїнський поет, грізної стихії перелякавшися, заліз на височенну вербу й чекав смерті. Коли вода вже заливала його притулок, він продекламував журно:

Ой, поля, ви, поля, Мати рідна земля, Скільки крові і сліз По вас вітер розніс.

А в цей момент пропливав повз ту вербу атлантидянин і, захлинаючись уже, промовив:

— І все подурному!

ПІСЛЯМОВА

Читав я оці всі матеріали, дуже сумно хитаючи головою. Прочитавши, замислився і зітхнув важко, а з зітханням тим само по собі вилетіло:

— Нічого. Якосьто воно буде. Тьху!

ЦЕ ВАМ НЕ БАНДИТИЗМ

Як вам розказать, так, їйбогу, не повірите…

Людина, що бандитизм і бандитів трощила, "як кошенят", здала перед тяганиною… Розгубилась… Опустила руки й каже:

— Можна здохнуть. їйбогу, можна здохнуть.

Кажу ж, на бандитів ішла, груди вперед, без ніякого страху, а як побачила тяганину, кричить аж із села Дашківки, Кременчуцької округи:

— Рятуйте!

І людина, між іншим, зовсім не з боязких. От ким людина була:

а) Організатором червоного батальйону при 12й позачерговій дивізії.

б) Командувачем Ростовського фронту від Ростова до Новобатайська з 24 серпня 1917 р. до 13 червня 1918 року.

в) Командувачем бронепотягів.

г) Командиром експедиційного полку по боротьбі з бандитизмом.

д) Воєнкомом в огневім загоні по боротьбі з бандитизмом.

Людина має 12 ран і контузію.

Людина має три ордени Червоного Прапора.

Звуть ту людину Порфир Кіндратович Черкасов. Виходить, як бачите, що П. К. Черкасов не з полохливих людей…

Ну, так от…

Коли вже, значить, після баталій, тов. Черкасов осівся в селі Дашківці, і тогда считать ми стали ранн, товарищей считать.

Підрахував він, що дванадцять ран і контузія — речі, що й казати, почесні, та не дають вони йому як слід у невеличкому його сільському господарстві працювати. Забрали, капосні, в нього працездатність.

От 1925 року і написав тов. Черкасов до Кишинського тва взаємодопомоги, щоб пенсію інвалідську йому дали.

Кишинське РКВД послало всі папери до Кременчуцького окрсобезу.

Півтора року — ніякої відповіді.

Пишуть кишинці до кременчужан удруге.

Кременчужани відповідають:

"Забули документи. Починай спочатку..!"

Почали вдруге.

Лежала ця справа в Кременчуці рік.

П. К. Черкасов — до Кременчуцької РСІ.

РСІ "поставила на вид" усім винним у тяганині — запропонувала окрвійськкоматові скоріше розв'язати цю справу (протокол окрРСІ від 12 лютого 1927 р., № 6).

Пішов Черкасов по комісіях.

Був аж на трьох комісіях: на військовій, на двох експертних і на останній — у Полтаві. Визнано — друга група інвалідності. Надіслали справу до ВУЦВКу.

ВУЦВК розглянув і повідомив тов. Черкасова, що його справу для виконання надіслано до Кременчуцького окрсобезу.

Здається, все.

Не дуже все.

Кременчуцький окрсобез подивився і, маючи в себе всі документи і всі постанови всіх комісій, пише до Черкасова:

"Надішліть документи від лікаря, що ви таки інвалід, а від сільради про маєтковий стан..."

Весела пісенька:

Хвост поджала, побежала, Начинай сначала.

П. К. Черкасов думає собі:

"Коли я воювався проти контрреволюції, і зовнішньої і внутрішньої, так я знав, що в мене є руки, ноги, м'язи, груди... В мене є. "гвинт", є кулемет, є ентузіазм і бажання знищити своїх ворогів. Я йшов і нищив. Я знав свого ворога, який він на масть, я знав його звички, його прийоми... Аж коли проти мене виступила тяганина, так я не знаю, з чим проти неї воюватись. Так я кричу:

— Рятуйте!"

Страшні вороги бюрократизм і тяганина, коли перед ними герої Червоного Прапора пасують. Ой, страшні!

УНІВЕРСАЛ

До земляків своїх, на Україні й поза Україною сущих

Земляки! Всі земляки: вже перчені, перцьовані й ті, що ще мають перчитись.

Волею найкращих братів ваших настановлено мене, "Червоний перець", на сторожі життя радісного на землі українській радянській.

Десять літ уже минуло, відколи землею українською порядкують робітники й селяни.

І гадалося мені, "Перцеві червоному", що за десять цих років налагодиться життя наше так, що не треба буде нікого підперчувати…

Але не так склалося, як гадалося.

Хоч і маємо ми великі усіма сторонами досягнення, проте: Ще й досі ми сильно самогон п'ємо та в карти граємо; ще й досі ми не позбавились в апараті радянському бюрократизму та протекціонізму; ще й досі ми неписьменності не ліквідували; ще й досі ми газет, журналів та книжок не читаємо; ще й досі ми на трипіллі сидимо та над раціоналізацією в сільському господарстві чухаємось; ще й досі ми індустріалізуємось, як мокре горить… Ще й досі ми не всі кооперовані… А ті, що кооперовані, ще й досі не кредитовані; свині в нас не йоркширські; корови в нас не симентальські; коні в нас і не ардени, і не рисаки орловські; і спізнюються в нас ще й досі потяги; і не доходять учасно в нас листи; і запізнюються в нас телеграми; і не скрізь у нас є виробничі наради; і не Така, як слід, у нас продуктивність праці; і багато в нас бюлетенів до страхкас; і б'ються в нас сковорідками та макогонами по жилкоопах; і тягаємо ми ще своїх жінок за волосся; і не всі ми допомагаємо безпритульним; і не всі ми підписуємось на позику індустріалізації…

Ще й досі поза Україною… вилизують чоботи Пілсудським, Чемберленам, Пуанкарам, щоб Радянському Союзові хоть чимнебудь та нашкодити…

До всіх цих земляків моїх звертаюся я голосом пекучим:

Схаменіться! Десять літ уже, як ви "сини вільної волі"!

Схаменіться, бо перчитиму я вас і пектиму і на друге десятиріччя, і на третє, і на п'яте, і на десяте, і завжди, і нині, і повсякчас, і на віки вічні, аж поки не буде на землях радянських і з того і з другого боку, і всередині всього, всього, всього на всі 100 %.

"Червоний перець"

ДО ТИХ, ЩО ПОЗА УКРАЇНОЮ СУЩІ

Я не знаю, як ми з вами, читачі наші, назвемо тих, що поза Україну їх червоний Жовтень, сказати б, "запросив", щоб вони не образились.

Свято ж у нас тепер оце, так ми не лаятимемось.

Чого нам лаятись? Ми краще до них так, як їм і належить:

"Панове й господа".

Невважаючи на всю вашу допомогу, більшовики, а разом із ними всі робітники й селяни, не впали через два тижні, як про це ви й писали, й говорили.

Не впали вони й потім, через два тижні.

Уявіть собі, що й після цих двох тижнів вони так само не впали.

І отак всі десять років революції вони не падали через кожні два тижні.

Прожили вони, не падавши, й цілих десять років, — живуть і далі й не кашляють.

Живуть, значить, більшовики, а з ними живуть робітники й селяни.

Як живуть?

Жити під більшовиками, як сказати вам по правді, дуже тяжко.

Ви ж самі знаєте, що більшовики звірі, а не люди. Ніколи ви не бачили живого більшовика? Це — жах.

Зуби в них великівеликі. І гострі.

Як зробить отак: "Гам!" — так аж мороз поза шкурою ходить.

Живих дітей їдять, їйбогу, правда!

В кожному селі сидить у ячейці такий більшовик, щомісяця на молодику пише декрет голові сільської Ради:

"Завтра — молодик. Наказую приставити мені з такогото кутка дівчинку 3х місяців. Я її з'їм, бо без чоловічого м'яса мені жити ніяк нідзя".

Що вже плачу материнського, що вже голосіння! Та нічого не вдієш: треба давати. І дають!

Ви з нас тільки ж 300 літ пили й пили, а ці, мабуть, і за 1000 років не вгамуються.

Боже наш, боже наш…

Та хіба ж це все?

А що вони з вашими маєтками та з землею зробили! Селянам пороздавали. Пороздавали й кричать:

— Обробляй. Уродить — мели, їж або продавай. Кріпацьке право повернули.

І нещасні селяни тепер землю обробляють. УСю. І свою, й колишню поміщицьку. Отакі більшовики! І це ще не все.

Колись у нас були справники, і земські начальники, і губернатори. Та кого тільки в нас не було, що нами керували.

А більшовики як присікались:

— Самі собою керуйте. Самі над собою начальникуйте. До няньок позвикали. Ми — вам!..

І доводиться тепер страждати: то в сільраду тебе виберуть, то до виконкому, а то до самого ВУЦВКу або до ЦВК СРСР.

Та їдь тоді до столиці та й засідай. Та хоч би ж так: посидів би — та й вже. А то ні: скажи їм, як державою керувати, розкажи їм, як господарство налагодити, порадь, як із грошима, як із школами, як те, друге, десяте.

Ви, спасибі вам, самі нами керували, ніколи, дай боже вам здоров'я, не питали нас, чого нам потрібно, чого нам треба, щоб нам краще жилося." Віддані було вам останню корову і живеш собі потихеньку, як бог приказав.

А як коли неспокійний заявить, було, вам про те, що йому треба, пошлете його, спасибі вам, або в Вологодську губернію, або у Наримський край. Сидить він там собі тихо та мирно й не ворушиться.

Відпочити тобі нема коли. Радіо це по селах позаводили, спати не дають.

До того повиснажувано, до того нас позамотувано, що як про все згадаємо, так не те що за ломаку, а за голоблю хапатись хочеться.

І це за десять років.

Усього тільки за десять років.

Що воно далі буде, не знаємо!

* * *

Ну, а ви як там?

Цілуєте князів та гетьманів?

Цілуйте й далі, пошли вам, господи, довгі губи та слизького язика.

Щоб поцілувавши, ще й лизнули.

Князям та попам це дуже приємно, бо ж тоді краще житиметься. Бувайте!

З десятими вас роковинами життя вашого закордонного.

КОЛИСЬ І ТЕПЕР

Що, якби колись, за царя, та під час якогось перепису, коли тебе запитали б:

"Якої ти національності?" А ти взяв би й бабахнув би: "Українець я!"

От би штука була. І пристав би біг з дзвониками, і справник летів би з присяжними, щоб на таке диво дивне подивитися, на живого українця.

А губернатор би одну телеграму бив би справникові:

"Приставіть ме. чі оте чудоюдо в губернію".

А другу до міністра внутрішніх справ:

"За честь маю доложить вашому високопревосходительству, що в селі такому один мужик українцем прозвався.

Вже сидить. Молебня про здравіє государя імператора одправлено. Чекаю наказу".

А міністр телеграму:

"Вислать у 24 години!"

І були б ви аж у Наримському краю, кайданами поторохкували б.

А тепер і українцями ми прозиваємося, і вдома живемо, і в школі українською мовою вчимося.

А ви так запитайте свого вчителя, що вчителював до революції, як йому було наказувано вчити нас.

Що йому було, коли він навчить дітей якоїсь української пісні співати.

Він вам отакого розповідатиме.

Як тільки пролунає в школі хоч невеличка українська пісня, тоді батюшка сідають уночі за стола й пишуть до інспектора народних шкіл:

"Ваше високоблагородіє. Маю за свій пастирський обов'язок з сумом повідомити вас, що в нашій школі появився гетьман Іван Мазепа, що хоче відділити малую Русь ізпод скіпетра Великого Білого Царя. Діти в школі вже співають "Ой за гаємгаєм, гаєм зелененьким". Коли не буде вжито заходів, у нашім селі буде республіка.

Ваш покірний слуга отець І. Пресвятобогородицький".

Тоді випадково ніби приїздить до школи іспектор.

— Драстуйте.

— Драстуйте.

— Ну, як у вас тут?

— Та нічого.

— Співають дітки?

— Співають.

— Можна послухати?

— Можна. Доляфа. "Боже, царя храні".

— А ще яких пісень ваші дітки співають?

— "Коль славен наш господь".

— А ще?

— "Во саду лі, в огороді".

— А мєстних, малоросійських, не співають?

— Та трошки й своїх співають.

— Ага. Ну, спасибі. А тоді в учительській:

— Ось що. Ви б, може, подали прохання поки що на перевод ваш на хутір. Це я тільки зважаючи на дітей ваших не звільняю вас зовсім з посади.

— Та за віщо ж?

— Так, знаєте, "для пользи службы". І поїде собі інспектор.

А тепер…

Тепер і всеукраїнський день музики є, а не то що "Ой за гаєм, гаєм…" Тепер ми — українці, й ніхто нікому про це телеграм не посилає, й ніхто за це ніде кайданами не бряжчить…

І вже десять літ!

І як усе ніби просто.

І живемо ми, українці, і живуть з нами руські, німці, болгари, греки, молдавани.

І кожний народ має свою школу, суд зі своєю мовою, мають цілі свої райони.

І за чуби не беремось.

А перейдіть з нашого Поділля тільки за річку Збруч — і зразу вас за грати.

І скільки плачу, сліз і крові, щоб мати українську школу. А чи маєте ви хоч би ж у тійтаки Польщі український суд?

А напишіть ви там якенебудь прохання поукраїнському, — що вам там зроблять?

От вам і революція! От вам і Жовтень!

З ВАШИМИ ПРЕМІЯМИ…

"Всеукраїнський огляд сільських Рад!" "Кращим сільрадам буде видано премії". Легко це вам, сидячи в столиці, взяти й оголосити отакийо конкурс!

А як нам?! Думаєте, нам, що по сільських Радах губернаторуємо, — нам, думаєте, легко цей огляд пережити?!

Сиділи собі спокійнісінько, головували собі помаленьку, — колинеколи там хтось про нас напише, чи десь розкаже, трішки очима поблимаєш, трішки одбрешемся, іноді на того писаку кулаком накиваємо — дивись, і проминуло.

А тепер — виходь на люди, показуй, чого такого наголовував, як насільрадствував…

Порозстібають на тобі всі ґудзики і роздивлятимуться з усіх боків:

— Ану, чого ти тут радянського набудував?

— А як населення "увєренне" обслуговуєш?

— А покажи, де, в якім саме місці на соціалізм повернув?

— А покажи свою кооперацію!

— А школа з вікнами чи без вікон?

— А в лікарні холодно чи тепло?

— А сельбуд?! А лікнеп?! А агроном? А хатачитальня?!

— А хто в тебе на селі хазяїн: чи незаможник із середняком, чи глитай?!

— А на якім щаблі у тебе вчитель?

— А як у тебе з червоноармійками та з удовами?

— А місток через річку є чи нема?

— А шляхами твоїми їздити можна чи ні?

Та душу твою просто через отой конкурс вивернуть! їйбо, якби був знав, що отакого конкурса вигадають, — зроду й звіку б на отого голову не вибирався! Господи, пронеси!

У нас оце, як принесли "Вісті", як прочитали про таку на нашу голову халепу, так я просто сказав секретареві:

— Пропали! їй-богу, пропали! Посилай до Одарки, хай поверх норми жене, та скликай пленума! В останній раз засідання зробимо! Де мої дві курки не пропадали?! Члени хай сало зносять! Все одно не викрутимось!

* * *

Вам здається, що керувати населенням на терені якоїсь сільради дуже легко?

Думаєте, що це те саме, що взяти й оголосити конкурс у газеті?!

Воно б, може, й нічого було, якби не оті гемонські "підходи"*

До всього, до найдрібнішої справи — дай "підход".

Та якби ж підход той можна дати якийнебудь, а то дай правильний підход.

Не "дійшов" або "перейшов" — неприємність.

От, наприклад, у справі з самогоном.

"Не дійдеш" — тобі радощей ніяких, "перейдеш" — крик на все село:

— П'янствує! П'янствує! П'янствує!

І знайдеться яканебудь "комса", що сяде та й чиркчирк до газети.

Та то звичайного часу чи знайдеться ще, чи не знайдеться, а тепер через отой конкурс обов'язково знайдеться, бо ж і йому премію!

І розпише тебе так, що з півроку чхатимеш!

* * *

— Та от зі мною така штука трапилась. На селі — весілля. Пішов і я. Ну, самі ж знаєте, на весіллі, як на весіллі! А я ж голова? Голова! Де мене садовлять? На покуті! Простій людині чарку, а мені — дві! Сидю, головою крупо! Уже моя чарка не чарка, а дві чарки. Устав, музика грає. Я бах по столу кулаком:

— Грай для голови, танцювати хочу! А не гратимеш, позаарештовую всіх!

Ну, танцював! Ну, принесли мене додому!! Що ж тут такого?!

Так ви думаєте, до газети не написали? Написали, ідоли! Насилу одбрехався!

І ото так живи й озирайся!

Уважиш кому-небудь, зробиш якесь хороше діло, а тебе тоді на цугундер. Та от вам!

Приходю до сільради, голова тріщить, моторошно так, що й на світ дивитись не хочеться.

Аж ось дівчина. У хусточці пляшка й сала шматочок. Так уже ж учасно, що куди вам!

— Чого тобі?

А вона почервоніла та потихеньку до мене:

— З Іваном гуляла! Тепер чувствується. Дайте посвідку, що вже чувствується, бо щось Іван до Марини вчащати почав! Ось вам і гостинця.

Ну що ж? І написав:

"Сільрада свідчить, що Килина вже два місяці в ременості".

І печатку приклав, і підписався.

Килина до суду!

А потім увесь район сміявся:

— Що ти, — кажуть, — уже за лікаря правиш, чи що?! От і вваж!

Та якби вам почав розказувати, чого тільки там у нашій роботі не трапляється?!

І хоч що б ти там зробив, все' дно ти винуватий.

Та ще ось що вам іскажу, — може, хоч ви мені розтовкмачите, чого воно так. Поки ти був собі простою людиною, ніяка собака тобі й драстуй не скаже! Як тільки настановили на голову — всі приятелі. Батюшка привітно всміхається, повз крамницю Харитонову не пройдеш, щоб він тобі чаркою не брязнув.

Де хто жене, всі запрошують, — одкараскатись не можна:

— Та зайдіть, по чарці вип'ємо! А ми од вас анічогісінько! Хіба ото тільки як міліція виїздитиме, то накивайте й на нас!

А винуватий ти. Все ти!

А тут тобі ще оті конкурси, ще оті премії!

Життя нема.

* * *

Слухав я оце, слухав і дуже мені шкода стало мого приятеля хорошого, голову однієї сільради…

І сильно мені забажалося допомогти йому, щоб із цього конкурсу він вискочив…

І порадив я йому ось що.

— Надміться, кажу, Пилипе Андрійовичу! То вже таке діло — треба викручуватись. Тижнів зо два роботи буде неабиякої, та проте, може, таки вискочите! Хай уже ваші кури постраждають, а актив "обработать" треба! Не поскупіться на чарку, скличте актив та й обговоріть, що про вашу сільраду написати слід… При добрім закусоні, дивись, іще й на премію вийдете!

Подумав Пилип Андрійович і погодився.

— Кури, — каже, — є! Первак з цукру добрий тепер женуть. А гусей доведеться прикупити! Спробую!

Щасти йому, доле!

ВІДЬМА

Дописувачі Войт і Снігур пишуть нам, що в селі Голдашівці, Ольгопільського району (Тульчинщина), є відьма.

Я особисто ніколи не мав найменшого сумніву в тім, шо в нас на Україні відьом іще є видимоневидимо, а от редакція наша мене за таке моє переконання затюкала й засміяла

Річ, товариші, ось у чім.

В учителя (так, так, в учителя!) села Голдашівки перестала корова давати молоко.

Учитель (так, так, товариші, учитель!) з дружиною вирішили, що тут справа не без відьми.

До відповідної баби.

Баба поставила діагноз: відьма!

Як і належить в таких випадках, було взято святу воду, свячену сіль, німицю, ножа, горня й вирушено до корови.

Корову було оглянено з усіх боків і ще раз констатовано, що молоко одібрала відьма.

Моментально ж було вжито відповідних заходів:

а) помолилися,

б) похрестили свяченим ножем,

в) обхлюпали йорданською водою,

г) обтерли свяченими ганчірками,

д) обору обсипали кругом свяченою німицею та свяченим маком.

Свячене горня із свяченою сіллю баба віддала вчителеві (так, так, товариші, вчителеві!) та його дружині, щоб вони другого дня вдосвіта пішли з тим горням по воду, а йдучи, тільки придивлялися, бо перша жінка, що зустрінеться їм на дорозі, і є ота сама триклятуща відьма.

Учителі так і зробили.

Ще не благословлялося й на світ, а вже учителева жінка чимчикує з горням по воду.

Відьма зустрілась. Це була Марина, сусідова жінка.

Знялася баталія, під час якої учителева жінка голосом, повним височенних нот, довела всім сусідам, що впіймала відьму.

Епілог. Корова здохла. Про відьму нічого не пишуть, а про вчителів пишуть, що вони й досі твердо переконані, що Марина — відьма.

Оце й усе!

* * *

Про все це я розказав редакції, всіма способами доводячи, що відьми в нас є і що не вірити в це я ніяк не можу.

Редактор до цього поставився скептично. Він зразу запитав:

— Літає?

— Хто, кажу.

— Відьма!

— Літає, кажу.

— Який мотор? Крила Елінсон? Гази куди пускає: в кабінку чи одведені за кабінку?

— Не знаю, кажу.

— То ж бо то й є! Взнайте! Коли крила Елінсон, — украдено в інженера-конструктора Калініна! Коли гази поза кабінкою — це вже досягнення! А взагалі йдіть к лихій годині з вашою відьмою. Тут авієтки нема де зробити, а він з своїми відьмами…

Іона Азраїлович Вочревісущий сказав, що він від усяких відьом застрахований, бо в те місце, де він "сущий", уже надцять літ ніяка відьма не залізе. Одне слово, його це не цікавить.

П. Лісовий махнув рукою:

— У мене, — каже, — конкурс не відьм, а сільрад! Прирівняв хвіст до пальця! А ще Остап, а ще й Вишня!

Марія Яковлівна проказала:

— Відьма? А який тираж? Як передплата? Гонорар вимагають чи ні? Я у телефону! Не заважайте по телефону говорити!

Молодь загогокала, засвистіла, і тільки Настя стисла мені руку й зашепотіла на вухо:

— Є! Відьми є! Сама бачила! Хай сміються!

Таке відношення редакції до народного лиха мене страшно вразило.

— Товариші,— крикнув я. — Вам смішно! Але ви подумайте! До вчителів, не до темних селян, а до вчителів уже відьми добираються, а ви смієтесь! Що робити?

— Роби, — кажуть, — що хочеш! Коли ти віриш, ти й роби!..

Сумний я вийшов з редакції.

Поки що я придумав ось що. Хай відділи народної освіти розішлють такого циркуляра:

до всіх шкіл Позаяк на вчительські корови почали нападати відьми, учителям належить, побачивши відьму, читати тричі: "Да воскреснет бог і розточаться вразі його".

Зав. ОНО (підпис) Секретар (підпис)

Про дальші заходи доведеться, очевидно, поговорити на Всеукраїнському учительськім з'їзді.

ХОЧ НЕМАЄ РИМИ, ТАК ЗАТЕ Є СМАК

"Жінці — дорогу".

Це — гасло. Воно лунає по цілому Союзу.

— Що це значить?

Це зовсім не значить, щоб узяти свою жінку за руку, вивести за ворота, пхнути її коліном і гаркнути:

— Туди тобі й дорога. Це значить зовсім інше.

Значить те гасло, що жінка повинна бути в сільраді, в ТВД, в кооперації і т. д., і т. д.

В селі Малі Виски так це гасло й зрозуміли: взяли та й вибрали двох жінок до правління кооперативу свого.

Ну, а як, знаєте, воно новина, то поки що (зразу ніби страшно, чи що) настановили їх на кандидатів у члени правління.

Добре. Хай буде так.

Незабаром голова правління попрохав, щоб його звільнили з посади' з якихось там причин. Ну?!

Ну, а далі розкажуть вам вірші, що їх прислано до нас із села Малі Виски.

Ось що кажуть ті вірші:

Я тут хочу дуже, брате, Одну справу розказати Про жіноктаки отих, Що вони, як бач, на сміх. Скрізь по них ніби в турботі Всяк говорить — так, так, Щоб була жінка в роботі В государствених ділах.

Так ото для того, "щоб жінка була в роботі, в государствених ділах", вибрали маловискнянці дві жінки до кооперативу.

Звільнився голова. Зостається пусте місце. Хто ж повинен туди сісти, Як не жінкакандидат? Ні, голубчику, яе так." Не так, значить. Як же? А ось як: Порішили зізвать збори, Щоб на зібранні зібрать Нового члена правління, А про двох жінок мовчать.

Голова райвиконкому Слово перше бере, Ну, "товариші селяни, Хто ж нам діло поведе? Кооперація не штука. Хто нам діло поведе? Туди треба чоловіка, В мене вже й кандидат є.

О, бачите! "Про двох жінок мовчать, бо в мене вже й кандидат є".

Хто ж той кандидат?

Твердоступа 'звільнимо, А Фесенка посадимо, Він райначмілом був І собі грішка набув".

Он хто кандидат.

Голова райвиконкому начрайміла на голову садовить, он кого.

А як же жінки, що в кандидатах на членів правління сидять?

А жінки. Жінки на місці Нехай киснуть собі в тісті.

Он як із жінками.

Отаке в Малих Висках скоїлося.

І бачите, які злі вірші написали у Висках.

В них, може, й рима не така вже добірна, та проте "смак" у них (у віршах) великий.

І правильно кидає автор на адресу маловисківського начальства:

Все для вас тільки слова,

Сиплють ними гарно.

Та все це проходить марно.

Ага… З'їли…

А тепер от перевибори правлінь у кооперативах: от і прочитайте ці вірші всі, хто так до жінок ставиться, як у Малих Висках.

"ДОРОГУ ЖІНЦІ"

Все, що оце напишу я, я з великим здивуванням присвячую всім тим, хто в день 8 Березня, в день жінки-робітниці, стоятиме на трибуні і, бія себе в груди, вигукуватиме:

— Дорогу жінці!

Я трішки неточно висловився. Присвячую я цей твір не "всім тим", а… та вони самі догадаються, кому цей твір присвячено.

* * *

Слухайте, що іноді на світі буває…

Одна молода жінка (заховаємо її прізвище за літерою К.) 1926 року закінчила Одеський сільськогосподарський інститут.

Жінка, значить, агроном.

І от за вимогою Вінницького ОЗУ її було направлено як стажорку до Вінниці.

Приїхала вона до Вінниці разом із шістьма своїми товаришами.

І була вона одна жінка, а решта її товаришів були чоловіки.

Вінницьке ОЗУ чоловіків-стажорів призначило на роботу, а жінці сказало:

— Ви хочете бути в нас за агронома? Не можемо ми вам такої посади дати, бо в нас, слава богу, ще жінки-агронома не було, та, сподіваємося, й не буде.

Пішла жінка-агроном до Вінницького відділу Цукротресту, де колись одбувала практику.

Не дали їй і там місця стажорки, хоч її чоловіка (теж агронома) зразу призначили на роботу на Махаринецьку цукроварню.

На Махаринецькій цукроварні жінці-агрономові пощастило особисто влаштуватися стажувати, але пішли балачки, що працюють в однім місці і чоловік, і жінка і т. д. і т. ін. Довелося роботу залишити.

І от з 20 вересня 1926 року жінка-агроном сидить і пише до всіх земуправлінь, до дослідних станцій, до Цукротресту і т. д.

І дістає жінка-агроном відповіді: "Мест свободных нет". А іноді й отакі дістає вона відповіді: "Посад вільних не мається".

І жінка-агроном не має змоги пройти стажу, щоб здати вже написану дипломну роботу.

Одного разу жінка-агроном пише до земельного управління заяву про посаду і в заяві говорить, що вона не жінкаагроном, а чоловік-агроном.

Тоді вона дістає таку відповідь:

"Приїздіть. Посада є!"

І сидить от уже два роки жінка-агроном, і не може дістати посади!

* * *

Оце й усе!

Товариші, ті, кому я з великим здивуванням оцей твір присвячую.

Коли ви виступатимете в день 8 Березня з промовами, то перед тим, як вигукнути: "Дорогу жінці" — вщипніть себе, боляче так ущипніть себе.

І коли після цього ви не заїкнетесь, тоді говоріть: "Дорогу жінці".

А коли заїкнетесь, тоді краще не вигукуйте, бо самі ж знаєте, що збрешете.

НА РУДНЯХ

I

І от я, син села, Уриваюся в серце Донбасу, Димарями земля поросла, Буйним зіллям машинного часу.

Це вірш, як ви знаєте, не мій, а вірш хорошого поета Андрія Панова.

Я, треба вам знати, в серце Донбасу не "уривався", а в'їхав поганеньким поїздом у серце Криворіжжя, якраз отуди, де добувають залізну руду й марганець.

Коли навіть прийняти фабричні димарі за зілля, то на Криворіжжі такого зілля дуже небагато, а вкрито воно (Криворіжжя) горами химерного каменю, що вилискує на сонці чорними, синіми, зеленуватими і сіруватосрібними вилисками.

— Що то, — питаю я в сусіда, — за камінь такий?

— То кварцит!

"Кварцит! З чим же він, — думаю собі,— римується?" Кварцит… Антрацит… Первоцвіт… Апендицит… Я, їйбогу, не брехатиму в своїх враженнях про криворізькі шахти.

Через те, власне, я й починаю з того, з чим "кварцит" римується…

Бо, "урвавшись" на якийсь там тиждень в копальні, ні чорта ви про кварцит більше не взнаєте, як тільки те, з чим він римується або якого можна до нього причепити асонанса чи алітерацію…

Щоб дізнатися про той кварцит докладніше, щоб знати, що з тим кварцитом зв'язане (а зв'язано з ним ой як багато!), не тиждень, і не два, і не три треба нюхати той кварцит та до нього придивлятися.

* * *

Так, значить, перше враження — кварцит. Друге враження — копьор. Скрізь: копьори, копьори, копьори… Що таке копьор?

Це слово, що римується з словом шахтьор.

Всякий письменник, приїжджаючи на копальні знайомитись з пролетарським на них життям, може, не доїхавши навіть до копалень, уже написати такого вірша:

Випинаються копьори,

А на них стоять шахтьори…

Коли вам люди обізнані на шахтарськім житті, скажуть:

— Що ви, товаришу, мелете? Ніколи ніякі шахтьори на кольорах не стоять!

Ви на це відповідайте сміливо:

— А от на честь мого приїзду повилазили! На кольорах скрізь шківи.

І шківи придатні для вірша:

І стоять копьори з шківами, Як ті коні буйногривії.

Шківи так подібні до гриви, як, приміром, я до канарейки.

* * *

Далі вас сильно вражає кар'єр.

Кар'єр — це штука дуже подібна до ночов. Величезних ночов. Завглибшки ці ночви бувають сажнів у п'ятдесят та завдовжки сажнів півтораста. Дітей у кар'єрах не купають, білизни не перуть, а здобувають там руду залізну.

Римується кар'єр із словом фокстер'єр.

Кар'єр він зветься через те, що в ньому пролетарські і непролетарські письменники кар'єром тікають від бурок.

"Бурка"... Що таке бурка? Знову ж таки це не те, що на Кавказі з вовни виробляють.

Шахтарські бурки на плечі не накинеш, нею не вкриєшся, від дощу під нею не заховаєшся.

Вона й невеличка, і не дуже помітна, — тільки й того, що стирчить од неї невеличкий маленький хвостик, що зветься ще бікфордовим шнуром, а тікають од неї люди, особливо письменники, — як я вже казав, — кар'єром.

Бурка — штука на шахтах дуже популярна.

На однім із наших літературних там виступів подано було нам записку з таким запитанням:

"Скажіть, чи здорово ви втікали від бурок?"

Ми сказали правду:

— Втікали здорово!

Ця відповідь цілком задовольнила слухачів, бо вони побачили, що й ми, чужі на шахтах люди, серйозно до бурки ставимось.

Коли бурка "рветься", тоді в кар'єрі гримить грім, тоді люди ховаються по штреках і не виходять звідти, аж поки не дозволить їм цього свисток.

Для того щоб зробити бурку, треба мати забурника і пневматичний до нього молоток.

Що таке молоток, ви знаєте. Пневматичним він зветься через те, що молотком тим "б'є" згущене повітря.

А от що таке забурник, пояснити я вам, мабуть, і не зможу. Це така штука, що забурюється, тобто глибоко кудинебудь усередину входить.

На руднях ви часто можете почути такий вираз:

— Ех! Вставити б оце тобі забурника! Отже, забурник той ще й "уставляється"...

У всякім разі, коли ви поїдете на шахти й почуєте вищенаведений вираз, я вам не рекомендую напрохуватись:

— Вставте, будь ласка, мені забурника!

Виконати ваше прохання, щоправда, можуть, але щоб од цього ви зробилися справжнім шахтарем, — навряд.

Особливо цікавий спорт на руднях — це збігати у кар'єр глибиною в 40–50 сажнів сходами. Сходи ті майже сторчові. Я їх не рахував, але їх чималенько.

Спорт цей найбільше рекомендується людям так пудів 67 на вагу. Пробігтись можна разів тричотири туди й назад. Прекрасний після того з'являється настрій. Тоді кожна людина, що вивела в анкеті все своє походження ще з прапрапрапращура й тепер перебуває на посаді завідувателя торгвідділу в будьякім тресті, лежить і мріє:

— Ах, як прекрасно бути шахтарем! Ах, які щасливі шахтьори, що мають змогу щодня того спорту вживати!

* * *

Вище, як ви, може, помітили, я згадав одно з незрозумілих шахтарських слів — "ш трек".

Слово "штрек", очевидно, походить од українського дієслова "штрикать".

Хоч у штреках ніхто нікого не штрикає, але яке до цього діло такій науці, як філологія?

Штрек — великий під землею коридор, такий приблизно, як у гостиниці "Спартак", тільки значно чистіший. Він — поземний.

До штреку веде — штольня. Штольня — сторчова.

По штольні ходить кліть, а кліть возить у шахту або людей, або порожні вагонетки, а з шахти витягає ті вагонетки, повнісінькі прекрасної залізної руди.

Як спускатися в шахту?

А так. Становитесь у кліть, і вона везе вас углиб. Страшно?

Мені не було страшно, бо з мене ще не вийшов той переляк, коли я, летівши з Баку торік аеропланом, злетів через якийсь "лоп" у якійсь трубці в жито. Тоді було страшніше…

Опускають, як казали нам, іноді в шахту з "вітерцем".

Що воно значить, не можу вам сказати, бо нас спускали без "вітерця". Пожаліли, мабуть, кліті, бо коли ти її вимиватимеш, як вона безнастанно і днями, й ночами возить і в шахту, і з шахти!

* * *

Штрек.

Величезний коридор з рельсами для вагонеток. Зветься це "продольною".

А ми встали, покурили, По продольной разошлись, По продольной разошлись, За работу прийнялись.

Шахтарська пісня "довоєнного качества".

Од "продольної" праворуч і ліворуч — розгалуження.

А над "продольною" — люки.

У розгалуженнях тих і в люках — забої.

"Забой" — літературна на Донбасі організація, що входить до складу ВУСППу і поділяє письменників на українських і пролетарських.

Це — в літературі.

А забой в шахті — це щось зовсім інше.

Там ні віршів, ні оповідань не пишуть. Там забойщики здобувають гордість криворізьку — прекрасну залізну РУДУ

Забойщики — прекрасні руді люди. Руде в них усе: руда одежа, руді чоботи, руді руки, руде обличчя… І тільки сліпучобілі в них зуби та блискучі очі… Біля забойщиків — лопаточникиодкатчики. Забойщики "забивають". Одкатчики — "одкачують". Зрозуміли?

Ну? Ну, давайте докладніше.

Забойщик — з забурником у руках і з пневматичним молотком. Він бурить руду. А потім приходять "буйщики", закладають у ті пробурені дірки бурку. (Динаміт — от що таке бурка!).,

А коли залунають по шахтам сигнальні свистки, тоді "рвуть" руду. Запалюють бікфордів шнур, і тоді попід землею гримить грім і валиться в забоях руда…

Одкатчики накидають ту руду у вагонетки й одкачують до продольної, а там уже зачіпає їх коногон і гонить до штольні.

А там на кліть і вгору.

А там на вагони… А з вагонів у домни, а з домен у бесемерові печі, а з бесемерових пічок на завод, а з заводу у трест, а з тресту у Вукоопспілку, а з Вукоопспілки у райспілку, а з райспілки в "потребилівку".

А там уже:

— Дайте мені гвіздків з півфунта!

Отже, коли ви колинебудь заженете в ногу гвіздка, згадайте хоч тоді прекрасну людину в рудій одежі, в рудих чоботях, з рудими руками, з рудим обличчям та з сліпучобілими зубами й блискучими очима.

Згадайте криворізького забойщика з його вірним сотрудовником, лопаточникомодкатчиком.

II

Шахтарське життя-буття.

Оте саме, що про нього "довоєнное качество" під єрмонію виспівувало:

Ех і розпроклятая Жисть шахтьорськая, Хто не знає, той ідьоть, Хто не знає, той ідьоть, За собой народ ведьоть!

Або ще отак:

Єн, да шахтьор пашеньки не пашеть. Коси в руки не берьоть. Шахтьор курить, шахтьор пьйоть, Шахтьор з музикою йдьоть]

Про таку "жисть шахтьорськую" розповідала пісня "довоєнного качества".

А яке тепер життя шахтьорське?

Ах, та не знаю ж я, яке воно, товариші мої дорогі!

Тиждень же ж тільки довелося пробути на руднях, з копальні на копальню перескакуючи.

Хіба ж можна за тиждень? Та ще про життя, та ще й про шахтарське?!

Я не чув, щоб хтось із шахтьорів говорив чи співав:

Ех і розпроклятая Жисть шахтьорськая.

Я не бачив ні одного шахтьора п'яного… Але я бачив симпатичного забойщика з марганцевих копалень Марка Фоковича Шпиндю.

їхав він залізницею з окружної виробничої наради. І говорив мені Марко Фокович:

— Три дні оце не робив, три дні не був у забої, і мені вже ніби чогось не хапає. Скучив…

— Як живете?

— Нічого живемо. Робота, щоправда, не легенька, а проте нічого. Приїздіть до мене, подивіться. Людьми живемо. І квартира хороша, і чисто живу, і жінка з дитиною в мене люди… Від самих нас залежить, як живемо. А жити можна полюдському.

І розказував мені Марко Фокович про роботу в забої, про свої копальні, про дніпровські плавні, що недалечко біля копалень, про річку,

про рибу, про качки, про свою бабу, що жила 107 років і пам'ятала ще запорожця, про куріпки, про полювання.

Марко Фокович і в забої працює, і на виробничі наради їздить…

Він і копальні свої знає й любить, він любить і те, що біля копалень…

Марко Фокович і шахтьор, і забойщик, і хазяїн своїх копалень, і громадянин, і мисливець, і людина… Чи всі такі шахтьори, як Марко Фокович? А як і не всі?

Важно те, що такі забойщики, такі шахтьори є! А чи були вони колись?

* * *

Неділя. Надвечір…

І прислухаєшся, чи не різне де єрмонія і чи не залунає:

Шахтьор курить, шахтьор пьйоть,

Шахтьор з музикой ідьоть.

Не чути нічого.

Аж ось у кімнату: стук-стук.

— Прошу!

— Чи тут товариші письменники?

— Тут.

Перед нами літній уже робітник.

— Я вам листа приніс. Читаємо:

"Робітники копальні ім. Дзержинської групи бажають бачити уважаємих письменників. Прохаємо прибути в зал касарні ч. 8, де поділится коєчім научнім.

18/Ш 28 р.

Робітники"

У нас того вечора не було виступу, і ми з радістю пішли на це запрошення.

Невеличка зала. Столи червоним понакривані. Сидять робітники, грають у шахи, в шашки, в доміно.

Вітаємось.

— Що робитимемо? — запитуємо.

— Розкажіть нам про літературу, розкажіть про письменників, бо багато з нас не зможе бути взавтра на вашім вечорі, працюватимуть у шахтах…

Ми прийшли до них о 6й год. вечора і розказували й читали до 12ї години… Це так тепер. А раніше:

Шахтьор курить, шахтьор пьйоть…

* * *

А тепер, товариші, я маю запитання. Спокійно! Хто сказав, що робітництво не розуміє української літератури?

Хто сказав, що робітництво не цікавиться українською культурою?

Я говорю про робітництво з криворізьких копалень.

З отаких копалень: "Комінтерн" (марганцева рудня), Ленінська рудня, Жовтнева, ім. Лібкнехта, ім. Артема, ім. Дзержинського…

Хто це сказав? Прошу встать…

Ага… Ви сказали…

А дозвольте тоді вас запитати:

1) Чим пояснити, що на всіх цих копальнях робітництво переповнювало аж через вінця всі клуби й театри, де виступали українські письменники?

2) Чим пояснити, що українських письменників на всіх копальнях робітництво зустрічало музикою?

3) Чим пояснити, що на всіх руднях українські письменники бачили плакати: "Хай живе українська пролетарська культура", "Хай живе українська пролетарська література!", "Привіт українським письменникам!"?

4) Чим пояснити, що робітництво півторагодинну доповідь про українську літературу вислухувало з надзвичайною увагою?

5) Чим пояснити ту тьмутьмущу запитань і записок, що їх діставали українські письменники, виступаючи перед робітництвом криворізьких

копалень? І записки ті були найрізнохарактерніші, що зачіпали найдрібніші нюанси українського літературного життя?

6) Чим пояснити, що робітники прохали письменників прочитати той чи інший свій твір? Значить, вони того письменника читали й раніше?

Чим все це, дорогий товаришу, пояснити?

Мовчите?

Сядьте!

Та ви знаєте, що за всю подорож українських письменників на Криворіжжя тільки на НЕСі (будівля нової електричної станції — в районі Жовтневої рудні), в будинку для приїжджих, де дано було їм притулок, вони на таку притичину нарвались.

Завідательку тим будинком, така собі опасиста мадам, що, як кажуть, нічого з Жовтневої революції не придбала, а "зовсім навпаки" (і кажуть, що дуже "навпаки"), записуючи письменників до книги, запитала:

— Хто ви такі?

— Письменники.

— Пісьменнікі? Что такоє пісьменнікі? Нєт уж, пожалуйста! Я — руская женщина і такімі словамі не буду портіть кнігі. А ваша как фамілія?

— Микитенко. Пише: Мекитенко.

— Та не Мекитенко, а Микитенко! Пише: Никитенко.

— Та не Никитенко, а Микитенко.

— Ах боже мой!

Оце, товаришу, за всю подорож.

Але зауважте: це не робітниця, а мадам в повному розумінні цього слова.

А робітниця — там же таки, в тому будинку, — комсомолка Даша, — "Даша — радість наша!" — що зросла на шахтах, за годину вже говорила з нами прекрасною українською мовою.

— Та ви ж, Дашо, говорите, як Марко Вовчок!

— Еее!

* * *

Криворізьке робітництво жадібно всмоктує в себе культуру.

Криворізькі робітники — прекрасні друзі літератури взагалі, а української зокрема.

Серед криворізького робітництва 40 % — постійні читачі й одвідувачі своїх прекрасних книгозбірень.

З якою любов'ю бувші забойщики, висунуті на культроботу (в культкоми, зав. книгозбірнями), працюють біля книжки, біля клубу, біля театру…

П. Г. Тичина, напевно, про криворізьких робітників писав свій "Псалом залізу", бачивши, як ідуть вони до культури.

Ідуть, ідуть робітники веселою ходою. Над ними стрічки і квітки, немов над молодою.

Там, на криворізьких руднях, червоно гримить з робітничих уст новий псалом залізу і культурі.

ЛЕСЬКА

От ви мені кажете, щоб я вам на роковини про наші хиби та про наші досягнення за одинадцять літ багряної нашої революції розповів.

Звільніть од цього…

Давайте я краще про Леську!

А отих, для кого я мусив був про досягнення, — ви тих до Івана Панасовича Соколянського: він із сліпоглухонімими, як ніхто в світі, вміє, бо хто не бачить досягнень, у того ж ні зору, ні слуху, ні згуку…

Іван Панасович навчить їх і бачити, й чути, й розповідати…

А мені дозвольте про Леську.

Чому саме про Леську?

Та тому, що дуже ж таки Леська хороша дівчинка.

Вона років на дев'ять з половиною молодша від молодої Жовтневої революції…

Вона білобрисенька, носик у неї ґудзиком, ноженятка у волохатеньких черевиках…

— Як тебе, Лесю, звуть?

— Еся!

А потім ото дибдиб по хаті, швидкошвидко задибає та стане перед Леніновим портретом:

— Ені!

— Хто такий, Лесю?

— Ені!

І пальчиком на Леніна:

— Ені!

— Лесю! Будь готова!

Тоді вона підносить своє рученятко:

— Ди тов!

Завжди, значить, готова!

Леська, крихітка, зпоза стільця її не видко, щойно тільки кинула цицю, і вже воно:

— Ди тов!

І бере "дядю" заздрість…

Бо одинадцять тому років сто з великим гаком мільйонів "дядів" і "тьотів", якби хто їм був сказав "будь готов!", вони б, ті "дяді з тьотями", басами й контральтами хором запитали б:

— По пайки? Хіба дають? Де?!

Та ще й тепер відсотків "…десять п'ять бородатих "дядів" і грудастих "тьотів" на такий запит підхопляться:

— Хіба сьогодні платять?! Завтра ж перше!

І це тоді, коли для них у буряній праці спопелив "Ені" мозок свій…

А Леська, крихітка, зпоза стільця її не видко, щойно тільки кинула цицю, і вже воно:

— Ди тові

Аж ти ж, Лесько! Карапузятко ти отаке"

* * *

Коли Леська іноді осідлає моє позапартійне черево, гуцикає на ньому, як на баскому коні й кричить: "Но!" — я дивлюсь на її іскриоченята й думаю:

"Ах ти ж, Лесько. В який же щасливий момент ти в материній пелині викохалась, голоцюцьок ти замурзаний!"

Ти от показуєш пальченятком своїм на портрет "Ені", а я ж років надцять дивився на протопресвітера Івана Кронштадтського, що обов'язково завжди за щось мав мене одлупцювати!

— Не гасай по хаті, а то бачиш, он батюшка на тебе з стінки свариться! Він — сердитий, битиме!

І "бозя" мене завжди готова була за щось вибити.

— Не пустуй: бозя битиме…

А на тебе, Лесько, "Ені" ніколи не свариться і ніколи він тебе не битиме!

І тоді я з заздрості лоскочу Лесине пупенятко, Леська заливається, аж захлинається, перекидається на мені, б'є мене ноженятами по моїх із громадським стажем колінах і кричить:

— Ям! Ям! Ям! Зєсь! Ам! Ото значить:

По морям, морям, морям, Нннче здесь, а завтра тамі Ах ти ж, Леської

Та ти ж на дев'ять з половиною років молодша від молодої Жовтневої революції і вже ти:

— "По морям, морям, морям…"

А я, може, вже й до Жовтневої революції літами дорівнювався, а не знав ні "По морям", ні "Ми молоді весняні квіти"…

Отакої, Лесько, я тоді співав:

Щось у лісі перепнуло, Баба з дуба гегепиула, Так тобі, бабо, й треба, Щоб не лазила на небо.

Та залоскочу я тебе, Лесько! Їй-богу, залоскочу!

Ах, як мені заздрісно, на Леську дивлячись!

Та виросте вона, буде їй стільки, як оце тепер нашій багряній Жовтневій революції, і не бачитиме Леська ні одного неписьменного!

І ніхто до неї на вулиці не підійде, ніхто не протягне їй папірця:

— Прочитай, що тут написано!

А їхатиме Леська колинебудь до дядька або до тітки в якунебудь Зачепилівку і не застряне ніде в багнюці, бо Автодор шляхи Лесьці понастелює.

Сидітиме до того часу вже кріпко "Пролетар на крилі", опанує повітря, і Леська літатиме так, як я тепер на автобусі їжджу.

А виросте ще більше Леська, будуть у Леськи коси русяві, будуть стегна пругкі й перса, як антонівка, — не хапатимуть Леськи в темних закутках за груди, бо не буде вже темних завулків, уже в Харкові Есхар засяє, а в Електрополісі Дніпрельстан світлом вулиці позаливає…

Бо буде скрізь ясно, як ясні тепер у Леськи іскриоченятка.

* * *

Простіть мені, товариші, що я не про досягнення, а про Леську.

Дуже ж бо Леська хороша дівчинка. Вона з манісіньких літ знає "Ені" й, отакунічким карапузятком бувши, вже вона:

— Ди тов!

Ах, як мені заздрісно, на Леську дивлячись! Через те й пишу я про неї в одинадцяті роковини багряної Жовтневої революції.

НА ГОНЧАРІВЦІ

Чолом тобі, перший повістяре народу малоросійського, преславний Грицьку КвіткоОснов'яненку! Чолом тобі зпоза Лопані, з тих країв, де хотів був ти посватати сто з гаком літ тому пришелепуватого Стецька Кандзюбу з Прокоповою Шкуратовою донькою Уляною.

Привіт тобі з Гончарівки…

На таксі вже я їжджу на Гончарівку.

І вже на тім місці, де колись попід тином тікав Прокіп Шкурат до "вольної" — вже там деренчить люто електричний вентилятор в друкарні імені Валерія Межлаука, а на вигоні, де співала з дівчатами Уляна Шкуратова та паслись його бузівки, — там тепер сквер з клумбами, і на тих клумбах широколисті канни червоними квітами подорожнім накивують.

І вигін уже тепер не вигін, а майдан Червоного міліціонера.

Така тепер Гончарівка.

Уже спориші там бруком придавлено, і хоч "здалека ще видно Холодну гору", та поміж Гончарівкою й горою Холодною побігли на теплі краї рейки блискучі.

І як біжить мостом залізничним над Гончарівкою К 2, що аж з Ленінграда на Туапсе, тоді здригається Гончарівка, а стара Леусиха хреститься.

Вже й Леус помер.

Його хата якраз за Шкуратовим подвір'ям стоїть. Довго жив Леус.

Він іще пам'ятав, як за олійним заводом Маслотресту болото було з осокою, з очеретом, з крячками й з крижнями…

Тепер уже ніхто не вміє так чумарок шити, як шив старий Леус.

Помер Леус, померли й чумарки, зосталися пальта з церобкоопу, а на місці осоки й болота мій голубоокий Вячко на велосипеді фірми "Stern" їздить та Прокопові Шкуратові нащадки по двадцять чотири хавтайми на день грають.

Вже на місці того болота ростуть груші та яблуні і не одна Уляна в "Яблуневий полон" потрапляє.

Та й груші вже всихають, бо почувають, що скоро широка колія трамвая на їхніх коріннях ляже, бо вже носили астролябію поміж грушами.

Ах, уславлений у віках, перший повістяре народу малоросійського, Григорію КвіткоОснов'яненкуП Не така вже Гончарівка, як була вона сто з гаком літ тому, коли хотів був ти посватати пришелепуватого Стецька Кандзюбу з Прокоповою Шкуратовою донькою Уляною.

І Уляни не такі.

Вже не розгортають Уляни хусток і не сумують над ними, співаючи:

Хусточка моя шовковая. Обітри мої слізоньки, Нехай же, нехай же від їх Полиняють квітоньки.

Замість хусток жовтогарячі в них капелюшки, замість слізоньок у піснях "пузирочки":

Де ти ходиш, де ти бродиш, Сербіяночка моя, Пузирки в кармані носиш, Отруїть хатіш міня.

Померли й Шкурати.

Померли з самогонки, коли віки притрусили "вольні", коли революція позачиняла "марнопольки".

Шкуратові нащадки вже не просовуються тінню попід тинами, не вигукують, озираючись:

Як уволю я нап'юся, Чорта й жінки не боюся, Спи, жінко, спи!

Вони тепер вільно йдуть до церобкоопу, вільно беруть "хлібне вино" й хилять досхочу, а потім уже б'ють боєм смертним жінок своїх...

Не така тепер Гончарівка.

І тільки Стецьки, Одарки та "одставні салдати Скорики" підтримують славу твою, преславний перший повістяре народу малоросійського, Грицьку КвіткоОснов'яненку!

Вони живі ще, і не стерли їх з лиця землі гончарівської довгі віки.

Я бачу частенько одставного солдата Скорика, що "на всьом свєту пабувал, усю Туреччину ісхаділ, і в Расею захаділ".

Тепер він за члена правління житлокоопу № 000 і керує його, житлокоопу, справами.

І коли я, на браву його постать дивлячись, питаю його:

— Що ви з моїм житлокоопом робите? Він, во фрунт стаючи, депортує:

— "Раз у прошлому годі булі ми у паході, у дікам народі. Семдесят городов разорілі, тридцать полонілі, а одін траншеямі осаділі…" Што нам жітлокооп? "Ми усьо знаїм: відалі, как сто дєлається у Франції, і у Туреччинє, і у Расєї".

— А будинки руйнуються?!

— "Постой! Дєлаїш темпи без флігельманта. Прежде надобно сполніть закон"! Одарко, докладай!

Тоді старечою ходою з ґанку злазить Одарка й люто шамотить:

— А ота в шляпці, з п'ятого номера, сьогодні цілу курку з базару принесла. Вона, гадюка, щодня курку їсть. А проходить повз мене, так і не дивиться, бариня яка!

— Іч какая! — Скорик каже. — Доканаїм! "Уш з єтакими не справитьсята! І пагразнєй попадались і у Франції, і у Туреччині, і у Расєї, і гдє ми на паходах хаділі, та і тих за пояс затикані".

І йде тоді одставний солдат Скорик до Отецька. Отецько зза Харкова перебрався давненько вже на Гончарівку.

Він оженився там з колишньою курсисткою Бестужевських курсів.

Уже він рота не роззявляє, сам до себе не сміється і, зустрічаючись з сусідами, не питає:

— А що у вас сьогодні варили?

Про те, "що сьогодні варили" сусіди, йому щодня доповідає його дружина, бувша курсистка Бестужевських курсів й велика приятелька старої Одарки.

У Стецька вже й донька маленька є, в рожевому з блакитними биндами капорі.

Стецько працює в округовому суді, скоро вже буде "ответственным", ходить важно й говорить:

— Я їм покажу! На підставі артикула такогото карного кодексу я їм покажу! І взагалі я знаю, до кого!

А його жінка, бувша курсистка Бестужевських курсів, серед двору стоячи, руками розмахує:

— Не забувайте, що мій Степан Павлович в окружному суді служить! Та я йому як скажу, так він вам як покаже!

Ох і грізний же ж Стецько Павлович тепер для народу гончарівського! Ох і страшний же!

На що вже Скорик та Одарка приятелі його задушевні, а й ті тремтять перед Стецьком Павловичем.

Скорик перед ним завжди во фрунт, а Одарка низенько йому кланяється.

Ніяковіє стара Одарка перед Стецьком Павловичем, ніяковіє через те, що колись, сто з гаком літ тому, піднесла йому донька її Уляна гарбуза величезного.

Не думала ніколи стара, що так довго проживе на світі Стецько Кандзюба і що буде він в окружному суді урядувати.

Сурйозний став Стецько, і коли вдома після роботи державної, за столом сидячи, гаркне:

Гигигиги,

Каші хочу, каші, каші! —

тоді біжать до нього дружина його, бувша курсистка Бестужевських курсів, і мама її, і донька його в рожевому

з блакитними биндами капорі і несуть йому багатобагато не каші, а бабки. З варенням.

— Хіба ж можна вам, Степане Павловичу, при такій посаді та кашу їсти? Бабки з варенням пожалуйте.

Стецько їсть бабку (з варенням) повагом, їсть багато й смачно.

А жінка його, бувша курсистка Бестужевських курсів, полюбовно йому розказує:

— Стеценьку! А та, з п'ятого номера, як іде, так на мене й не дивиться. Чи ти ж хіба не можеш, щоб твою жінку поважали? Ти ж в окружному суді служиш! Покажи їй!

— Я їй покажуї Я знаю, до кого!

— Покажи, Стеценьку, покажи! Ми вже з Одаркою їй і концерт під вікнами робили, і кошеня топили, а вона уваги не звертає. І не дивиться. А чоловік її сьогодні на візнику додому приїхав. На візниках

роз'їжджають, подумаєш! І щодня отакенні кошики з базару носять. Покажи їм, Стеценьку!

— Я їм покажу! Вони мене знатимуть!

І тоді манісінькі Стеценькові очі такі робляться, як у зінського щеняти, а він такий стає, що якби хто, то ніяк би не пізнав у ньому того ж самісінького Отецька, що сто з гаком років тому на тій же Гончарівці співав:

Ішов Стецько льодом. Свиня огородом, Подай мені, моя мила, Свою білу ручку.

У Отецька й грамофон є.

Він дуже любить слухати грамофона, особливо романс:

Я упрекать тебя не стану, я не смєю, Ми так давно і так нелєпо разошлісь, Но я любіл тебя, і ти била моєю, Зачєм же ти ушла? Вереекісь!

Цього романса тоненьким голоском співає за грамофоном і дружина Стецькова, бувша курсистка Бестужевських курсів, а Степан Павлович вступає у спів тільки тоді, коли грамофонна голка вискакує на те місце, де починається "вернісь", і "вернісь" виконується вже як тріо: грамофон, дружина Степана Павловича, бувша курсистка Бестужевських курсів, і сам Степан Павлович.

Вереніcьй!

Одставний солдат Скорик частенько заходить разом з Одаркою до Степана Павловича.

Там вони обговорюють, як доконати квартиру номер п'ятий, що ото "на візнику приїхав, подумаєш"…

І коли Скорик з Одаркою виходять од Стецька, Одарка нахваляється на п'ятий номер кулаком:

— Ууу, гадюко!

А одставний солдат Скорик потихесеньку під п'ятий номер мочиться, щоб на завтра зранку можна було люто галасувати:

— Де санітарна комісія? П'ятий номер під вікно горшка виливає!

Прийшовши додому після трудів праведних, Одарка довго молиться перед цілителем Пантелеймоном, а Скорик випиває на сон грядущий лампадку й роздягається, приспівуючи:

Ліш умєй за дєло взяться, Можна всюди пожівляться, В поле бий, колі, рубі,— Дома дєнєжки бері.

А Стецько в цей час голубить жінку свою, бувшу курсистку Бестужевських курсів, і вона йому каже:

— Я хочу, щоб був хлопчик!

І ніхто з них не знає, які вони старі суть, і ніхто з них не пригадує уславленого першого повістяра народу малоросійського, Грицька КвіткиОснов'яненка…

На Гончарівці є будинок, що з його вікон часто видзвонюють дітки пісню:

Ми молоді весняні квіти.

Ми діти молота й серпа! —

і мій голубоокий Вячко тої пісні наспівує. А потім питає:

— Тату! А баба Одарка була колись молодою й весняною квіткою?

Взагалі мій голубоокий Вячко — комік. Чолом тобі, перший повістяре народу малоросійського, преславний Грицьку Квітко-Основ'яненку!

Як кріпко породив єси ти Стецьків, Одарок і Скориків. Півтора століття не впоралися з ними. Ще й нашим "молодим весняним квітам" буде роботи! Чолом тобі!

З НОВИМ…

Таке тепер оце нашому братові, як отій дівці:

І хліб пекти,

Й по телята йти…

І святкувати, і Ради переобирати.

За що вхопитися, що важливіше — як його збагнеш?

Як на наш погляд, краще всетаки святкувати, а Ради хай самі собі переобираються.

Справа в тому, що коли незаможники та середняки так ото спроквола до перевиборної кампанії поставляться, Ради виберуть попи, крамарі, глитаї.

І це буде краще, бо тоді незаможники з середняками матимуть змогу довести, що вони, а не хто інший, будуть свідомими й активними громадянами Радянської Республіки.

Справді.

Ви уявіть собі, що буде, коли за голову в сільраді сидітиме титар, кооперацією правитиме псаломщик, за жінорганізаторшу буде матушка, за голову ТВД — батюшка.

Тоді тільки незаможники з середняками державу й підтримуватимуть.

Продподаток увесь тоді хто платитиме?

Незаможник із середняком!

Хліб державі хто даватиме?

Незаможник із середняком!

Самооподаткуватиметься тоді хто?

Незаможник із середняком!

Пай до кооперації хто даватиме?

Незаможник із середняком!

З кооперації замість краму хто дулі діставатиме?

Незаможник із середняком!

Внесками до кредитової кооперації хто кооперацію підтримуватиме?

Незаможник із середняком!

Хто замість кредиту по шиї матиме?

Незаможник із середняком!

Буде в нас не менш як процентів на 200 незаможницько-середняцька держава.

Отже, з Новим роком вас! Святкуйте, на здоров'ячко вам…

Хай обирають попи з глитаями, а ви на дозвіллі нашивайте — куди слід — луб'я.

З БОГОМ ДО РОБОТИ

Не скажу, що скрізь, по всій Радянській Україні, тяжко доводиться батюшечкам, куркулям, крамарям та колишнім стражникам та урядникам під час перевиборів до Рад, проте по деяких селах на них таки бідняки з середняками натискають, дихати їм не дають і до Рад не пускають.

По деяких місцях їм таки тяжкенько доводиться.

Шкода мені їхі

І от хочу я їм кілька порад дати, як тих незаможників та середняків обкрутити, як їх перемогти, щоб до влади дістатися…

Бог тепер не дуже допомагає: старий він уже зробився, хоч скільки йому молебнів прав — нічого не виходить. Треба щось земне видумати. Давайте поміркуємо.

Добре, на мій погляд, робити так, як от уже додумалися в селі Ягорлиці, Дубосарського району.

Там, коли зібралися виборці на перевиборчі збори (а діло було ввечері), куркулі прибігли й почали під вікнами кричати:

— Пожежа! Пожежа! Рятуйте!

Розуміється, що люди поперелякувалися й повискакували з хати.

Збори було зірвано.

Прийом підходящий, як бачите.

Коли його вживати, сказать, в масовому розмірі, можуть, кінець кінцем, перестати вірити. Казатимуть:

— Не обдуриш! Знаємо ці "пожежі".

Тоді можна буде справдітаки підпалити хату, де відбуваються збори, і, танцюючи попід вікнами, приспівувати:

— Не повірили?! Не повірили?!

А батюшка в цей час хай мотуза від дзвона одріжуть, щоб ні за віщо було на сполох дзвонити…

Біднота з середняцтвом погорять у хаті, і до Рад буде обрано самих тільки заможних.

А батюшечку тоді можна буде обрати за голову сільради.

Зверніть увагу на самогон.

Самогон так само дуже добре допомагає пролізти до сільради.

І серед бідняків, і серед середняків є такі хлоп'ята, що люблять хильнути.

Треба підпоїть! І добре треба набражити таких "сознательних".

Можна ще й по карбованцю в руку сунуть. Вони тоді самі на зборах таке зчинять, що збори розбіжаться.

А ви ходіть та посміюйтесь:

— Хіба то ми збори зриваємо?! То ж самі бідняки та середняки! А ми нічого!

* * *

Пробуйте залякувать. — Ідеш, Іване, сьогодні Раду вибирати?!

— Іду!

— Йди, йди! Подивимось, як вертатимеш! Рачки, сукин ти сину, лізтимеш! Я тебе піду!

Не всі, а дехто таки злякається.

Налякуйте особливо жінок: вони народ тендітний.

* * *

Найпростіший спосіб — перебити всю бідноту та активних середняків.

З рушниці або сокирою. Добра голобля чи коляка так само хороше допомагає.

І обов'язково — з богом.

В цих випадках бог прекрасний помічник!

* * *

Так ото й нам би… Зважити все це. Та й до висновків.

ҐВАЛТІ

Біжить учора моя сусідка сходами, захекалася, як запальний кінь, волосся в неї мокре, шия вся в милі, одна нога в ботикові, а друга без ботика (загубила!) і зпід спідниці висить одна трикотажна кальсони на.

— Чого це, питаю, сусідонько, так вас жене? І куди вас жене? І хто, питаю, сусідонько, так вас жене? Чи не тигра на Сумській зустріли? А мо'ть, фінінспектора?

— Нема!

— Кого нема? Чого нема?

— Цукру нема!

— Де нема?

— Ніде нема! Хліба нема й цукру нема!

— Ну, хліба, я розумію, справдітаки нема, бо у вас, кажу, в самої дві кімнати сухарями аж під самісіньку стелю набито, а от чому цукру нема — не розумію!

— Нема й не буде!

— А що ж сталося: зразу почали всі і день і ніч без перерви чай пити, чи як?

— Ой, нема! Позичте чувала!

— Та у вас же, я бачив сам, аж два чували новісінькі було.

— Вже повні!

— Чим повні?

— Цукром!.. Ой, дайте чувала.

— Чувалами, кажу, не занімаюсь, а пораду дати можу.

— Ой, дайте!

— Беріть, кажу, найбільші пантолони, одпорюйте мережива, зав'язуйте халоші й гатіть натовпом цукор аж до талії...

— Ой, спасибі!

— Та заткніть, кажу, за панчоху трикотажну кальсонину, а то щоб, не дай господь, бронхіту не було.

Метонулась моя сусідка, як блискавка, і хвилин через п'ять мчала назад із сестрою, із наймичкою й з братом, а за ними, крекчучи,

чимчикувала сусідчина мама, старезна бабуся, що виходила з хати тільки в особливо екстрених випадках.

Сусідка командувала:

— Я на Ветеринарну, ти на Сумську ти на Мироносицьку, а ви, мамонько, потихеньку до Чорноглазівської... Займайте чергу, а потім ми підбіжимо! Та не повсковзніться, мамо, щоб не покалічитись... Як де горку побачите, краще сідайте на "попочку" й їдьте!

"О господи!" — подумав я.

А потім ударило мені в голову...

Прийшов я додому, мобілізував посімейство, взяли рядно, взяли лопату й галопом до найбільшої проти нашого будинку купи снігу.

Побігли й прожогом почали накидати в рядно сніг.

Прохожі питають:

— Що ви робите?

— Сніг беремо! З першого не буде! По картках церобкооп видаватиме!

— Та ну?

— Слово честі!

— І не кажуть же, душі триклятущі! А по двадцять п'ять крб. пай! Та не забирайте ж усього, я ось тільки подушки з наволочок витрушу!

За півгодини розібрали увесь сніг.

Бились. Одній господині одірвали шматок живота, трьох з проваленими головами забрала "швидка допомога", трьох дітей задавили…

* * *

Я не знаю, невже в нас нема такої лабораторії, де б можна було виробляти хоч баранячі мізки спеціально для кооперованого населення.

Мізки ці слід видавати без ніякого обмеження, без книжок і навіть без черги.

ПЕРЕПЛУТАЛИ

Студента Одеського муздраміну виключено з інституту за те, що він попівський син.

Прізвище того студента — Півнів, а звуть його Олександр.

Учився Півнів у муздраміні, діставав стипендію, був в організації КНС, учився добре, поведінки був хорошої, виявив себе якнайкраще і з громадського боку (про це є свідчення і самого муздраміну, і Березніговатського КНС та сельбуду), і от раптом хтось із Березніговатки (село таке є на Одещині) написав до інституту, що Півнів — попів син.

І вже студент Півнів не студент, уже він два місяці не вчиться, а ходить і всім доводить, що його батько, селянин, колись керував церковним хором, і що його основна праця була — хліборобство, і що ніколи його батько не був не тільки попом, але й попадею. Про все це Півнів має документи, і ніхто на ті документи не хоче дивитися, а всі кажуть:

— Ні, ти, хлопче, попович!

Але основне те, що батько студента Півніва помер в 1 9 0 9 р., тоді саме, як студентові Півніву було 10 місяців.

З того часу його мати вдовує, є член КНС, має наділ землі, одну коров'ячку й живе в чужій хаті.

З того часу студент Півнів іпастухував, ібатракував, аж поки самотужки не дійшов до вищої школи.

А тепер студентові-незаможникові Півніву "шиють опіум для народу".

А все через те, що дехто в Березніговатці забув, що таке піп, а що таке мертвий регент, і перемішав одного з одним. Доводиться ще раз пояснити.

Піп — це є істота іноді з довгим волоссям, у рясі, з бородою, іноді голена і навіть у пІджаці. Але завжди — службовець культу і посередник між паствою своєю і якоюнебудь "бозею". В рясі в нього великі й глибокі кишені, спеціально для божої благодаті. Круг нього весь час ширяє дух святий. Оце є піп.

А мертвий регент, що помер 20 літ тому, — це є кілька людських кісток під землею, без ніякої благодаті. Ну, як можна було їх перемішати?!

Хай учиться Півнів, а Березніговатці й Одеському муздрамінові треба докладно вивчити різницю між попом і мертвим регентом, бо з них кури сміятимуться.

РОЗМОВА НА МЕЖНИКУ

Ходили ми по полю оце з Андрієм Федоровичем, з середняком.

Ходили межами, поміж житами, поміж ячменем, милувалися колосками, і гуторили про се, про т, про двадцять п'яте…

Андрій Федорович каже:

— Хліб росте! А я йому кажу:

— Ремінь росте, чоботи ростуть!

— Галушки ростуть! — каже Андрій Федорович. А я йому:

— Піджаки, кажу, ростуть! Спідниці ростуть, штани ростуть!

Андрій Федорович своєї:

— Паляниці ростуть! Книші ростуть!

А я йому своєї:

— Плуги ростуть! Трактори ростуть! Він мені:

— Затірка, — каже, — росте! А я йому:

— Школи ростуть, лікарні ростуть, містки ростуть!

— Та де ви, — питає Андрій Федорович, — того трактора серед жита вздріли?

— А де, — я його питаю, — ви ту затірку серед ячменю вздріли?

— Так, — каже Андрій Федорович, — оце викошу, помолочу, помелю, замішу, затру, в чавун та в піч — от вам і затірка! Бери та й їж!

— Так, — я йому кажу, — оце ви викосите, помолотите, та до кооперації одвезете, та державі здасте, а вона помеле, та замісить, та робітникам хліба дасть, а робітники вам ременю і а чоботи вичинять, а робітники вам мильтону на штани насчуть та трактора зроблять. О!

— Е?!

— Що, кажу, "е"?!

— Так тоді ж у мене на затірку менше буде!

— Ото! А ви б ото так цілий день та цілу ніч затірку й їли! І босий — без чобіт, і голий — без штанів, і неграмотний — без школи, і хворий — без лікарні?! Аби з затіркою?!

— Так воно…

— А як на мене: як ото сидіти без штаніта ополоником затірку їсти, краще менша ложка, та в штанах.

— Та воно…

— То ж бо то й с. А потім, Андрію Федоровичу, кажу, давайте так прикинемо. Коли робітник дає вам або чоботи, або гвіздки, або там якусь машину, так він ніколи не галасує: "Ааа! Робилиробили, а воно все селянам та селянам!" І ніколи я не бачив, щоб робітники на заводі зробили машину, та зразу в садок, та за лопату, викопали яму та машину в яму!.. А тоді стали б перед селянами та: "їйбогу, не вродило машини. Ну, де я вам тієї машини візьму? Хоч і шукайте!" А ми з вами, як тільки робітникові дати хліба, зразу в крик: "Та де ж я вам того хліба наберу?!" Чого воно так, Андрію Федоровичу?

— Та той…

— І потім так. Чого воно так: робітник — так він дбає не тільки за себе, не тільки за свій завод… Йому болить і те, що ми" з вами ще й досі, мов ті жуки, в землі поодинці порпаємося, що ми й досі допотопними способами землю обробляємо, що ми без містків, без шкіл, без електрики… Він крекче на Дніпрельстакі, він поневіряється в шахтах, він сходить потом біля гарячих мартенів… І це — для всіх нас, для всієї держави, а не для його самого! А ми, намолотивши хліба, що його ніколи самі не поїмо, зразу його в яму, а тоді в крик: "А! А! А! Забирають! Так хоч би ж забирали! А то ж купують!" Чого воно так?!

— Та воно…

— От вам і "воно"… Коли всім будувати краще життя, так усім… Коли робітник вам електрику, ви йому хліба! І не жалкуйте, а везіть. Удесятеро він для вас більше користі дасть, ніж у засіках лежатиме.

— Та воно правда…

— Ясно, що правда.

— Ходім!

— Ну, гаразд! Ходім затірку їсти.

За затіркою Андрій Федорович прохав переказати, щоб ті установи, що заготовлятимуть хліб, — щоб вони не затримували селян біля зсипищ та щоб пильнували зсипища: щоб хліб не зогрівався, не загнивав, не псувався.

ОТ ВАМ І ЖАРТ!

Всі ви знаєте, що, приїхавши в село, легко знайти сільраду. В передових селах сільрада стоїть, як писанка. У відсталих теж знайти сільраду дуже легко, навіть нікого не питаючи: шукайте ви найобдертішу хату, де подвір'я необгороджене, хліви порозвалювані, серед двору лежить без коліс тачанка, а біля стайні така гора гною, що не всяким стратостатом на неї вилетиш, "загоробчена" вивіска над ґанком висить набакир, а в кутку в подвір'ї дрімає колишній "клозет", давно вже потухлий, що його всі ретельно при надобностях обминають, бо добратися до нього можна хіба тільки з льодорізом.

Ото й єсть сільрада одсталого села. Та трапляється, що і у передовому селі приміщення сільради, як у відсталому.

В одному селі, де була вищенамальованого типу сільрада, сталася трагічна історія.

В селі тому єсть колгосп. Кріпкий колгосп, обслуговуваний МТС. В МТСі єсть начальник політвідділу. Колгосп за проводом політвідділу МТС добре закінчив сільськогосподарський рік: вчасно обмолотився, виконав усі обов'язки перед державою, здав натуроплату МТС, розподілив наслідки колгоспної праці, засіяв озимину, поорав на зяб, наділив безкорівних колгоспників коровами.

Зробив, одне слово, все, що й належить зробити справжньому більшовицькому колгоспові.

Закінчивши справу по артільному господарству, колгосп пам'ятаючи, що заможне життя визначається не тільки паляницями, взявся причепурити себе: пообмазували колгоспники хати, попідчищали двори, одремонтували хліви, підлагодили колбуд, містки, дороги.

За культуру взялися колгоспники.

Село зробилося як ясочка: чистеньке, чепурненьке, піснями вечорами вухо радує.

Стоїть тільки сільрада немазана, нечищена, брудна.

От приїхав якось увечері до села начальник політвідділу МТС та й питає:

— Голова сільради не знаєте де?

— Та був у сільраді, а це пішов додому!

— Нема, значить, його в сільраді?

— Нема! Пішов спать!

— От що, товариші! Давайте зараз зберемось та причепуримо сільраду! Побачите, що завтра буде!

Миттю зібрався актив, колгоспники, колгоспниці гуртом як узялися: колгоспниці сільраду мажуть, колгоспники гній вивозять, двір чистять, вивіску, вікна миють, двір городять, ворота становлять.

За якихось 45 годин не впізнати сільради — стоїть вимазана, вичищена, новим тином обгороджена, з новими ворітьми.

Закінчили колгоспники роботу та й пішли спать. Прокинувся вранці голова сільради, поснідав, узяв портфель та й пішов урядувати.

Іде, замислився, — думки державні одолівають. Стежка знайома — можна йти й думати. Підійшов до сільради, підвів голову й став. Став і дивиться на нові ворота.

— Сплю чи не сплю? — сам до себе. Лапнув себе за руку, лапнув за ногу, за вухо.

— Не сплю! Куди ж це я потрапив? Дома ж ночував! Дома й снідав, а в чуже село попав!

Знизав плечима, повернувсь, озирається. Зблід.

— Та що за лиха година?! Куди це мене нечистий затаскав?!

Іде чоловік. Голова до нього:

— Товаришу! Ти не знаєш, яке це село?

— Стратосферівка!

— Не мо'ть буть!

— Та як же не мо'ть буть, коли ж я добре знаю, що Стратосферівка!

— Та що ти мені торочиш, коли я сам голова Стратосферівської сільради?!

— Тю! Так оце ж і єсть Стратосферівка!

— А сільрада де?

— Та оце ж і сільрада!

— Так що ж, потвоєму, я дурний чи макоцвітний?!

— Вам видніше!

Як крутонеться голова сільради, як ухопить себе за голову та галопом до правління колгоспу. Біжить, тремтить. Назустріч голова колгоспу:

— Чого ти тіпаєшся? По одноосібному сектору хлібоздачу закінчив, чи що?

Голова сільради до нього:

— Це ти чи не ти?

— Я!

— Сільраду вкрали!

— Де?

— В нас!

— Хто?

— А я знаю?

— Та схаменися, що ти верзеш?!

— Та не верзу, а піди подивись, — була сільрада, а тепер он стоїть чиста чиясь хата, обгороджена, з новими ворітьми! Дай води!!!

А колгоспники, а колгоспниці аж лягають та заливаються! Ну да, їм смішки, а голова сільради аж посинів, бідолаха. Не можна ж, товариші, так жорстоко жартувати.

ПЕРЕСТРАХ

— Роздягають!

— Кого роздягають і де роздягають?

— У городі роздягають! Всіх! Як тільки стемніє надворі — і не потикайтесь!

— А кого ж роздягли?

— Ну, я не знаю, кого саме роздягли, а що роздягають — факт!

— Ну, от із вашого будинку когонебудь роздягли?

— Ні, з нашого ще нікого не роздягли, а взагалі в місті дуже багато випадків грабіжництва!

— Ну, де саме? Кого саме?

— Ну, не можу ж я вам точно сказати, де саме і кого саме, — я вам не карний розшук!

І аж розсердилася наша співбесідниця…

— Я сама ввечері нікуди не виходжу та й вам не раджу… Прийдете додому, як Адам. Фігового листочка навіть не знайдете по дорозі — зима… Рукою прикриватиметесь…

…А веселий і чорнявий артист одного із столичних театрів, співбесідник невеличкої компанії, заливався дзвінким сміхом…

— Чого вам так весело? Того, що роздягають?

— Ось послухайте, що я вам розповім…

— Ану, ну…

— Було це, дорогі мої, ще тоді, коли ще не зовсім угамувалася громадянська війна, коли денеде ще по лісах та по очеретах гриміли обрізи, агонізуючи під натиском героїчних загонів Червоної Армії, коли обиватель ще був повнийповнісінький "страху й перестраху" громадянської війни.

Було це у тім городі, що ще тоді носив назву не Дніпра, з'єднаного з ім'ям всеукраїнського старости, а ще звали те місто ім'ям цариці, що вславилася не так державкою мудрістю, як ліжковим темпераментом, що жахав собою навіть розгодованих і молодих імператорських гвардійців…

І от раптом страшні чутки:

— Роздягають! Ні проїхати, ні пройти!

Ну, ви ж самі, дорогі мої товариші, розумієте, що такі чутки, — та ще в місті, де обиватель іще пам'ятав і п'янокривавий розгул махновців, і горілчаношибеницькі "самодержавіє, православіє й народність" денікінськоврангелівських "маладцов", — чутки ці,— хажу ж вам, — загнали в нори полохливого обивателя…

І от — було темної ночі…

Засиділася невеличка собі компанія чи на іменинах, чи на хрестинах, чи не знаю, де там уже вона засиділася. Тільки засиділася вона аж до тої пори, коли починають драти свою горлянку півні…

— Доведеться ночувати! — каже господар.

— Доведеться! — кажуть гості.— Бо хто' ж наважиться піти глупої ночі додому, та ще в такий час, коли ані пройти вам, ані проїхати!

— А я піду! — каже доктор Веселенко.

— Що ви, що ви?! — в один голос, з острахом закричали і хазяї, й гості.

— А я піду! — каже доктор Веселенко.

Доктор Веселенко, симпатичний чолов'яга, веселий хлопець, прекрасний товариш і одчайдушний парняга…

— Що ви, що ви! Та ограбують же, та вб'ють же!..

— А я піду! Вбити вони мене не вб'ють, а як і пограбують, чорт із ними. Пальтишко в мене таке, що навряд чи забагатіють. Та й чи вже ж таки і грабують, як про те балакають… Давайте перевіримо.

— Що ви, що ви, що ви?! Як себе не шкодуєте, пацієнтів своїх пожалійте…

— Прощавайте! Піду!

…І пішов, дорогі мої товариші, доктор Веселенко додому.

Вулиця темнувата була. Од центру не близько…

І хоч одчайдушний парняга був доктор Веселенко, хоч і веселий він був, товариші мої, хлопець, та проте була вже ніч глупа дуже, до центру не близько, а чутки про грабунки свою справу робили, і було на душі у доктора Веселенка трохитаки, — по правді вам сказати, — моторошно.

От іде собі та й іде доктор Веселенко. Іде вперед, і назад оглядається, і на всі боки озирається.

Аж гульк — зза рогу фігура якась витикається.

"Ну, — думає доктор Веселенко, — єсть. Це передовик, а за рогом зграя… Прощай пальто, прощавайте й штанчата!"

Порівнявся доктор Веселенко з фігурою, пильно до неї придивляється і не дуже до неї наближається…

Аж та фігура, з доктором порівнявшись, до доктора підходить і зупиняється…

— Чи нема у вас, товаришу, сірничків, щоб у вас припалити? — так та фігура до доктора звертається…

— Єсть у мене сірнички, — говорить доктор… А в самого аж десь там тенькнуло.

"Єсть, — думає доктор. — Так, як і завжди: спочатку припалить, а потім наган, а потім на розі товариші і…"

Витяг доктор сірнички, дає припалювати, а потім сам пальто розстібає, щоб "чесну компанію" не затримувати.

Припалила фігура цигарку, промовила "дякую" й пішла собі далі.

Пішов собі далі й лікар Веселенко, а сам собі думає: "Ось зараз вискочать і всі!"

Дійшов уже до ліхтаря, дай, думає, подивлюся, котра воно година… Лап за кишеню — нема годинника. А годинник у доктора чудесний був, золотий, і ланцюжок при ньому масивний — подарунок від вдячних пацієнтів.

Нема годинника!

І сильно дуже жалко стало докторові Веселенкові годинника: подарунок — раз, та й найкоштовніша річ у нього той годинник був.

"Краще б до Адама роздягли, аби тільки годинника не брали!.. Ні, не віддам годинника!"

Блискавкою назад метнувся доктор Веселенхо…

"Все одно, — думає,— вб'ють не вб'ють, а годинника не дам!"

— Стій! Стій, кажу тобі, мерзотнику! Стій, бо як собаку застрелю!

Фігура стала…

Підскочив до фігури доктор Веселенко, схопив за петельки та як сіртоне:

— Годинника! Годинника віддай, мерзотнику! Віддай годинника, бо задавлю!

— Будь ласка, нате! — трясучись, каже фігура… Тремтячими руками лізе фігура в кишеню, дістає годинника.

— Нате!

— Ах ти ж сучий син! Не встиг цигарки припалити, годинника спер. Я тобі!

Вхопив доктор Веселенко годинника й додому підтюпцем… Та все озирається, та все оглядається. Аж ускочив до себе в квартиру, одсапнув:

— Ффу! І живий, і нероздягнений, і годинника назад одібрав! Фффу! Поталанило!

Підходить доктор Веселенко до столу, засвічує електрику і… падає в крісло…

На столі лежить його найкоштовніша річ — золотий годинник з масивним ланцюжком, подарунок його вдячних пацієнтів…

А… а в кишені?

А з кишені він витяг паршивенького, подзьобаного, чорненького годинника з мідним заяложеним цепком… І залився актор веселим сміхом…

А на другий день у місцевій газеті, дорогі мої товариші, з'явилася об'ява такого змісту:

"Доктор Веселенко дуже просить товариша, що такоїто ночі на такійто вулиці він у нього одібрав годинника, зайти до нього забрати того годинника…"

Грабують… Буває…